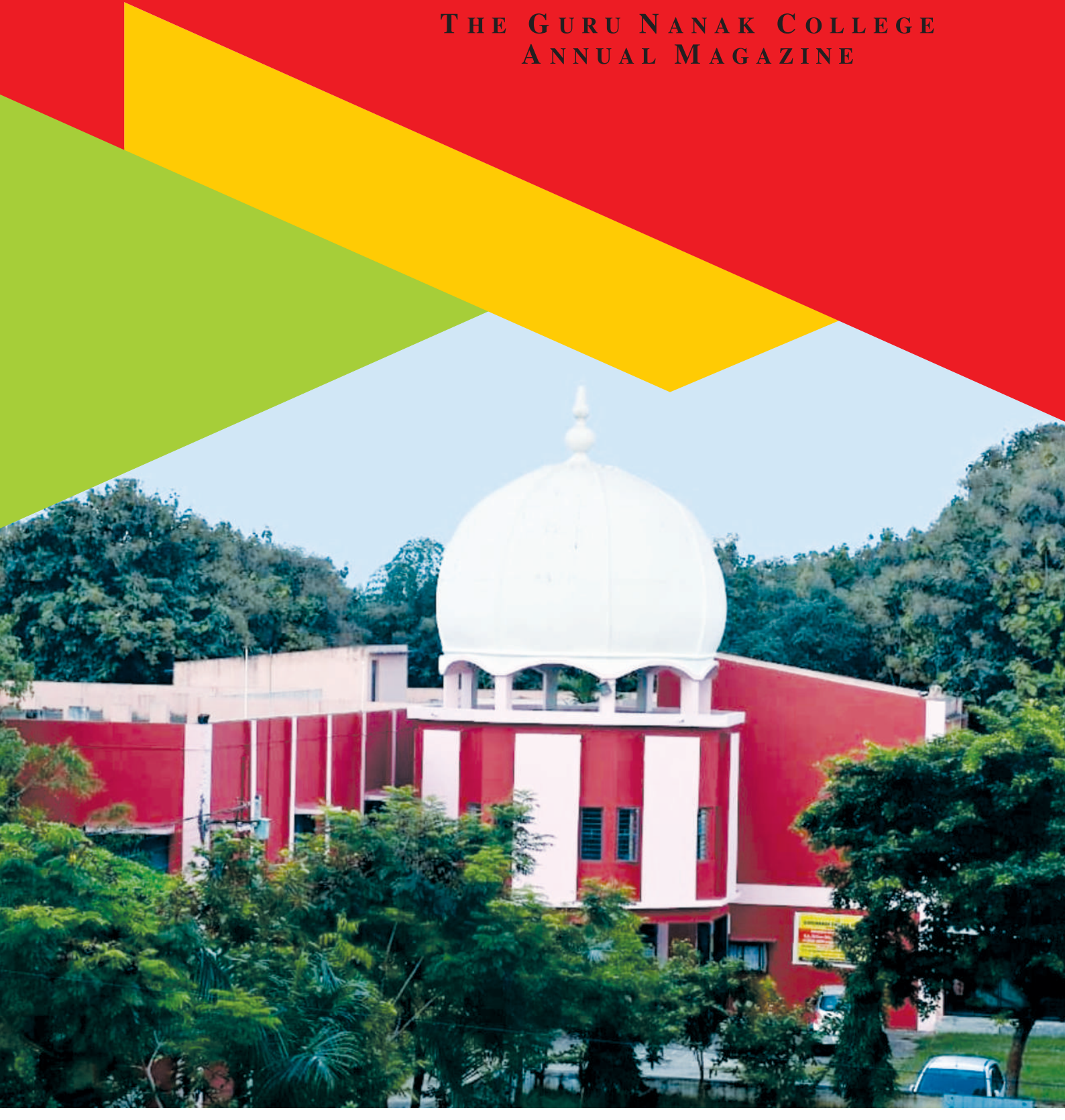

Baisakhi

THE GURU NANAK COLLEGE
ANNUAL MAGAZINE

विदिआ वीचारी तां परउपकारी

विद्या का यदि विचार पूर्वक मनन किया जाए तभी वह परोपकार का कारण बनती है
गुरु नानक देव जी

THE GOLDEN FRAME: THE FOUNDER & VISIONARY

Sardar Jagjit Singh Grewal

Founder & Patron
Guru Nanak College, Dhanbad

CONTENTS

	The Golden Frame: The Founder & Visionary	1
	Mission & Vision	3
1.	The Magazine Committee & Editorial Team	4
2.	Message from the President	5
	Message from the Secretary	6
	Message from the Principal	7
3.	Institutional Organogram	11
4.	Expressions in English: WORDSPACE / VERSE-SPACE	12
5.	Pride of GNC (Academic Achievers)	47
6.	Clubs, Cells and Forums	49
7.	Hindi Abhivyakti: Sandarbh / Kalamkari	52
8.	Canopy of Triumph: Achievers (Extra-Curricular & Co-curricular)	70
9.	Expressions in Gurmukhi	75
10.	The Academia	
	Department of Commerce	97
	Department of Economics	100
	Department of English	102
	Department of Hindi	104
	Department of History	105
	Department of Political Science	107
	Department of Psychology	108
	Department of Computer Science	109
	Department of Creativity	111
	Library	113
11.	Wall of Glory:	
	Memories from the Archive	
	i. East Zone Inter-University Cricket Tournament 1995-96	116
	ii. 8 th National All India Conference of Principals – 2007	116
	iii. Foundation of Bhuda Campus	117
	iv. Inauguration of New Building at Bhuda	117
	v. NAAC 1 st Cycle (2015)	117
	Memories from Recent Past	
	i. 26 th January Celebration	118
	ii. Sports / NCC	118
	iii. Degree Award Ceremony (2021)	121
	iv. Pratibha Sammaan (2022)	121
	v. Golden Jubilee Celebration	122
	vi. Antarnaad (1 st BBMKU Inter-College Youth Festival)	123
	vii. NAAC 2 nd Cycle (2021)	124
	viii. Farewell – Prof. P. Shekhar	127
12.	Non-Teaching & Class IV Staff	128

THE VISION & MISSION STATEMENT

Vision

Pursuit of excellence by imparting teaching and training to the young in accordance with the motto derived from the teachings of Guru Nanak "Fearing None and Frightening None", so that they will become responsible and responsive citizens and will contribute in making the society and the country a better place to live in.

Mission

The College aims at catering to the academic needs of the students with priority to those belonging to economically and socially weak families and with a stress on women's education.

The college aims at developing the personality of the individuals so as to groom them into worthy citizens with an in-depth faith in oneness of God and Universal Brotherhood.

The College aims at providing such teaching and tools to the students, by way of introducing Vocational Courses, as may help them develop their entrepreneurial skills and become employment friendly.

The College aims at sensitizing the students on socio-economic issues with emphasis on gender and human rights as well as on environmental issues through extension activities and also by introducing the students to various co-curricular activities such as sports and games, cultural activities and youth festival, literary activities, seminar etc. so that they can become liberal thinkers with democratic ideals.

The college aims at making use of ICT aided teaching so that the students can be given exposure to the latest advancement in technology.

The Magazine Committee

Sardar R. S. Chahal, President – *Patron*

Dr. Sanjay Prasad, Principal – *Convener & Editor in Chief*

Prof. Dipak Kumar, Department of English – *Editor Coordinator*

Dr. Varsha Singh, Department of English – *Content Editor*

Coordinating Members

Prof. Amarjit Singh

Dr. Ranjana Das

Prof. Sanjay Kumar Sinha

Dr. Mina Malkhandi

Prof. Pushpa Tewari

Prof. Sonu Prasad Yadav

Prof. Sadhna Singh

Prof. Snehal Goswami

Prof. Anuradha Kumari

The Magazine Committee has made a constant care to make sure that content published is accurate on the date of publication. The views expressed in the articles/write-ups are the author(s) opinions and do not necessarily reflect the views of the editor and College Management.

Message from the President

The purpose of reintroduction of the magazine is to develop and improve reading and writing skills among all stakeholders of the College.

This extends the platform to share the thoughts sprouting out from the ignited minds and the experience of day to day incidents one comes across.

Every individual's life is scattered with events leading to varied experiences. It is just how well we give words to incidents and encounters of life to create something worth reading.

Amrita Pritam, a noted Punjabi poetess wrote her best poem on the pains of partition she had gone through during her train journey. Charles Dickens created world's best known fictional characters out of his experience as an editor and journalist in a weekly journal or as a worker in boot-blackening factory such as Archibald Russell and Elizabeth Roylance immortalized as Mrs. Pipchin in *Dombey and Son*, still world's best satires on society.

Lastly, everyone has a story to relate. Just pick up your pen and start writing.

With Best Wishes,

R. S. Chahal

Message from the Secretary

Greetings!

It is a matter of pride for me to see the upcoming issue of the College Annual Magazine taking its final shape with several touching entries. As a platform it offers great inspiration to the students who have an urge to express. It is a place for the students to explore and chisel their talents.

I extend my heartfelt congratulations to one and all, who became a part of this journey.

Best Wishes!

D. S. Grewal

From the Principal's Desk

THE JOURNEY OF GNC: A GLANCE

Greetings from the Principal!

I feel delighted to write a few words on the journey of Guru Nanak College for our in-house college magazine 'Baisakhi'. I am sure this magazine will help our students to showcase their talent in the areas of Academics, Co-curricular and Extra-curricular activities.

Guru Nanak College, Dhanbad is a Sikh Minority Degree College, established by Gurdwara Prabandhak Committee in 1969 under the leadership of Sardar J S Grewal, who happens to be the founder of the college. It was his vision to start a higher education institution in the coalfield to promote academic excellence. The coming into being of the college almost coincided with the 500th Birth Anniversary of first Guru of Sikhism, Guru Nanak Dev Jee, who the college is named after. The college started functioning ever since it got its affiliation with Ranchi University in 1970. Thereafter, we moved from Ranchi University to a new university, Vinoba Bhave University, Hazaribag in 1992. Presently the college is permanently affiliated to Binod Bihari Mahto Koylanchal University, Dhanbad in the faculties of Humanities, Social Science, Commerce and such vocational courses as Bachelor of Computer Applications. Also the college is registered u/s 2F and 12B of the UGC Act and NAAC accredited "Grade B".

The college started its journey from the Bank More campus behind Bara Gurdwara, Dhanbad. In 1997, we moved to our new Bhuda campus - sprawling and lush green campus - with sufficient infrastructure. The college management was quite sensitive about education of girl child in the society, thus they decided to start women's wing of the college in the bank more campus. From academic session 2000-01, the women's wing started functioning and catering the needs of girls of the surrounding area. In order to promote vocational teaching, a separate building was constructed in 2010 adjacent to the bank more campus, for vocational courses. Presently, the college has three campuses, Bhuda campus-a co-ed campus, women's wing at Bank more campus and a vocational studies campus.

While Teaching–Learning process of the college remained the main focus of attraction, different co-curricular and extra-curricular activities were also carried out, which gave uniqueness to this institution. The college has tried to ensure the academic deliberations that are delivered in an efficient manner. Apart from conventional teaching, college has introduced various enrichment programmes, like seminars, workshops, one day lectures for promoting academic excellence. During the last many years college has organized many national seminars on diverse subjects. Under Guru Nanak Dev Lecture Series, a quality initiative of IQAC, more than a dozen one day lectures have been organized by various departments of the college. The Department of Vocational Studies with self-financed BCA programme came into existence in 2011, and has given university toppers during the last two years. IGNOU Study Centre (3603) was established in September 2001 in our college with activation of various postgraduate and undergraduate programmes like MCA, MEC, MEG, M. Com & BCA. The study centre has been successfully running for more than 20 years. Also, our college has the distinction of having FOSS Centre under NMEICT programme managed by IIT Bombay for promoting Spoken Tutorial Programme. Ours is the 1st FOSS Centre of the State of Jharkhand, inaugurated in September 2016, another feather added in the cap of GNC.

Like rest of the nation, *GNC* has also faced the challenge of pandemic. It has brought the need for virtual mode of teaching. The college was prompt enough to organize workshops in the months of April-May 2020 to train the faculty members accordingly. Thereafter, we started using virtual platform like, Google Meet/Google Classroom to continue with our classes on a regular basis. Even mid-semester internal examinations were held using the same virtual platform. Many of our departments have organized webinars and online lecture series, which were quite interactive and useful. During this testing time, in the interest of our students, college has been able to introduce five new add-on courses in 2020- approved by UGC- under National Skills Qualification Framework (NSQF), which is a remarkable achievement in itself.

Guru Nanak College library has been developed as a learning cum resource centre where young mind can easily find solution to their problems. During recent times, the college library has undergone significant changes in terms of automation using ILMS & INFLIBNET facility under the UGC scheme. Our library is a paid member of the N-LIST programme of INFLIBNET since July 2020. The N-LIST project provides access to e-resources to our students, researchers and faculty members. Our teachers are encouraged and allowed to attend Orientation & Refresher courses and Faculty Development programmes. Also, they are encouraged to take up research projects and supervise research work for award of Ph.D degree. Recently, our college has signed an MOU with Panjabi University Patiala for library support, academic exchange and outreach programme.

The college has an active placement cell led by experienced faculty members of the college. Through this cell the students were taken to a placement drive- Rozgar Mela- an initiative of Government of Jharkhand, where many of them got offer letters from financial institutions and software companies. In recent past, some of our students also got placed at TCS and WIPRO. Also, the college has a registered Alumni Association that contributes significantly to the development of the institution through financial and other support services.

During recent past, with the financial assistance from RUSA classrooms, seminar room, girls' common room, computer laboratory, Multipurpose room have been constructed in the Bhuda campus of the college. Besides, a well-equipped auditorium has been developed to carry out academic and extension activities.

Regarding Co-curricular/Extension activities, students of our college are engaged in many social works through NSS/Rotaract Club/NCC. In recent past, many events have been organized like blood donation, health checkup camp, plantation drive, awareness campaign in the college campus and also in the adopted village Dhokra. NSS units I & II of our college have been very active in terms of organizing extension activities on and off campus, and providing an opportunity to our students as NSS-Volunteers to serve the society and participate in various national integration programmes. Likewise, Rotaract Club of Guru Nanak College, Dhanbad has performed various social awareness rallies and programmes. The NCC unit of Guru Nanak College, Company no. 06/36 NCC-Unit-36 JH BN DHN, has had remarkable performance in terms of RD camp, Thal-sena Camp, Army Camp, all India tracking camp, in which a sizable number of our students have participated. Over the span of more than 30 years, large number of our students has successfully completed “B” and “C” certificate courses of NCC. Apart from this our cadets have been doing social service round the year.

The department of creativity was established in 2012 to nurture the creative urge of students of our college. The department of creativity has been given the responsibility of organizing all cultural events at college as well as university level. The 1st BBMK University inter-college youth festival “ANTARNAD” 2018 was organized by the college in a grand manner, and we won the championship. The students of Guru Nanak College were members of the university cultural team that participated in the East-Zone inter university youth festival, organized by LNM University, Darbhanga. Later on, the university cultural team went to participate in the all India inter- university youth festival organized by Chandigarh university. In the cultural team, five out of six students were from our college.

Recently, we have celebrated 50 years of establishment of our college, which coincided with the 550 birth anniversary of Guru Nanak Dev ji. To memorialize the event, the college organized a gala function of music and dance named- “NOSTALGIA” 2019 on 23 February 2019 to mark the beginning of the golden jubilee celebrations of the college. The concluding celebration of the 50th year of establishment of our college began on 7th February 2020 and concluded on 8th February 2020, known as “EPILOGUE to Nostalgia”.

The college has organized various inter-college sports events when we were under Vinoba Bhave University, Hazaribag and also in BBMK University, Dhanbad. It is noteworthy that Guru Nanak College has won inter college cricket tournament 14 times when we were under Vinoba Bahve University, Hazaribag. The 2nd inter college cricket tournament of BBMK University was successfully organized by the college in 2019 and we won the tournament. During 2018-19, the college won the badminton tournament and was the runner-up in chess, volleyball, kabbadi and Air rifle shooting. Students of our college have performed exceptionally well in the area of sports. Some of our students were members of the university team that participated in the East-zone inter university tournament like Volleyball, athletics and cricket.

We are proud of our glorious past and our college is marching ahead on its journey to achieve excellence.

Dr. Sanjay Prasad

Principal, Guru Nanak College, Dhanbad

From the Editor's Desk

"How vain it is to sit down to write when you have not stood up to live."

- Henry David Thoreau

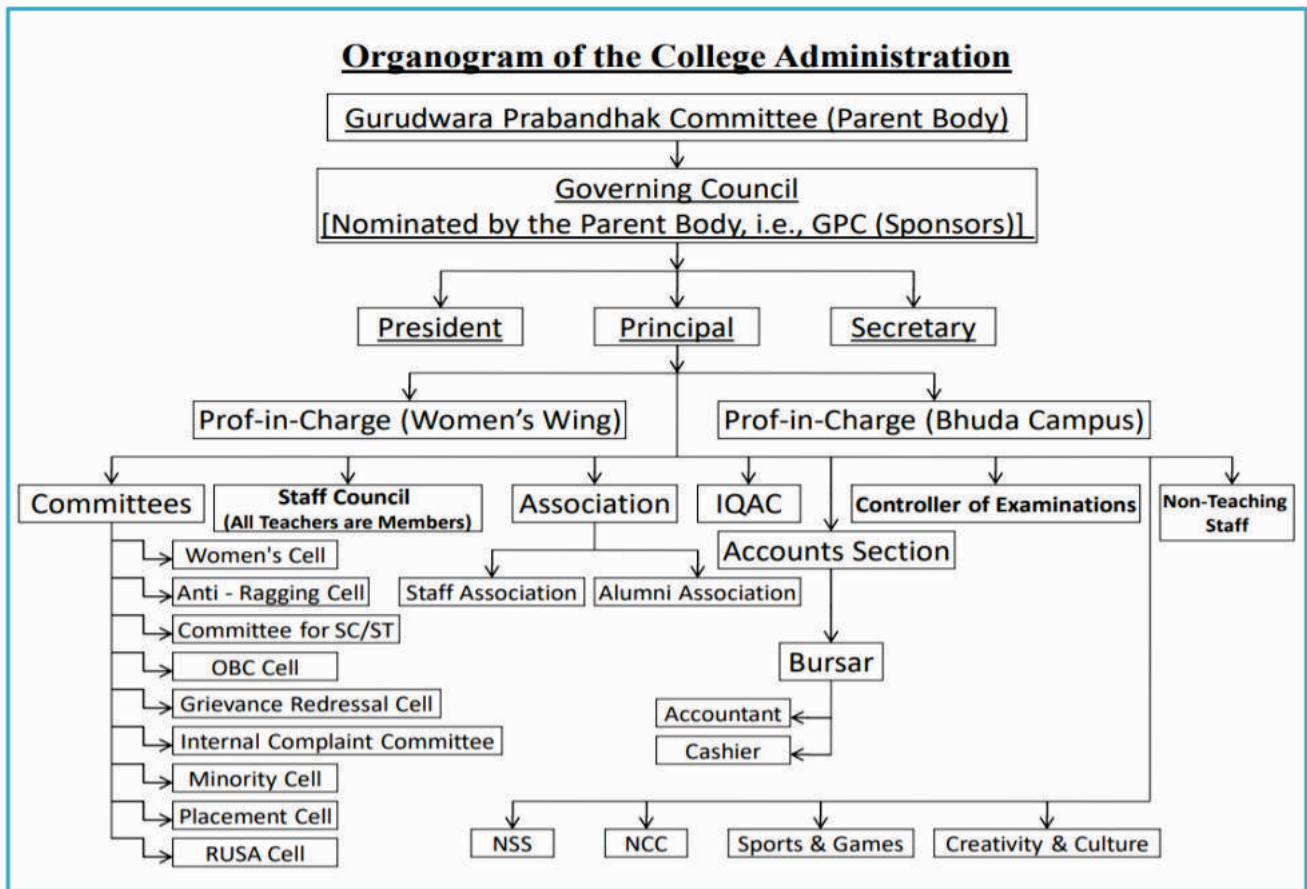
Drawing its core values from Guru Nanak Devji, Guru Nanak College has always tried to live up to its principles. The current issue of *Baisakhi* (Annual Magazine of Guru Nanak College, Dhanbad) is a humble dedication to all the founding members along with all the persons who have been an integral part of the GNC family throughout these years.

It is an honour to be associated with this Magazine which stands for amalgamation and celebration of ideas and culture. I am thankful towards the Governing Body of the College for their constant support in bringing out this issue. I pay my sincere gratitude to respected Sardar R.S. Chahal, (President, GNC) who kindly agreed to edit the Gurumukhi part of the magazine. No thanks are enough for the regular guidance and backing that came from the Principal, Dr. Sanjay Prasad. It would be unfair to not mention the support and contributions received from the Magazine Committee, faculty members and students.

I thank them all.

Dr. Varsha Singh

INSTITUTIONAL ORANOGRAM

MEMBERS OF THE COLLEGE GOVERNING COUNCIL: 2021

Patron : Sardar Joginder Singh Johal

1. Sardar Rajinder Singh Chahal - President
2. Sardar Diljaun Singh Grewal - Secretary
3. Sardar Tirath Singh - President, G.P.C. & Member
4. Sardar Manjit Singh (Pathardih) – Gen. Secretary, GPC & Member
5. Sardar Jagjit Singh Sandhu – Member
6. Sardar Harpal Singh Cheema – Member
7. Sardar Surinder Singh – Member
8. Prof. P. Shekhar – Academic Advisor
10. Dr. Sanjay Prasad – Principal

College Administration

Dr. Sanjay Prasad – Principal

Prof. Amarjit Singh - Prof. in Charge – Bhuda Campus

Dr. Ranjana Das - Prof. in Charge – Women's Wing (Coordinator – Department of Vocational Studies)

Prof. Dipak Kumar – Controller of Examinations

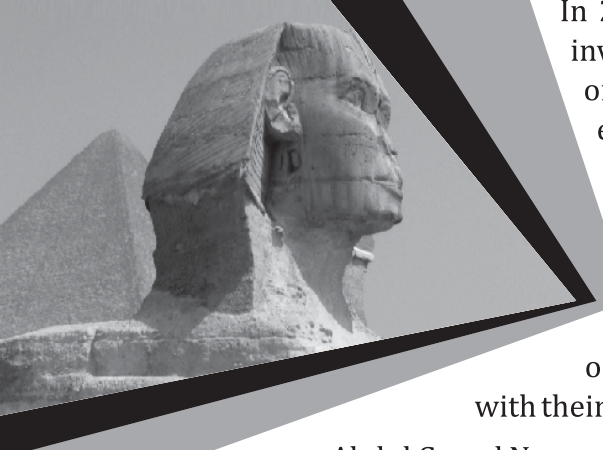
Prof. Santosh Kumar – Bursar

WORDSPACE

THE GOVERNING BODY

MAHARAJA IN THE VALLEY OF KINGS

R.S. Chahal, President

In 2008 when I visited Egypt, it was peaceful, vibrant and clean, inviting tourists from all over the world to see for themselves how one of the oldest and ancient civilizations has left proof of its existence on the pillars of heritage temples and epitaphs of the graves of the kings and the queens. Every relic speaks of the grandeur of the mighty Pharaohs. Egyptologists have deciphered Hieroglyphic and the Hieratic script enabling the historians and the tourists to know the past. The civilization inhabited the banks of River Nile that runs through the heart of Egypt merging at Alexandria where the Romans took over Egypt with their beautiful Queen Cleopatra, after a brief battle.

Abdul Gamal Nasser, the powerful twentieth Century ruler who was popular in Egypt had best of the relations with India and took brave steps of blocking and controlling Suez Canal, which links Mediterranean & Red Sea, to increase revenue to meet up the growing economic needs of Egypt. This was a powerful tool to lend boost to the sagging economy to make it stronger and liberal as is evident from the fact that Muslims and Christians had cordial relations and lived for centuries with no ill feelings because of religion. Only brotherhood existed, no Muslim brotherhood.

As we landed at Cairo I was greeted and addressed with reverence by Egyptian porters saying, "Maharaja, can we be of any service to you". I looked back as if some Maharaja following me was being referred to. "We are addressing you Maharaja", said a porter in broken English. "But I am not Maharaja", I said. "No you are", he said and took my baggage to the luxury bus waiting for us. While checking in the Hotel, a crowd of waiters gathered around me at the reception assuring me of their best service and a comfortable stay. In the evening a Belle dancer took the liberty and pleasure to dance with the Maharaja and his friends at cocktail dinner.

Next day in the morning, I came out of my room in a casual wear to eat Italian breakfast along with some guests from Europe & Japa who were also staying in the hotel. To my surprise, no one greeted me like the previous day, not even the waiters. Now, like common man I was taking breakfast incognito, I was crestfallen to think of the acutance. To a few Indian friends who joined me later when I shared my anxiety, one of them remarked, "Maharajas don't wear caps and slippers." Suddenly I realized I was not wearing Turban and that made a world of difference.

Here I would like to share a couple of interesting incidents that occurred much before coming to Egypt. During my visit to Istanbul; economic, cultural and historical heart of Turkey, to attend a business conference, in the evening as the party on a slow cruise was going on, in Bosphorus Waters connecting two continents Asia and Europe my wife sitting beside me at a round table with other friends told me, the Belle dancers would pick me up for a few inaugural steps. She was right and evening turned into balle balle from belle with Bhangra CD on the deck audible to both continents. Next morning on the cruise to a beautiful Island 2 hours from Istanbul a stunningly beautiful lady in burka but face uncovered was gazing at me thinking she might be from Punjab in Pakistan. My wife and I approached her for an introduction. During our small conversation the lady who was actually from Saudi Arabia told us that she loves and respects my attire and was impressed with the bravery of

Sikhs of which she came to know through books and Hindi films of course. We realized films are a powerful media to propagate better than our preachers. We took leave of the Saudi lady after she insisted her husband to capture a few photographs of her with my wife and me.

In another interesting incident in the ancient Ottoman Empire Fort at Istanbul, standing in a long queue approaching the entry point four girls from Italy came out of the queue to click photographs with me. The ordeal for them was to stand in a queue again for more than one hour just to have the photograph. Later our Turkish guide told me that I was photographed by visitors at Blue Mosque and other places from 42 different countries including the short interview by Turkish TV crew when they saw me coming out of one of the fashion malls.

Back to Egypt In the evening for a light and sound show at Pyramids, one of the Seven Wonders of the world, I was back to my traditional attire, making the visitors watch the show as well as seeing me watching the show. After the show when we were about to board our luxury bus an old Egyptian gentleman man with white head gear and black cloak surprised me by greeting me "Sat Sri Akal". In broken Punjabi and English the old man requested me to visit his gift shop near the parking space. With 2-3 of my friends I went to his shop where he handed a small gift to me saying, "this is in remembrance of the days in second world war 1 spent as Egyptian soldier along with brave Sikh soldiers. We were both serving the British Empire". He briefly narrated the true tales of bravery of the Sikhs in the war. When I and my friends insisted on buying gifts as souvenirs from him he politely refused to sell, saying he was not doing business with them rather suggested purchasing the things from the marketplace at competitive rates. He got emotional and hugged & blessed me before our guide came to tell us that the bus was ready for departure for dinner and dancing on the ship deck anchored in the Nile amidst glittering lights of the Cairo city.

Again, the belle dancers' priority was dancing with Maharaja, the teetotaler and vegetarian of course. The Cruise in the Nile to Luxor was a heavenly experience. On the deck some of the sellers displayed a few exquisite pieces of jewelry before me to buy for the Maharani, while they got engrossed with the other buyers. I was highly surprised at the negligent attention towards the jewelry displayed before me, when enquired about it they replied, "its before maharaja, so we needn't worry." Their faith in maharaja amazed me.

The place is a home to about 63 tombs of ancient Egyptian Royalty. The dead bodies of the kings and queens were mummified with the hope that their spirit would come back to make them alive to rule over Egypt again. The heavy caskets studded with diamonds and Jewelry was entombed in the enclosures deep down some 100 to 200 steps with kings' bodies. The walls of the enclosures are covered with embossed and painted scenes. The tombs are called temples: ultimate resting place for most Egyptian Pharaohs. It was a marvelous sight and did fascinate us. The place is rightly called Valley of Kings.

Photography and flashing lights are banned. One of my friends inadvertently flashing a camera light for photography was taken into custody by Egyptian security staff inside the tomb. My friends pleaded with the security to release him as the act was erroneous and he had no intention of clicking their photograph but the security did not listen to them and the pleading was of no avail. After some time I too reached the spot and the police sergeant saluted me, I requested him to release him explaining that he was innocent and the sergeant immediately complied with my request and remarked " Maharaja, if you say leave him, I leave him, I trust you". I gave him a hefty bakhshish which he kept with him saying he would preserve that for life as a gift from the Maharaja. Thereby ended the visit of Maharaja to the Valley of Kings.

New Education Policy: Mother tongue versus English

Prof. P. Shekhar, (Former Principal), Member, Governing Body

When the former Education Minister announced in 2021 that the country's top engineering institutions, such as IITs and NITs would offer education in regional languages from 2021-22; the entire world of academics was shocked.

It would be important to remember that Indian technical education in English has been responsible to a great extent for the massive I.T. sector growth. The IITs and NITs have produced brilliant graduates who have succeeded in grabbing global opportunities, significantly helped by education in English.

It is paradoxical that on the one hand the Education ministry wants our institutions to compete with the best in the world, and on the other hand we wish to introduce such myopic approach of offering technical education mother tongues. Majority of teachers in IITs have exposure to global education and research. It is obvious that the quality will suffer.

The "Institution of Eminence" scheme, which inspired the institutions to think out of the box, to be innovative, to compete with the best in the business would probably take a beating. Prof. M. Balakrishnan from IIT Delhi was quick to point out: "...the move to teach in regional languages is not going to help IITs to compete either for Indian or global talent. "Strangely there seems to be an inherent contradiction in what the ministry professes and what it does.

Dr Anil Sahastrabudhe from AICTE asserted, "...engineering students, coming from the underprivileged sections lack fluency in English and suffer from an inferiority complex...the translated works will empower them...to pursue higher education.." Sadly, it appears to be a damaging assertion. This, I am afraid, will not help the students to overcome their inferiority complex. They would be able to overcome the inferiority complex only if they develop effective communication skills in English.

Besides, who would be the students opting for mother tongues as their medium of instruction in the top class institutions of technical education? They would be mostly the children of the poor and the underprivileged, not able to learn English and communicate in English effectively, due to poor teaching quality of English in government schools and government aided schools; while the rich and the affluent will continue to receive education from elite institutions. Naturally the weaker students from the marginalized sections would continue to suffer the disadvantage. It is obvious that education in mother tongues would restrict and limit their growth.

The Director of IIT Delhi Dr Ramgopal Rao reacted sharply and argued, " ...having an entire degree course in mother tongue might be the beginning of the end of IITs....By merely translating a few textbooks into regional languages, one will not be able to provide the same learning environment for these students as that of regular students. "It remains a fact that all research material is available only in English. In fact it must be borne in mind that even China, Japan, Germany, France ... and many such countries are promoting the teaching of English language in an organized manner, having realized its global reach and relevance in areas of higher and technical education and research.

The controversy of mother tongue-versus-English is unfortunate, and unnecessary. If the three-language formula recommended by some wise men in the past is encouraged, there would probably be no room for any controversy: the students will have the option to study either in English medium or the vernacular medium, and should be made to acquire proficiency in three languages--mother tongue, Hindi and English. If the mother tongue happens to be Hindi, they should be allowed to opt for any of the Indian languages. In that case, the students will have no difficulty at all.

It can be easily noticed that even among the poor people and the people coming from rural backgrounds, there is craze for sending their children to English medium schools .According to the National Statistical Organization's latest report, preference for English as the medium of instruction is prevalent even among the economically weak parents from the countryside. They beg, borrow and steal to get their children enrolled in private English medium schools, which is difficult for them to afford.

I think that the best solution to this problem should be:

- a) to raise the standards of government schools across the country to the level of kendriya Vidyalayas
- b) to ensure that English is introduced at the primary level itself, 'in these schools,
- c) the English language is taught by a properly trained and qualified teacher.

This would ensure better results, the students will learn the language and speak it fluently.

On the contrary, the government is resorting to a short cut method of promoting the mother tongue undermining the importance of English. It is important that equal importance is given to both: the mother tongue and English. This would give strength to our students and would help them face the stiff competition at the national and global level. Also, this would ensure the inter-state mobility of our students, and would make things easy for them to study abroad.

It appears that there is muddled thinking on the part of policy makers. Mother tongues, regional languages must be promoted and strengthened; but not at the cost of English language. In the name of promoting the regional languages, the arbiters of our nation's destiny fail to foresee the damage that would be inflicted to the top ranking institutions of higher learning. Unfortunately two classes would be created: the English medium students and the vernacular medium students; the latter being unequal, eventually losing out in the competitive world.

By way of summing up, I would like to agree with Kancha Ilaiah, a dalit intellectual that English is a great leveller. In fact, too much of mother tonguism might cost us very dearly.

FACULTY SPEAKS

Women in India: Down the ages...

Dr. Ranjana Das, Head, Department of History & Prof In-Charge, Women's wing

One would surely like to be in-total agreement with the famous quote of Pandit Jawaharlal Nehru, India's first Prime Minister:

"You can tell the condition of a nation by looking at the status of its women"

This speaks volumes regarding the importance of women in weaving our social fabric. No one can deny the importance of women in history, no matter how the world changes, no matter what country or social system people are in. For many years, the status of women has been a contentious issue. It covers topics such as girl and women's education, maternal health, female economic empowerment, and women's roles in the home, community, and politics, among others.

India has a long history of being one of the first civilizations to treat women with respect. Women were revered in ancient India, and they were always referred to as "mothers" or "goddesses." In India's Indus valley civilisation, people worshipped natural forces and divine references, which were mostly feminine. The term "mother" was frequently used to describe the natural world. Mothers were in charge of their families and had total authority over their children. Gender discrimination was believed to be non-existent, and the culture was matriarchal. This trend continued until the Vedic Period, and there is evidence that women were treated with respect and given opportunities in the home. She was regarded as her children's creator, protector, and educator. There was no dowry system, and widow remarriage was permitted in certain circumstances.

However, over time, Vedic texts such as the Brahmanas and Upanishads prescribed limits to women's social, political, and religious freedoms. The Upanishads lay the groundwork for the earliest Hindu culture and tradition, which governed Indian women's lives until the Middle Ages. Women's lives began to be restricted to the four walls of their homes. The birth of a daughter, which was not a source of worry for the father during the Vedic period, became a source of disaster during the post-Vedic period.

Gender discrimination in the economic, political, and social life of traditional communities in India was fostered by a patriarchal social order backed by religious sanctions. Women's education, which was a common practise during the Vedic period, gradually fell out of favour, and girls were eventually denied access to education entirely. In fact, child marriage was accepted as a way to protect the caste-ridden communities' ritual purity, putting an end to any attempt to educate women.

In Medieval India, women's status continued to deteriorate. Indian women's social mobility was further restricted after the establishment of Islamic rule. They were not allowed to participate in religious functions on an equal footing with men, nor were they allowed to attend public functions. Although records show that some high-status women, particularly queens like Razia Sultan and Ahilya Bai Holkar, broke patriarchal barriers and participated in government building, this period is remembered as a period of darkness for women. During this time, it was common for women to rely on their husbands or other male relatives. Many social evils developed during the Middle Ages as a result of political instability caused by various invasions, such as female infanticide, Sati, child marriages, the Purdah system, or Zenana (women's rights).

With the arrival of colonial/modern India, change began to occur in society, particularly through Gandhi's "Civil Disobedience Movement" of the 1930s and the "Quit India Movement," in which many women rose to prominence, including Sarojini Naidu, Pravabati Devi, Kasturba Gandhi, and Kamala Nehru. Raja Ram Mohan Roy, who was instrumental in the abolition of the Sati system, spoke out against child marriage and fought for women's inheritance rights. Ishwar Chandra Vidyasagar started a campaign for widows' right to remarry and advocated for women's education. Maharaja S. Rao, the ruler of Baroda State, worked to end child marriages and polygamy, as well as to give women the right to education and widows the right to remarry.

Women in India now have constitutional protections such as the right to education, property and inheritance, and personal liberty, among other things. Women are finally breaking free from the confines of the home to establish themselves as separate entities in a variety of fields, including sports, business, government, and agriculture. Feminist ideologies are influencing people's minds.

Unfortunately, the freedom and equality that Indian women enjoy today have not reached the vast majority of Indian women. Violence, insufficient healthcare, inequality, neglect, bad diet, lack of attention to personal health and well-being, right to their own body, sexual harassment, and so on are still threats to women's lives at every stage.

Yes, the country's women have come a long way, but the finish line is still a long way off. To make India's women more confident and secure, more changes in people's attitude cutting across the gender line will be needed. One can only feel optimistic

EVERYTHING CRYPTO

*Prof. Sanjay Kumar Sinha,
Assistant Professor, Dept of Commerce*

Crypto 101

There are no two ways about the fact that crypto has quite inarguably been the talk of the town for quite some time now. And to not talk about the talk of the town is all kinds of unimaginable.

Cryptocurrencies or what popularly is known as cryptos, essentially are digital currencies, but which are based on a decentralized format. It is not in control of a single government simply because it is not issued by one. Put briefly, cryptocurrencies seek absolutely no involvement of central authority, regulators, financial institutions, or any intermediaries whatsoever.

It all started back in 2008 when a person named Satoshi Nakamoto through the bitcoin white paper propounded on digressing the power to control money from the central banks and financial institutions to people who in actual fact worked hard to earn it.

'We have proposed a system for electronic transactions without relying on trust'- Satoshi said while introducing bitcoin (the world's first cryptocurrency) and the blockchain technology to the world.

Cryptocurrencies are based on blockchain technology. It is a publicly shared digital ledger where all transactions are maintained by a billion computer networks. Under this system, Crypto is held personally and not by the bank which leaves the owner in full control of his money. Blockchain technology tends to overcome a lot of shortcomings that exist in the current digital payment system or even the whole banking system for that matter. These problems include the problem of doublespending, privacy of the depositor, huge intermediary and transaction costs, failure of deposit-taking institutions, wrong lending by banks so on and so forth.

With blockchain becoming mainstream economics will no longer be dictated by central banks and imperfect monetary policy cannot be given effect. Central banks will no longer have the power to influence the value of one's hard-earned money.

CRYPTO: Status in India

Sitharaman in her February budget speech announced that any income arising from transfer of VDAs (virtual digital assets) will be taxed at the rate of 30% subject to a TDS of 1%.

Now where does that exactly leave the ever so emerging crypto ecosystem in the country? CBDT chairman JB Mohapatra said that the taxing of VDAs (virtual digital assets) will help measure the “depth” of this trade in the country and it does not “attach any legality” to these transactions.

Although ambiguity still pertains and more clarity on crypto regulations is still awaited in India, it will not be entirely incorrect to say that the budget move has multiple positive connotations for the crypto community nonetheless. Right from imposing a complete ban on cryptos back in 2018 to introducing a regime to tax the profits from the transfer of crypto in the 2022-23 budget India has certainly managed to come a long way. And as crypto matures, the journey of the Indian crypto ecosystem will no longer be one uphill.

CRYPTO: Shadows and concerns

One of the major concerns relating to cryptos is volatility. It was not long back when, after giving handsome returns to its investors, Bitcoin tumbled to an all-time low of \$32000 in July 2021 losing more than 50 percent from its all-time high of \$64,000. At this point, it becomes extremely imperative to understand that, unlike Stock valuations that more often than not boil down to discounted estimations of a company's future cash flow, there is no comparable valuation metric for cryptocurrencies because there is no underlying company; the value of a cryptocurrency is tied only to investor appetite.

Warren buffet once spoke scathingly about cryptocurrencies, calling them “a mirage.”

Another problem that lies with cryptos is that it lacks utility. For something to qualify as a currency, it must serve two basic functions: acting as a medium of exchange and a store of value. While cryptos are widely being used for investment purposes, it is yet to meet the defining property of acting as a medium of exchange which can also help stabilize its prices. Once prices stabilize, cryptos can turn out to be a great store of value. Cryptocurrency is yet to serve beyond its speculative attributes. However, with more restaurant giants, businesses, and online stores gradually warming up to the idea, cryptocurrencies might one day serve as a medium for retail transactions as well.

'Cryptocurrency is volatile simply because it is still at a very nascent stage compared to other investment tools and currencies' - according to an article by NDTV.

Not to mention, being a digital technology, cryptos will be subject to high degrees of cyber security issues and in order to meet the super enhanced security needs that will follow, a massive overhaul in security infrastructure will be indispensable.

CONCLUSION

Cryptocurrency is still a lot in its pilot stages and is yet to experience what we can call a widespread acceptance in the society and therefore it is only natural for people to be skeptical about it. Although the cryptocurrencies have numerous significant obstacles to overcome, it is about time that we come to terms with the fact that cryptocurrency, and most importantly blockchain technology is here to stay.

Jharkhand Rural Womenpreneurs: Herald of change

Prof. Snehal Goswami, Assistant Professor, Department of Commerce

Rural India is a land of abundant home run entrepreneurs. Many skilled and young entrepreneurs here are engaged in various fields like agarbatti making, toy making etc. Unlike people residing in urban area working in organized businesses to earn their living, people in rural India earn through self-employment.

Celebrating this demographic dividend, India has over 43 crore women population. Despite this, India's growth story has not leveraged the involvement of women in the workforce. Currently, India stands near bottom of the ladder in encompassing the women participation in the labour force as per 2019 estimates.

The economic outcomes of India have shown a steady rise over the last decade, along with a parallel surge in start-ups and new businesses. But the ambitious and aspiring women entrepreneurs struggle with less favourable conditions, pronounced cultural biases and lack of business resources such as funding, infrastructure, training and development. Entrepreneurship remains critical to harness the economic potential of women and stimulating women entrepreneurship can also go a long way in bridging gender gaps and empowering women.

Apart from advancing economic empowerment of women, entrepreneurship enhances the social status of the women through ownership of assets and freedom of decision making. Women's participation in the entrepreneurial landscape has multiple benefits like earning their own livelihood and gaining financial independence.

Thinking about rural women entrepreneurs in India was not just anachronistic, it was almost impossible. It is strange to believe, but Jharkhand has most number of successful stories where budding entrepreneurs are shining brightly with their start-ups. About 1.5 lakh rural women in the state have made their mark as successful entrepreneurs. These women entrepreneurs have broken up stereotypes and led their way ahead, keeping all the hurdles aside to create their own identity:

For an ordinary women living in a remote village, running her own business is no less than a dream. Sheetal Jarika, from West Singhbhum achieved this dream with her dedication and constant support from the government. Sheetal had no clue that she would become an owner of three shops.

'Nursery Entrepreneurs' are being created by providing proper training to women self help groups under Didi Bagia Yojana an initiative of Rural Development Department in rural areas of the state. 235 nurseries have already been established in different districts of Jharkhand.

Instead of focusing in regular crops, Jharkhand State Livelihood Promotion Society (JSLPS) encourages women to get involved in horticulture and plantation of medicinal plants.

Under the concept of Didi's Café, a group of women are trained on preparing tribal cuisines and art of serving it in a complete hygienic environment.

Mamta Begum of Sahebganj district got an opportunity to live a better livelihood by starting a clothing shop by taking loans through credit linkages.

Women Empowerment through tribal jewellery: To boost tribal women empowerment a brand of tribal jewellery, Adiva is prepared by women self help groups in remote villages of Jharkhand. Its main objective was to make rural women self employed and save the state's heritage by connecting traditional jewellery to the largest market with a new identity. This hand crafted jewellery has been introduced under Palash brand to create new avenues of sustainable livelihood.

These are some incredible women. They never had an opportunity to go to school, they had no degrees, no travel, no exposure. They are ordinary women who did extraordinary things with their greatest courage, wisdom and humanity.

The societal obligations for the women are a major reason for the set back in the participation rate in the labourforce. The cultural norms place a primary responsibility for routine domestic tasks, keeps the aspirations of the women at bay.

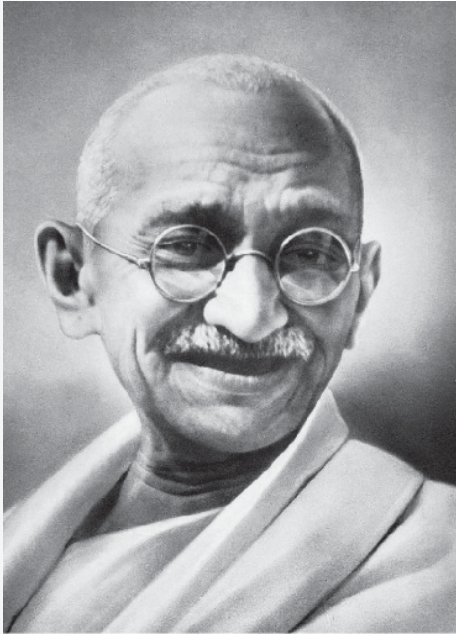
Gender inequality is not only presses moral and social issue but also a critical economical challenge. It is essential to empower aspiring young and marginalised women on a journey to gain confidence, skills and knowledge. They need to reach their full potential as agents of sustainable change and to support their entrepreneurial aspirations.

Importance of Local Self-Government

Dr. Mina Malkhandi, Head, Department of Political Science

Independence must begin at the bottom. Thus, every village will be a republic. It follows, therefore, that every village has to be self-sustained and capable of managing its affairs.

-Mahatma Gandhi

Each State has a government of its own known as the Central government. It performs essential and optional functions of the state. If all the powers are with it, the system is unitary as we may see in countries like Britain, France, Sri Lanka, Nepal, Bangladesh etc. If the powers are distributed between the Center and the provinces and both the government have autonomy in the spheres allotted to them, the system is federal as we may see in countries like America, Canada, Switzerland, Australia, India etc.

The System may be unitary or federal, local government has its own importance in both. That is, units of government are established at village, town, and city levels which are placed under the control of the Centre in a unitary system and under regional governments in a federal system. These subordinate units of government have no autonomy.

These subordinate units of government have no autonomy.

NECESSITY OF LOCAL SELF-GOVERNMENT

People live in villages, towns and cities where facilities for light, water, sanitation, education, medicine, transport etc. are required. Local people may realise their problems, so local bodies may make suitable arrangements in this regard. The main function of the Central and provincial governments is to maintain peace, security and order, hence local matters are left to the local people. Their sphere of activity is specified in a statutory or conventional form. **For this sake, decentralisation of powers becomes all the more necessary.** In its defence, these arguments may be furnished:

- Only the local people may realise their problems and may make suitable arrangements to deal with them.
- Close contact is made between the people and their local authorities.
- The work-load of the central and provincial government is lessened.
- If there is local self-government, local people elect the members of the village panchayats and municipalities. These representatives act according to the will of their electors.

- Democracy exists at the grassroots. It imparts political education to the people that awakens their political consciousness.
- Democratic system moves from bottom to the top. The leaders of the Central and Provincial governments have their connection with the local leaders for the sake of strengthening their position.
- The leaders of the Central government cannot ignore the expectations of their people, for the local leaders demand financial assistance from them to implement their programmes of development.
- The Central and State governments may entrust some of their functions to the officers and staff of local governments as census, elections prevention of epidemics, propagation of literacy and the like.
- Local governments may be described as the centers of political training, for the local leaders may move to the upper layers of popular government. Jawaharlal Nehru was the president of the Allahabad Municipal Board and Subhash Chandra Bose served as the president of the Calcutta Municipal Corporation.

Thus, we may admire the view of Laski; "we may not realize full importance of local government unless we begin with this assumption that all problems are not central problems and the problems with which the central government has no concern, their solution should be done at the places which face its brunt."

RECOGNITION OF LOCAL SELF- GOVERNMENT IN THE CONSTITUTION

Entry 5 of the State List contained in Seventh Schedule is related to his point. It says about local government, the constitution and powers of Municipal Corporation, improvement trusts, district boards, mining settlement authorities and other local authorities for the purpose of local self-government or village administration. After independence the State governments framed such laws or made necessary amendments in their old laws. The Constitution comes into effect on 26 January 1950. Its Art, 40 says that the state shall organize village panchayats and make them units of self-governments in the rural areas. So came the Balwant Rai Mehta Committee Report in 1957. The village panchayats were organized on the basis of this report. It recommended a three-tier system (village panchayats at the base, panchayats samiti in the middle, district boards at the top), but the State governments were given the option to make necessary modifications in it. Panchayati Raj was introduced in 1959. It failed to have the desired success.

In 1977 the Janata government set up a committee under the chairmanship of Ashoka Mehta to suggest reforms in the system of Panchayati Raj. It submitted its report in 1978 that was rejected by the government of Indira Gandhi in 1980. In 1987 came the report of Singhvi Committee. It recommended that local administration should have its place in the provisions of the Constitution.

Is Accounting Ethical?

Prof. Piyush Agarwal, Assistant Professor, Dept. of Commerce

It has been a long time since accounting has evolved as a specialized profession but awareness among the public at large is not enough to create a sense of confidence in the society. In my view, there are various methods and methodologies adopted in accounting whereby there is no single law in accounting as is called law of land. For instance, for charging depreciation a firm can change the method from straight-line to written down value and vice-versa at its own discretion, just giving some petty reasons. It is done mainly to inflate profits, a kind of window dressing. There may be some firms that write-off their preliminary expenses, debit balance of P/L Account, and advertisement expenses in the same financial year but most of the others carry forward such expenses in their financial statements to subsequent years so naturally the profits of the former would be affected drastically. It may not be illegal but maybe unethical, in my view.

We cannot forget the Satyam Scam wherein the famous company Satyam Computers used to get its Annual Accounts audited by a 'Big Four' accounting firm Price water house Coopers (PWC) which was later penalized for the scam but why everything is done later in India and not before. Why we are still following the same age-old accounting practices and not changing with the requirements of the current scenario. In spite of the existence of so many accounting bodies in India namely the Institute of Chartered Accountants of India (ICAI), Institute of Company Secretaries of India (ICSI), and many more, scams are not stopping in India. In 2018, Mrs. Chanda Kochhar, CEO of ICICI bank had to step down from her post owing to the allegations of money laundering and providing a loan of Rs 1,875 crores to the Videocon Group, in which her husband had a huge stake. Likewise, there was a scam in Yes Bank during the same time whereby its share prices crashed, where the ultimate losers were the shareholders, who were thrown into destitution. It is not possible that the Books of Accounts of ICICI Bank and Yes Bank were not audited by a practicing Chartered Accountant of India. Recently, the former Managing Director (MD) and Chief Executive Officer (CEO) Chitra Ramkrishna is accused of misusing her office for making inapt appointments, failure to conceal confidential information pertaining to operations of the exchange, and making incorrect and misleading submissions to the Securities and Exchange Board of India (SEBI) which was going on since many years so what was the so-called powerful and vigilant institution SEBI doing. A couple of months ago a businessman named Piyush Jain was arrested for committing a scam worth hundreds of crores relating to fake GST bills which is not possible without the help of a CA.

An auditor is as important to a firm as a doctor to his patient. My question is why the Indian Government has failed to devise a full proof, transparent, stringent, and simple law of accounting and finance that does not have any loopholes. It is ultimately the taxpayer's money that is going in vain. The taxpayer who should be the most powerful seems helpless.

Education Reform and Vocational Teaching

Prof. Pushpa Tewari, Co-Coordinator, DOVS: BCA

“If we teach today just as we taught yesterday, we rob our children of tomorrow.”

These lines of the American philosopher, John Dewey hold true even to this day.

What is the purpose of education or holding a degree? Well, apart from shaping attitude, mental outlook, state of mind, intelligence and belief, perhaps the crucial

objective is to earn a good livelihood with a toned employability factor. A specialized training that makes you adept, expert, proficient, and skilful can increase your access to job opportunities.

The job market and employers are moaning for the want of well- suited and employable technical college graduates rather than those who have the fanciest degrees from the best colleges but lacking job skills. The answer to many such issues is technical training and other similar courses offered all over the world. However, students from underprivileged social classes find it tough to enrol in technical courses due to various factors like rising tuition costs, an underprepared workforce, lack of awareness and so on. The presence of an uncongenial climate does not help too.

The advent of vocational courses by various universities has led to elimination of several such problems such as course affordability for students and also that of job market. It can answer the problem that lies between demand and supply of skilled manpower in organizations and companies. Also, in the troubling period of the pandemic and increase in digitalization and development in the information technology sector, it can easily be seen how important it is for a person to gain vocational education. The increased competition in the job market has compelled the job applicants to gain more vocational skills and thereby overcome the evil of unemployment and this is where the students who have been educated in the vocational methods have advantage over those who have not been so.

Vocational training not just trains a person in one field but also trains the person's holistic and mental skills and in doing so, prepares the person for the global stage as it updates the person to be compatible for the developments happening on the global stage. It grooms a person to enter the professional field as an entrepreneur as well. Now, it is the duty of the colleges to maintain the standard of the vocational courses so as to impart both methodical and practical training to the students and to give them the 'X' factor in their pursuit for jobs.

Vocational education is a great solution to the economic troubles of underdeveloped or developing countries also. The active placement cell of the colleges can make it lucrative as it helps in getting jobs. Nonetheless, the goal of vocational courses should be to increase educational productivity.

With the blessings of the Great Almighty, Guru Nanak College, Dhanbad, is also running Vocational Course: BCA (Bachelor In Computer Application) from 11 years with exceptionally good results and satisfactory placements in WIPRO, TCS, AMAZON, INFOSYS, FREELANCING and many more. Many candidates opted for higher education too in NITs, IIT etc. The National Education Policy (NEP) 2020 has heralded the potentially explosive growth and development of vocational courses and education in our country. It requires all educational institutes to integrate vocational courses into their arsenal.

Vocational courses still have a long way to go as far as changing the mind-set is concerned. But as more and more students are opting for them, the trend speaks for itself. With the emergence of this fourth industrial revolution, education is thus in a transition phase.

The world is already filled with players, Vocational Courses can be the game changer.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN EDUCATION

Prof. Uday Kumar Sinha, Assistant Professor, Dept. of Vocational Studies

“Technology will never replace great teachers, but technology in the hands of a great teacher can be transformational” - George Couros

Artificial Intelligence (AI) is a part of science that is created by human intelligence processes by machines, especially computer systems. The main objective of AI is to smoothen the interactions of humans with machines, as it is accessed by the smart system, human language processing, speech recognition, and machine vision.

The demand for AI is increasing globally. Whether it's real-estate or digital marketing, AI has revolutionized every sector and the education sector is not an exception. In fact, it plays a huge role when it comes to teaching and learning.

At present, schools and colleges use artificial intelligence to improve their teaching methods and for better results.

Most AI tools comply with 3 basic principles: *Learning*: Gaining and processing the new experience, helping to create new behaviour models; *Self-correction*: Updating the algorithms to get the most accurate results; *Reasoning*: Solving the task with new tricks with specific algorithms

Educational technology in the modern age had exceeded a lot of scholarly expectations. Several new tools are introduced to help both educators and learners achieve effective and meaningful learning with the added convenience of flexibility and automation. Such fruits of technological advancements in the field of education include artificial intelligence.

AI encompasses all technology that is capable of performing tasks that would otherwise require human intelligence. By that definition, it is not hard to see how artificial intelligence or AI can help revolutionize the traditional way of education. In fact, there are already several facets of education where the use of AI is currently being applied. So far, the use of artificial intelligence in learning and knowledge delivery has been nothing short of being effective.

One of the most obvious applications of artificial intelligence in education is automation. Several AI technologies are designed to automate the grading of assessment forms and computing the General Weighted Average (GWA) of students. This, of course, is a huge help to educators as their grunt work would be lessened and they could focus their energies on meaningful tasks such as teaching. Additionally, there are also AIs capable of sending automated responses to learners' queries. Such technology provides 24/7 availability for student inquiries.

Also, AI could also be used for tutoring and creating personalized learning plans for students. These AI solutions take notes of a learner's areas of proficiencies and weaknesses. Based on the data that they would gather, specific lessons or learning objectives will be prioritized to help the learner in the areas where he or she needs improvement. Some AIs are also capable of self-correction and by refining their algorithms, they are able to strategize learning plans for particular learners more constructively.

Moreover, AI also allows for universally available tutoring sessions for learners with disability. Some artificial intelligence learning solutions are specifically designed to cater to visually, auditory, or mentally impaired students. With time and further developments, artificial intelligence will soon be able to help break the learning barriers to any specific types of groups with learning disabilities.

Lastly, one of the most awe-inspiring features of educational AI technologies is their ability to deliver lessons in innovative and interesting ways. AIs are capable of visualizing information through powerful simulations. When paired with another tool known as virtual reality, AI-powered simulation can fully immerse learners in whatever environment was to be observed. Thus, it can find many applications in the field of sciences such as in biology and physics where theories should often be backed by visualization for deeper understanding.

Conclusions

With all that, we can conclude that AI is very helpful in the modern educational settings. We must take advantage of such technologies in order to exceed the current marginal improvements in the quality of our educational system. We have not reached the stage where AI has become very common in the field of Education. But with many studies going on in the fields of Data Science, Natural Language Processing, Machine Learning, and Deep Learning, Robotics, etc. there is a huge chance that we will get to see a lot of advancement in AI-Powered Education in the years to come.

This is a time of great change and progress. It is an excellent time to learn new technologies in the field of AI. The knowledge of AI technologies will open up a lot of career opportunities and research prospects in the future.

An Ode to Indian Women

Prof. Daljeet Singh,
Assistant Professor, Dept. of Commerce
(Painting: Babli Kumari, Psychology Hons)

Backstage earlier, forefront now, with her capabilities making the world's bow... Today's women does it all, office home, kids she takes every call...

These fine lines opined by Neha Agarwal states that there is a phenomenal transition in the journey of woman. She has come out of her conservative and outdated Avatar and stepped into the life of being a bread earner for her family. She has understood it very well that there exist just a biological difference between her and the male counterparts. She has brought to her family name, fame and money.

Along with this, women have played their traditional role as well. They are close to their roots and understand the significance of being a daughter, a sister, a wife and a mother. Women, today, are boldly stepping out of their houses and facing the challenges of life. Now, nari is not bechari or anari. Marriage is perhaps the most challenging phase of her life.

Living in a new family without losing her individuality, fulfilling their expectations and satisfying hers, becomes much problematic for her. But most of the ladies balance these very appropriately. Actually, girls are brought up in such a manner that they become managers right from childhood.

Rural and Urban woman

Now coming to rural woman, the household supporters, and the income generators; the manifold roles of rural woman in supporting the houses and communities, in achieving food and nutrition security, improving livelihood, contributing to agricultural and fuel economy is above worth. They wake up early at dawn, serve the elders, nurse the children and do those stocks of chores in a day which one cannot imagine in a week. With the lack of proper arrangements, she takes upon tons of responsibilities, still suffers humiliation. The problem lies in the thinking of the people. Rural people consider women as steel bodied person who never gets tired. Hence, women suffer from various health issues. However, hats off to various NGOs and government institutions who have aided the rural women in various spheres. Thought of Independence have emerged in their minds as well. Rural women themselves are breaking the long existing chains framed for them by the society.

Urban women, on the other hand, are in a bit privileged situation. Since they live in urban and developed regions, they get better infrastructural facilities, better arrangements and so are poured upon with different sets of responsibilities in and out of homes. They start working with day start and then household chores and office work goes along. If they wish to pursue their career, they have to work hard, struggle to accomplish their dreams. There are changes in the thinking pattern of the families; however, not many improvements exist. Urban women face extreme hustle and bustle and peace drives away from their lives. If family health deteriorates, she becomes responsible for it. If child does something wrong, she is accountable for it. Her entire life becomes a platform of judgement.

Marriage- A challenging phase:

Marriage is a life-altering journey for both men and women. But for the latter it brings changes in identity which she finds difficult to accept. The change is followed by a lump sum of expectations, actually a baseless frame is developed by in laws and she is forced to fit into it. Post marriage she has to embrace many challenges and use it as an opportunity to show her true colours.

In a society like India that is steeped in age-old tradition, marriages are often termed as union of families and the obligation to maintain this union falls on women's shoulders. Thus, it becomes a pressure both mental and emotional for women. So, women prefer being single and if they marry it is they who decide at what age and with whom. Societal deadline and timeline does not matter for her.

Woman Empowerment

When women have access to equal opportunities, rights and status in every aspect of life, they are said to be empowered. There are 5 core principles of Human Rights- the right of dignity, fairness, equality, respect and independence. If these are achieved for a woman she would be realistically empowered. For this women need to realise her self-worth. When her self-worth, her decision to determine among various choices, self-reliance and right to influence social changes for herself is attained she would be empowered. A lady has to be equipped with the power to control her own life, live on her own terms and conditions, practice the things she feels fits for herself and no one else decides for her, then she is the leader of her life and not the tail of the male counterparts. Women empowerment is a dynamic multidimensional process which enables women to realise their full uniqueness and power in all spheres of life.

Conclusion

No one can ever ignore the importance of a mother, a daughter, a sister or a wife. Women have struggled hard to establish themselves as equal contributors in managing the financial requirements of her family. Women have walked shoulder to shoulder with men and created unbeatable position in many fields. Today's woman needs to be more confident, aware and smart. Indian woman is a perfect combination of tradition and modernity. She needs to live life without making compromises. Women need to live as a leader and not as a follower.

Growth of EdTech Industry in India

Chiranjeet Adhikari, Assistant Professor, Department of Commerce

With technology literally vanquishing the field of education, learning is no longer confined to the walls of the classrooms. Over the past few years, we have observed the widespread and dynamic trends emerging in the field of education. Today, we are living in an era of e-learning where education is often imparted with no direct contact between the educator and learner. The landscape of the Indian education system is transforming by the series of development in new-age pedagogies and their popularity is expected to grow in coming years. The increased mobile penetration in the country was a major breakthrough for the development of the Ed-Tech (Education Technology) industry in India. The Ed-Tech Industry is engaging the latest technologies such as experiential learning tools,

EdTech Landscape

Immersive
Technology

Early Childhood
Learning

Coding &
Technology

STEM

Learning
Management
System

Online Courses

Social-emotional
Learning

Language
Learning

artificial learning and gamification of learning which are revolutionizing the preparation strategies of students currently and will continue to do so. Students don't have to spend money on transport, lodging, food, and expenses if they decide to take the online route for exams like IIT-JEE, NEET-UG, GATE or UPSC-CSE. Nor do they have to mull over shifting base. Due to the availability of recorded lectures, students can enjoy a certain level of flexibility in their schedules, which is otherwise absent in the offline mode.

The COVID-19 pandemic has disrupted education system in over 150 countries and affected 1.2 billion students due to sudden closure of educational institutions. In India, with this sudden shift away from the classroom in many parts of the globe, the system of online education emerged as a necessity which was earlier treated as choice. There are over 4,530 active EdTech start-ups in India today, out of which 435 were founded in the last 24-months alone. The total funding raised by these EdTech firms since 2010 stands at \$2.46 billion. These EdTech players are offering a whole host of Apps for all age-groups of students. The NEP 2020 recognizes the need to leverage the advantages of technology while acknowledging its potential risks and dangers. It emphasizes the need for carefully

designed pilot studies to determine the benefits of online education. The existing digital platforms are to be optimized and expanded to meet challenges with the aim of providing quality education for all. To this end, the focus on the Digital India Campaign will be ramped up and teachers will be given the required training to become effective online educators. The National Education Policy 2020 that was unveiled recently by the government recently focusses on putting a halt to “the fragmentation of higher education by transforming higher education institutions into large multidisciplinary universities, colleges, and HEI clusters/Knowledge Hubs, each of which will aim to have 3,000 or more students”. The radical set of policies will boost the industry to build vibrant communities of academicians and nobles, break down damaging silos, and enable students to become an all-rounder. With proper planning and execution, the online medium has the power to meet all the four policy parameters of NEP — Access, Equity, Quality, Affordability, and Accountability.

When it comes to education, Indian audiences are fiercely driven by past output in the form of good results and word-of-mouth, which takes time to develop for any company. From signing Bollywood actors as brand ambassadors, to capturing ad spots between cricket matches and purchasing sponsorship rights to the national cricket team's jersey, EdTech companies did everything to become household names, even in the country's hinterland, and succeeded. To take advantage of this space, EdTech companies in India raised \$2.2 billion last year and went on an acquisition spree unlike ever seen before. Byju's and Unacademy, India's top two EdTech companies, valued at \$16.5 and \$3.4 billion respectively, secured more than 70 percent of funds raised. EdTech giant Byju's recorded nearly 80 percent growth in consolidated net sales in the financial year 2019-20 as compared to the previous year. The unicorn, operated by Bengaluru-based Think and Learn Private Limited, pocketed Rs 2,380 crore income in FY20 as against Rs 1,305 crore in the previous year. According to its regulatory filing, device sales generated the highest revenues for Byju's in FY20. Around 63 percent of the company's revenue, Rs 1,675.7 crore, came from the sales of tablets and SD cards that are usually sold to students as part of the package.

Initial signs of consolidation started appearing in the second half of 2020, as EdTech companies – led by Byju's and Unacademy – started acquiring smaller peers to increase userbase, grow product offerings and capture audiences in newer segments. Most notable amongst these were the acquisitions of coding tutorial startup WhiteHat Jr., offline coaching chain Aakash Institute, higher education startup Great Learning, K-12 player Toppr, networking platform TapChief, competitive programming startups CodeChef and Mastree, Digital Book platform Epic and exam prep platforms Kreatryx, PrepLader, Gradeup.

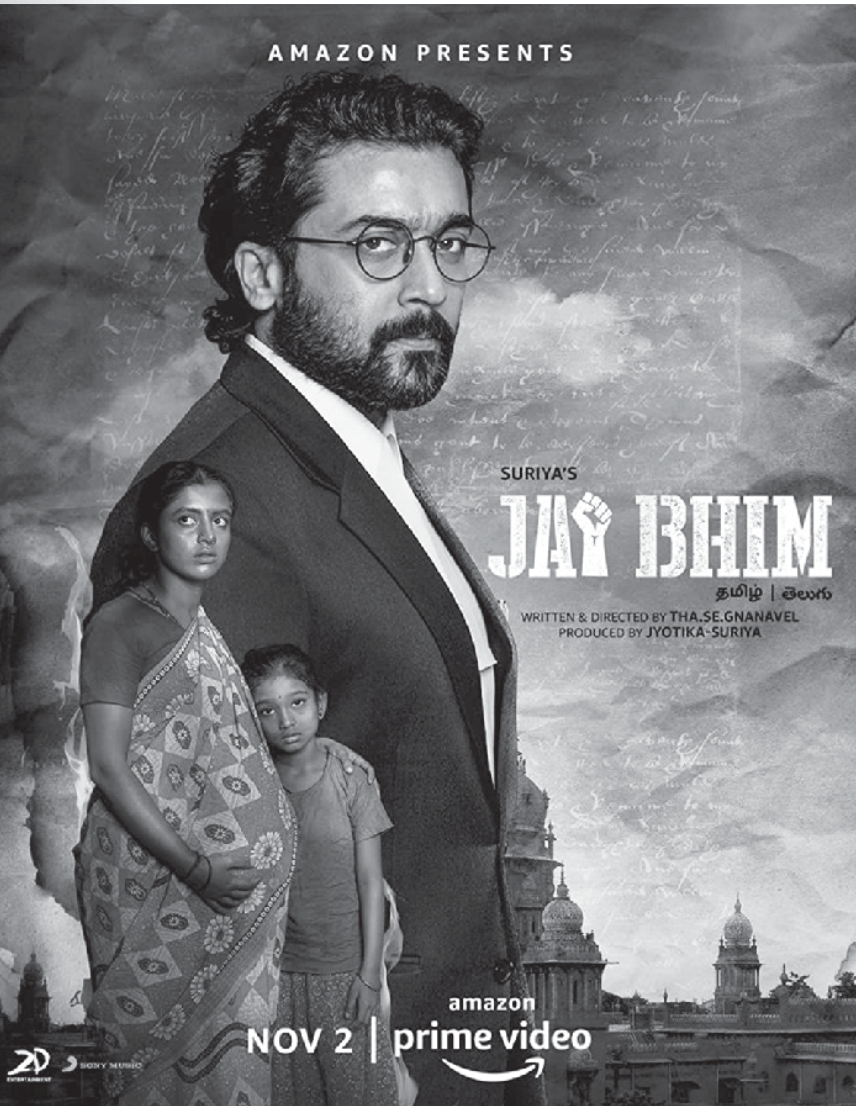
With increasing userbase, EdTech companies need to cater the needs of its consumers by employing competent persons which generates huge employment opportunities for the youth. Student counsellors, online tutors, virtual lab instructors, online assessment managers, remote proctors, student engagement executives, student career counsellors, and course managers, etc, are new roles that EdTech has created. Online educators in EdTech organisations have reported earning more than their offline counterparts. This is because there is no limit placed on the number of enrolments per batch. At the same time, the students get the required 1-on-1 attention in the comfort of their room, which they otherwise won't get in a crowded classroom setup. Satisfied educators will end up teaching the subject with passion and make the learning process interesting and innovative for students.

2021 marked a paradigm shift towards online EdTech. This trend will only keep strengthening. More students will realize that traditional offline players haven't built the capability to provide the support needed in these hyper-competitive times. High brand awareness that traditional players banked on will no longer serve as a strong competitive advantage. Hence, for EdTech Industry, from K-12 level to higher education level, and even in the competitive exams space, the outlook for online education in 2022 and coming years looks quite strong and marks for exponential growth.

STUDENTS' VOICE

FILM REVIEW: JAI BHIM

SOFIA NAAZ, B.Com. Hons.(2019-22)

"Jai Bhim" is based on the true story of "irular tribe". The incident occurred in 1993. This narrative tells us about the harsh criticism received in Tamil Nadu from the Vaniyyar community, which is considered a backward caste in the state. Several false, spiteful and defamatory accusations made against the community falsely accused them of being involved in the theft. They were subjected to harsh torture while in police custody.

Before I begin, I would like to express my concern that people should not be discriminated against on the basis of caste, religion, or racial background. People should be treated equally. After all, at the end of the day, we are all human. Put yourself in this position and just try to feel something for the person being discriminated against. What would you think if you were a victim of racial discrimination? We all have fundamental rights and we are all equal in the eyes of law. So what is it that prevents us from being equal? Take a deep breath and think about it.

In the film, there was a person that was falsely accused of stealing stuff that they had not done. However, without conducting

a thorough investigation, they tortured them severely, the police beat them viciously, and they engaged in inappropriate behavior with indigenous women. Even the police are unconcerned about whether they are beating a lady or a male. So much political pressure was applied to the police officer that they were forced to consider such a wrongful behavior. Rajakannu was brutally murdered by a police officer as a result of political pressure on the police department. Additionally, as a result of political pressure, the department of police assisted him in concealing the facts. That period was extremely difficult for the indigenous group. Let us not repeat the mistakes of the nineteenth century in the twenty-first century. This type of situation should not be forced onto anyone.

This is a narrative about Tamil Nadu, but the same was happening in many other states. Not everyone has someone like Chandru to come and help them. We must be completely honest with everyone on an equal basis. We must free ourselves from the clutches of dishonesty and stand firm in front of the truth.

I believe that the film is inspirational and you all should take the time to watch it. This film is truly motivating and heartwarming in its message. This film is also nominated for an Oscar award.

Jersey number 18

*Kumari Isha,
Semester 5 (Economics Hons.)*

The legendary batsman of India who has impressed the entire nation or better say the entire world by his magnificent personality, he is none other than, the greatest of all time 'The Virat Kohli'. His journey as a cricketer began in November 2006 when this 18-year-old boy made his debut for Delhi against Tamil Nadu. But he captured the attention of the people when he decided to play for his team against Karnataka on the day after his father's death and to everyone's surprise he scored 90 in that match. After his commendable performance at junior level, he made his position in the under-19 team. His brilliant performance on the field has always added a significant value to the team. Virat has always been a media darling and this has led him to be the most popular face for different brands. He got appointed as the Vice-captain of ODI team in 2012 and as a test Captain in 2014 after MS Dhoni announced his retirement. Later on, he became the Captain in all three formats. He has always insisted on handwork on the field no matter how much you are near to your target. His perseverance and dedication has always been a contributing factor in his growth as a batsman. But on 16th September, 2021 when he announced about stepping down as a Skipper from T20 format it made all his fans very upset.

Kohli holds the record for most test appearances. He had never lost a home test series as a Captain. Not only this, he also holds the record for most test wins by an Indian Test Captain. Again, after four months on 15th January 2022 he even stepped down as a Captain from ODI and Test series and it was really hard to bear such news for his millions of fans. Virat, in his tweet on leaving Captaincy wrote that "Everything has to come to a halt at some stage and for me as a Test Captain of India it is now".

Virat as a batsman, for sure has a wonderful walk of life. We will definitely see him on the field giving his level best but as a batsman only not as a Captain of Indian team. He has created a history by becoming the first Asian Captain to win a test series against Australia that too on Australian soil. Virat has left behind a legacy that would not be easy to match for any Indian Test Captain in the future. Virat is a go-getter with an absolute clarity of what he really wants in his life and he has been the most successful Indian Test Captain ever.

Stop Playing Women Card - Stop Being Judgemental

Tanya Shree, English Honours, Semester- 5 (2019-22)

In today's era being judgemental about anything is the easiest task, especially if it is about girls. Nobody has the time and patience to figure out the problems popping out in their surroundings but everybody has an opinion or a judgement to make in all matters.

Being a girl it's really sad when you are pre-judged by society again and again. For us, the girls, there are certain terms and definitions of society in which we have to fit in otherwise we are labelled as uncultured, sluts and much more. According to society, the definition of 'sanskari' is just getting educated (not highly educated), wearing certain kinds of clothes, not going to social gatherings, getting married early, etc. There are certain invisible protocols for the kind of body language in which a girl should behave, like not laughing loudly but simply carrying a smile (even when you don't want to), not having an opinion in any matter etc is all about being a sanskari girl (a cultured girl).

If a girl is raped, questions are raised on her by the so called cultured people and society asks - Was she doing late night parties? Was she wearing short dresses? Was she with someone? If any of the answers come as yes, it is believed that she invited the event herself, and this is how a girl gets judged. Even in marriages, people are treated like commodities as both men and women get involved in the process of selling and buying in terms of dowry. Having dowry or giving dowry has been a matter of pride in several families since ages. Now is the time when we need to fight for the right things and for ourselves.

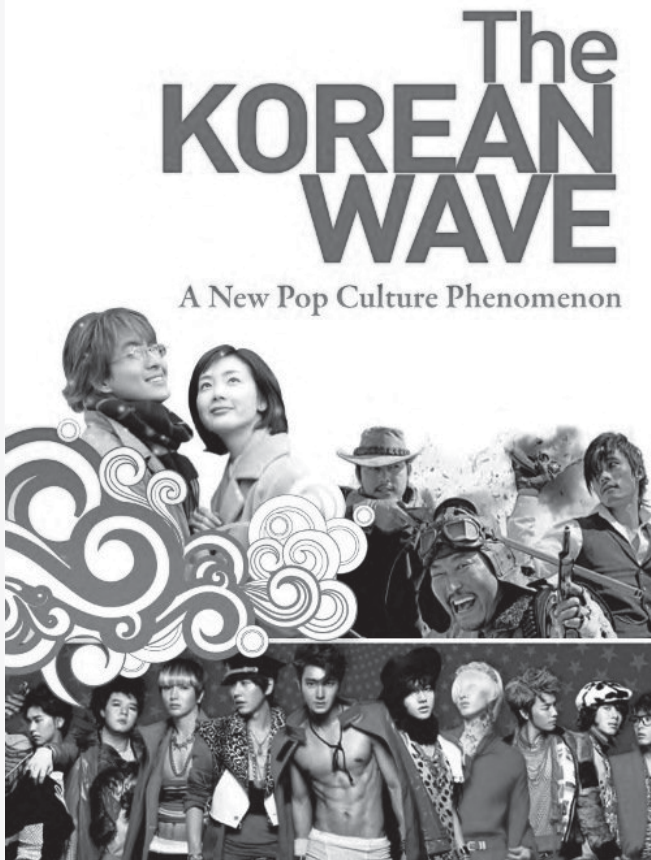
For me feminism means having a voice and guts to say against the wrong and equality for both the sexes. We should all be feminists irrespective of gender by having a voice of one's own in order to call a spade, a spade. In today's generation it's really important to understand what is wrong and right, especially in the sensitive terms. Feminism is not all about women and playing the woman card. Today girls need to understand that if they are misusing their powers and falsely accusing someone, it is as harmful and wrong as the society judging a girl for her rape. So it's high time that we understand that girls should stop playing women card.

The life of a girl is mostly surrounded by judgements rather than what she wants and what she thinks. At every stage of life we are being judged. We only want to have equal opportunities in each and every field, we want an atmosphere where the voice of women really matters and most importantly gets to have a safe environment where one can freely walk without having a fear of being raped. It is the need of the hour that we should teach girls to be educated, to be financially independent, to say no when they are not ready for marriage, stop misusing their powers and stop playing women card.

K- MAGIC IS TAKING INDIA BY STORM

Aransha Barnwal, English Honours, Semester 3 (2020-23)

K-Dramas aka Korean drama is now a legit genre that has fans binge-watching titles across the world. Popular for their edge-of-the-seat plots, lavish sets, ample twists and turns that often end in cliffhangers and a glittering cast, peopled with A-listers from South Korean entertainment industry. Plus the genres- comedy to romance, thriller to horror-are diverse.

COVID-19 pandemic has completely changed our lives. Since, a decade ago, when barely anyone knew of K-pop and Korean TV shows, during the lockdown the streaming revolution has bridged the 4,684 km distance between South Korea and India. Korean dramas, pop songs, food and clothing fashion are in rage now. From listening to BTS to watching K-dramas to Korean fashion trends- the Korean culture has influenced the lives of many people across the world especially the Teenagers.

During the early days of the pandemic when I started using Instagram, I found many of my friends posting K-pop songs and some short funny clips from K dramas. I randomly picked one of the drama clips and I got hooked. In December 2020 I first read about an article on BTS and K-drama. It talked about how K-pop and K-drama were having their biggest breakthrough moment in India during the ongoing pandemic. More people found time and inclination to explore different kinds of contents until they landed on something that offered them the perfect mental escape from anxiety of the times they were in. Although there were language barriers, the pandemic- led lockdown allowed us to make that kind of investment, be it staying glued to the screens to catch the subtitles of the K-drama, searching for English translations of your favorite drama OST or looking up song lyrics for K-pop. Adding to the Korean culture wave, the Oxford English Dictionary has now included 26 Korean origin words to its latest edition. Some of the words that OED has introduced in September 2021 are: Aegyo- Cute, adorable, and charming; Daebak- a jackpot, a windfall, found by a chance; Fighting- expressing encouragement, incitement, or support: 'Go on!' 'Go for it!'; Hallyu- The increase in international interest in South Korea and its popular culture, esp. as represented by the global success of South Korean music, television, fashion and food.

A recent Netflix study done in India, says that there is a 370 percent increase in the number of Indians watching K-dramas. Spotify's 2020 data outs BTS as the fourth-most streamed boy band in India. After winning Oscar award for the films 'Parasite' and 'Minari', Amazon Prime video has announced its K-drama slate: "True Beauty", "Taxi Driver", "Strangers from Hell", "Hotel Del Luna" and "Tale of

the Nine Tailed” which is streaming on Prime video. While True Beauty deals with the makeover of a young high school girl, “Taxi Driver” is an action-packed series; “Hotel Del Luna” and “Tale of the Nine Tailed” deals with supernatural creatures. With K-pop and K-dramas, Korean entertainment has been strengthening its hold across the globe, and it has received a firm push with the phenomenal success of 'Squid Game'. When it dropped relatively quietly on Netflix in mid-September, few would have guessed how big Squid game would become. Close to two months later, Squid Game is Netflix's most watched series till date. On Google if you type in 'Squid Game', you will find more than 223,000,000 results in only 0.53 seconds. If we talk about K-pop in India, we'll see a drastic increase in K-Pop streams on Spotify, Netflix despite trolling of boy bands for challenging the traditional ideals of masculinity. In September 2012, a music video was released by South Korean singer Psy “Gangnam Style” which was recognized by Guinness World Records as the most “liked” video on YouTube at the time.

One afternoon, during the lockdown I was bored enough to start watching a show: “Legend of the Blue Sea” - a mermaid who follows her one true love from the Joseon Dynasty, to modern-day Seoul. It was a great drama with lots of comedy, fantasy and a little bit of romance. I started watching it probably on YouTube and within two to three episodes I was hooked.

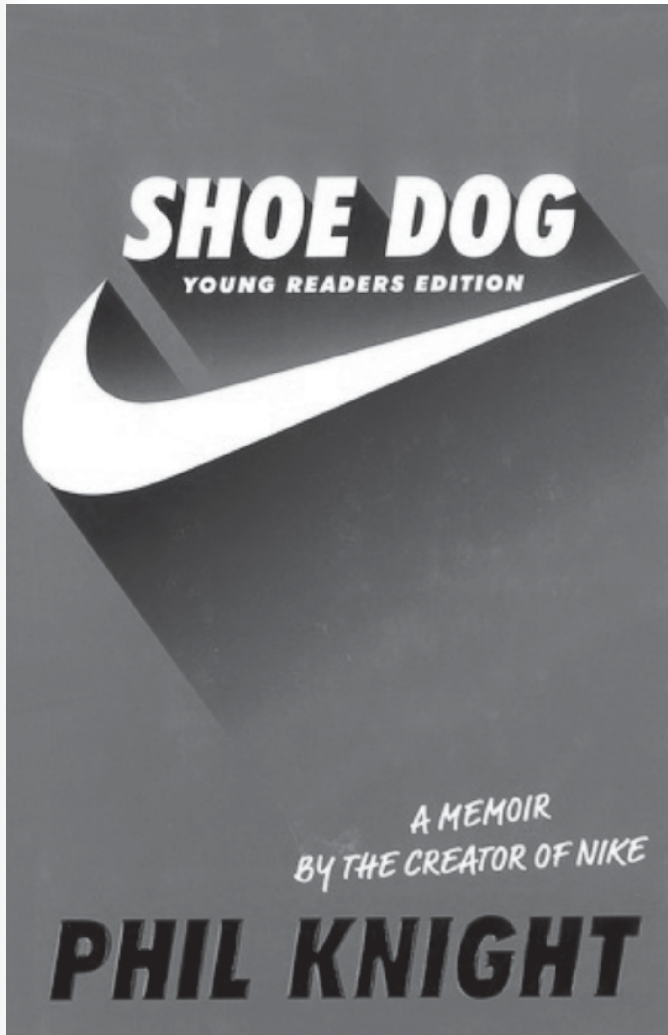
The reason why K-dramas are popular among Indian youngsters is simply and honestly because they're better than Indian Serials and do not exert pressure on the brain. A big part of Indian TV shows is constructing OTT sets that are meant to look like an average, middle-class family but ends up being quite the opposite. K-dramas, on other hand, use a lot of natural spacing for their shows, construct beautiful dream sequences and still manage to keep a realistic touch. Indian TV shows mostly deal with family dramas, while K-dramas look at other real relationships. They go beyond the conventional boy-meets-girl love story and actually show various perspectives. From shows that talk about relationships between people from different social classes like Crash Landing on You, to go deep into mother-son relationships in It's Okay to Not Be Okay. One of my favorites is Itaewon Class which shows youngsters juggling up their career, love and goals at an early age. This series will pump your desire of achieving your goal in a more sorted way. These dramas are also attractive for their tight plots, attractive cast and relatable characters. There are rumors in social media (inshorts, timesofindia) and news channels like News 18 of Ram Charan to act with South Korean actress Bae Suzy in Shankar's directorial.

Moving on to the Korean Cuisine which is flooding at restaurants and their recipes are all over the internet. Binge watching K-dramas you will come across various dishes such as Korean fried chicken, Korean style Ramen, Kimbap and may have a craving for it, especially Kimchi. It is not surprising that Indians are drawn towards Korean foods and this made restaurant owners try their hands at this cuisine.

The Korean entertainment wave or Hallyu is still unfolding.

Book Review: SHOE DOG

Subham Raj, Semester- III, Department of Political Science

Who doesn't know Nike today? It's one of the top sports footwear brands in the world. But do we really know who built the world's greatest brand? No! because the creator of Nike was not a billionaire, but an Introvert who never longs for attention. In the initial days of Nike, its founder was like a kid who loved running. A kid with no business experience but a degree from one of the topmost business schools - Stanford. It was Phil Knight.

I picked the book *Shoe Dog* from a YouTube video recommendation. The video says that, "I don't think the author wants to teach anything to the reader but just wants to tell his story." And I love to read stories instead of facts based books. The fact based books make me feel bored. Another important reason for choosing this book was the brand Nike, the shoes I love to wear. The book's chapters are very organised by years, starting from 1963 towards the end of 1980s. The story begins with his morning wake up, "before the others, before the birds, before the sun". He loves running daily so he wears his green running shoes and goes quietly out from the back door.

"Why is it always so hard to get started?"

There were no cars, no people, no signs of life.
I was all alone, the world to myself."

These are my favourite lines from the book which hooked me to reading.

At first the title was meaningless for me, but the importance of the title came to me later. 'Shoe Dog' is used to refer to a person who is a footwear expert, somebody who designs and crafts and sells shoes. Therefore, the title is very poignant and is significantly used by Knight.

The narration of this book is very simple and can connect with young students.

A 24 year old Phil is well graduated and earned a masters. He can get a job from the biggest companies of that time, but he wants something different that he calls a 'crazy idea'. It was one of the author's final classes, a seminar on entrepreneurship. He wrote a research paper about shoes from which the idea about shoes - primarily for athletes - popped up.

After a lot of hardships and dedication, he landed in Japan according to his crazy idea. I really like that when he went to Japan he first took a job and sold encyclopedias for a living and in order to search for the best shoe for the U.S market demand of the general public. The best part was that he was selling encyclopedias by saying that, "Vast Compendium of human knowledge... the answers to life Questions!" door to door.

After certain conflicts in contract with the Japanese Company and several complications, Phil Knight managed to launch NIKE. Since then, there has been no stopping NIKE. A journey which Phil started by selling shoes from the back of his car has reached to the current day when sports icons like Mickael Jordan and Tiger Woods proudly wear Nike Shoes.

My favourite parts are as following:

Phil Knight tells some trade secrets directly and also indirectly within the flow of his narration. Make sure to grab them!

Knight says, "I'd tell men and women in their mid-twenties not to settle for a job or a profession or even a career. Seek a calling. Even if you don't know what that means, seek it. If you're following your calling, the fatigue will be easier to bear, the disappointments will be fuel, the highs will be like nothing you've ever felt."

Therefore, I highly recommend this for all kinds of readers who love to read life stories about emerging entrepreneurs and those looking for inspiration. It has something in it for everyone.

LIFE LESSONS FROM CHESS

Rohit Verma, Semester 5, BCA

(Image: Chess Mandala: Shruti Barnwal, B.Com)

“Chess is the gymnasium of the mind.” – Blaise Pascal

Many people feel that playing chess is a waste of time. Only chess aficionados can enjoy the pleasures that come with playing chess. The fun of getting the best move, playing in a competitive spirit, trying to recover from a blunder and finally winning the game may seem like a struggle but it is pleasurable for a chess enthusiast. Some might call it masochism. Is it only pleasure that can be gained by playing chess? No. The principles that we learn in chess can also be applied to our life.

Three phases of the game

Chess has three stages: opening, middle-game and final. Life also has complementary stages of student life, work-life and retirement. A good opening of the play leads to better areas of the middle-game and a good play of the middle of the game can lead to a favourable environment for the endgame. All stages of chess play and of life are important. We need to make full use of each stage and not get discouraged if a particular stage does not perform well. We can make the next phase better.

Playing what the board dictates

The play can turn out to be tactical or strategic. We need to be prepared to play in whichever way the game develops. Our choice or mood should not matter. Likewise, what we plan in life and what happens in life is at times very different. We need to be ready to face life as it comes and not grumble about it.

King safety

The King's safety is paramount above all other stages of the game. Similarly, we should take care of our health. Health should be a priority for all stages of our lives.

Avoiding blunders

Blunders are expensive. Many games are discarded by mistake. Every tough chess player makes a sincere effort to avoid blunders. In life we need to identify and avoid blunders that can cause great damage to us.

Finding the best move

Every move is important. The chess player is always trying to find the best move in any situation. Best practice is achieved by considering alternatives and evaluating possible future positions. Likewise, in life, we should always make a sincere effort to find the best course of action at any given time.

Exchanging bad pieces

The pieces need to be developed to the best squares. The piece which cannot be developed to a good square is called a bad piece and is a liability. It should be got rid of. Similarly, in life, whatever activities are not useful to us should be dropped.

Sacrificing

Position is superior to material. Hence a chess player does not hesitate to sacrifice material either for a win or to defend the position. Similarly, we should be conscious of the priorities of our life and sacrifice whatever needs to be sacrificed for a better life.

Learning from failures

"You may learn much more from a game you lose than from a game you win. You will have to lose hundreds of games before becoming a good player." — José Raúl Capablanca

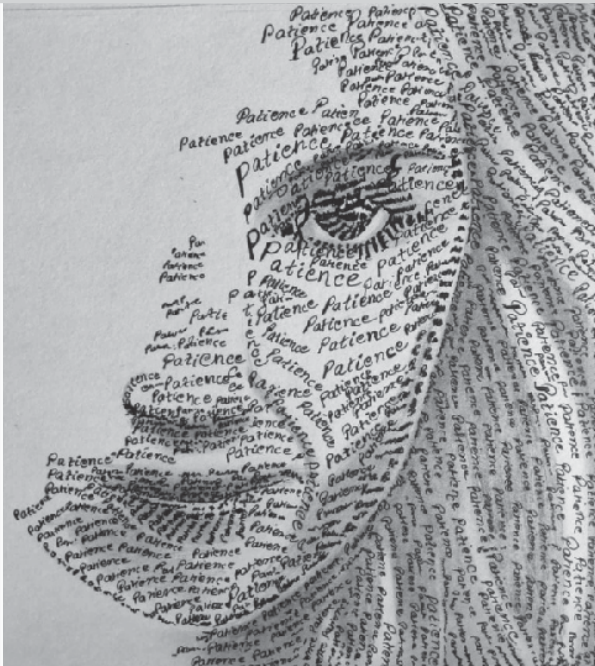
Planning

"Even a poor plan is better than no plan at all." — Mikhail Chigorin
Chess teaches us to look ahead and plan. We can use this skill to progress in life.

Concentration

Chess games go on for hours and a chess player has to be able to maintain the concentration for a long time. This ability to concentrate will help in any other arena of life.

Acknowledge My Silver Lining

Avinandan Bhandari, BCA, 2021-24

(Sketch: Tabassum, B.Com, 2020-2023)

What do you call a student who has anxiety, depression and self hate.... Call him anything he won't know ...anymore.

What I just said is a joke which would be funny if it wasn't for a country like ours with student suicide happening every now and then. First of all let's talk about "What's the big deal", people die every day, so what's the big deal about a student dying? It is a big deal because a student is the most precious thing a country has to offer, the future of a country is their students, they don't deserve to be depressed to death. A student going through depression is considered a failure, an attention seeker, a joke. The most hurtful

thing in a student's life is not being validated, now imagine the condition of a student when depressed and not validated. Secondly we have to understand what exactly the problem is, and any political leader or education minister won't be able to answer what is exactly the problem. It has to come from a student itself. We have to understand that suicide is not a spontaneous action; it takes years to build up the courage to take one's own life. Why did I use "Courage", you say? Because it takes hardship to bear the pain of failure, disappointment, heart-break, etc. Pressure starts with parents dream of our success which turn into depression when we aren't able to make that dream come true, pressure starts when feeling worthless is the only thing to feel, pressure starts when "Pados wali aunty ka ladka" gets into a prestigious college while you are still stuck in the preparation loop.

Now once we have figured out the problem, let's talk about the reason behind the problem. I would say the reason behind this is the media, the glorification of toppers, the dream coaching centers show us, so we are automatically brain-washed into thinking that people who didn't make pass marks are worthless and thus not shown in TV's and social media and so on, thus not wanting to be in that failure category. Another reason for pressure would be the bragging habit of parents, relatives, neighbors which won't be a problem if the society understood originality, individuality, etc. Another reason for such mental pressure is "Log kya kahenge!!!" "What will people say!!!", some occupations in this country have been stereotyped into "Decent Jobs". "If you are not in one of these, why are you even alive", is the most thought-provoking sentence in a student's life who is competing.

Solution to this problem will be, no it's not by removing ceiling fans which many engineer and doctor factories are doing in kota. The solution is simple yet not appreciated. Individuality, if a student understands what he/she wants then there is rarely any chance of them getting into such competition, thus lessening the competition, thus less pressure. Stop giving the toppers such media footage; it is okay till a certain extent, after that it sounds like an insult to some student who didn't get pass marks. We as society have to understand that every work is important and is required just as any doctor or engineer. Every occupation should be respected, thus respecting their occupants and future aspirants.

We have been programmed into thinking that "giving up" is a loser's thing to do, when in reality it is one of the most courageous things out there in a student's life, thus normalizing giving up. And we as students have to understand that everyone is the hero of their own film called life, no one is thinking about you, they are in their fantasy, "Log kuch nahi kahenge", you just keep working for your well-being. If anyone reading this is going through a rough patch: hang on buddy, this too shall pass.

VERSE-SPACE

THE TEMPEST

Ms. Ghanishtha Verma, Assistant Professor, Dept. of English

(Painting: Saba Perween, B.Com Hons., 2021-24)

*The guardian of her galaxy
loved her.
Just like Nora, she
was his personal squirrel and
a beautiful dove.
She sang and played in his
Invaded captured world in
his presence alongwith
their personified intimate love.
And when alone in afternoons she
invoked: Calliope, Clio, Thalia,
Erato and Polyhymnia and
Scribbled something in her private,
tranquil world.*

*One day, he unexpectedly
returned early for lunch and caught
her speaking to someone incessantly
in her imaginary free world.
Just like a volcano, he erupted and
declared her Caliban.*

*He stopped, stepped and crushed
her agency of dreams and aspirations.
And now, she was to be civilised: an uphill
task for Prospero.*

What is Life?

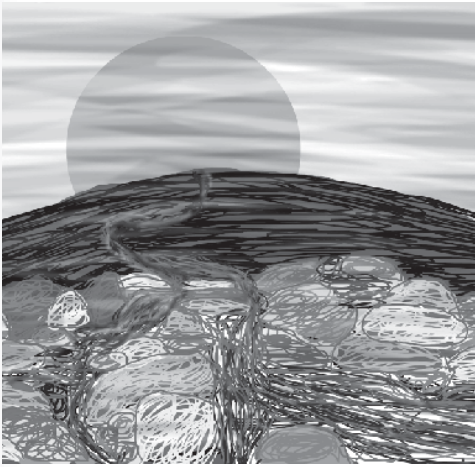
Smita Ghosh, B.Com Hons.(2020-23)

Can someone explain me
What is Life?
According to me, it's a Chance
Not of giving up on it
But to fight for your spirit.
It's a lesson of balance
With the motive of self acceptance,
Filled with lots of circumstances
But with a view of clearance.
Its not about giving up on others
But on ignoring them with cheers.
Yes, it's hard for you to fight
But try hard till the things are not alright.
Believe in yourself
And give 100% on oneself
Ohh! dear you are not wrong
Yeah! you are damn strong
Yes, it will take too long
But remember always to make your own song.
You know you will never quit
And you need not to listen to these disgusting shits
Never let anyone to set your own limits
Yes, you don't have to be that much sweet
No, you are not a blank sheet
Cause you deserve well to be treat
Never let anyone else to cheat
Yes dear you can do it
Yeah! you will do it...

Bard

Ms. Surabhi Kashyap, Dept. of English

*Sunrises after sunsets passed by,
yet not a poetry or prose was born out of my ink wand.
I read Chaucer, Whitman, but I was still in search of
Coleridge's opium, that
he had consumed while reading Purchas Pilgrimage
My poetry longed to travel far off places, grass-covered
meadows and dale-like valleys, but was still stuck with
the mirages.*

*I desired to be as patient as Ezekiel's Poet, Lover and
Birdwatcher,
But turned out to be Baron and impulsively I chopped*

off Belinda's locks.

*Would the Goblin men be enthralled?
Would they offer me their fruits too?*

*I feel like the Abyssinian maid with a dulcimer,
she longed for Mount Abhora and I
for some place
unknown and undiscovered.
But I woke up in the land that's known,
My eyes feel heavy, I have Kubla Khan in front.
Oh My Opium! There you are.
My ink wand did bleed.*

STUDENT'S SUNDAY

Anjali Kumari, Economics Hons, (2019-22)

*Sunday is fun day
Sunday is not run day
Sunday is alike lazy lazy
Wake up late, take up late
In everything, we say wait wait
Sunday is alike crazy crazy
Up and down, round and round
Going for visit whole town*

*Sunday morning. Washing, cleaning, bathing
Sunday evening. Dancing, Singing, charming
Sunday night. Analysis tight
End of Sunday, wait for next Fun day.*

Friendship – A Symbiotic Relationship

Supriya Kumari, English Honours (2019-22)

*Life is a long journey full of challenges and tribulation,
Some are driven with frustration and some to
accomplish their heart's elation.
It is said, in this journey your mind can easily sway,
If you don't keep friends and friendship away.
Friends are mean! They'll be with you only when you shine,
But this view contradicts my conscience.
Since childhood, friends are integral part of my journey,*

*They are close for their pranks and assistance, not for any mercenary.
They are my mentors who cheer me up and let me realise my true potential
They always bear my insanity although I've given them null.
Be cautious of those who just blabber, chatter and flatter
Learn to filter them, earn genuine coz indeed friends matter!
A true friendship is indeed a symbiotic relationship,
Where we share happiness, seek treats, handle mood swings and cure hardship.*

Live the day - a poem

Raj Kumar Verma, English Honours (2019-22)

(Image: Shaniya Tehseen, B.Com. Hons., 2019-22)

*Live the day like
It's your last day
Live this day for yourself*

*Just a day in the name of your soul
Live it as it's the last rain of your seasonal
life*

*Let yourself grow for a day
Be careless about tomorrow
Let yourself grow for a day
Get selfish, be a moron, go crazy*

*Do what really drives you
Just don't waste this day
This day has something more than ,
love and attachments*

*Live the day for the memories
Take it to your grave,
Be free, get careless, go insane for a day.*

DIFFICULT ROADS OFTEN LEAD TO BEAUTIFUL DESTINATION!*SOFIA NAAZ, History Hons.*

(Image: Raj Kumar Verma, English Hons.)

*We all know that this idiom is old
 Yet we fail to achieve its goal
 We say that we do our best
 But least we do is blame ourselves....
 Difficult times are the test of our claims.
 Let me explain HOW?
 It's very easy breezy to make higher and greater
 claims of being consistent, punctual, optimistic,
 patient, dedicated, enthusiastic, so on and so forth
 while comfortably lying down on your couch.
 But the real test is when difficult time strikes, it's
 the real test of your claim of virtues.
 Life considers real heroes only to those who live
 by their claims not just merely state it.*

*Making ourselves strong enough to withstand the most adverse situation will definitely lead to beautiful favourable outcome. As this goes without saying
 "The more you seek discomfort, the more comfortable your life would be"*

POETRY*Aditi Gupta, Sem 3, Psychology Hons.*

(Image: Shaniya Tehseen, B.Com. Hons., 2019-22)

*The rain falls down
 and dampens our day
 we only want the sunlight
 and never the grey
 but the clouds will always
 Come from time to time
 We may as well find the silver
 within their lines*

*because not everything
 will have the sun's gold
 And the rain brings a peace
 that our hearts can hold
 for there is beauty
 in all types of weather
 for the rain and the sun
 are working together
 To bring forth plants
 And life from the ground
 If we look we will see
 What beauty truly abounds*

Pride of GNC: Academic Achievers: 2021

B.COM(GEN) 2021					
S.No.	Name	Father's Name	Division	CGPA	SCORE
1	Arti Kumari Singh	Sanjay Kumar Singh	1	7.23	1416
2	Sana Praween	Md. Imteyaz	1	7.21	1369
B.COM(HONS.) 2021					
S.No.	Name	Father's Name	Division	CGPA	SCORE
1	Sweta Goswami	Ravindra Nath Goswami	1	7.97	1318
2	Divya Barnwal	Divya Barnwal	1	7.89	1389
3	Nairanjana Chatterjee	Swapan Chatterjee	1	7.87	1335
4	Pallavi Kumari	Vijay Saw	1	7.86	1319
5	Sneha Kumari	Sunil Shaw	1	7.86	1332
6	Neha Kumari Singhanian	Anand Kumar Singhanian	1	7.83	1335
7	Stuti Barnwal	Manoj Kumar	1	7.76	1300
8	Shilpa Kumari	Brijendra Dwivedi	1	7.74	1299
9	Chanda Yadav	Sri Ramdular Yadav	1	7.74	1335
10	Saima Ejaj	Aijaz Ahmad Khan	1	7.74	1342
B.A(GEN) 2021					
S.No.	Name	Father's Name	Division	CGPA	SCORE
1	Kajal Kumari	Jamuna Saw	1	6.24	1206
2	Suman Mahato	Akhileshwar Mahato	1	6.19	1182
B.A(HONS.) 2021 ECONOMICS					
S.No.	Name	Father's Name	Division	CGPA	SCORE
1	Arjun Singh	Durga Singh	1	8.37	1438
2	Sikha Kumari	Umesh Prasad Singh	1	8.01	1402
B.A(HONS.) 2021 ENGLISH					
S.No.	Name	Father's Name	Division	CGPA	SCORE
1	Jyoti Singh	Jay Singh	1	7.24	1241
2	Shristi Sharma	Dinesh Sharma	1	7.17	1148
3	Rahul Kumar	Brahmdev Yadav	1	7.17	1205
B.A(HONS.) 2021 HINDI					
S.No.	Name	Father's Name	Division	CGPA	SCORE
1	Ankita Kumari	Rajesh Prajapati	1	7	1186
2	Jyoti Kumari	Vijay Shankar Gupta	1	6.86	1170

B.A(HONS.) 2021 HISTORY

S.No.	Name	Father's Name	Division	CGPA	SCORE
1	Salisha Kumari	Sunil Kumar	1	8.12	1378
2	Shilpi Gupta	Sashikant Gupta	1	7.61	1337

B.A(HONS.) 2021 POLITICAL SCIENCE

S.No.	Name	Father's Name	Division	CGPA	SCORE
1	Pinki Kumari	Balaram Mahto	1	7.44	1285
2	Ekta	Umesh Kumar Pandey	1	7.26	1231

B.A(HONS.) 2021 PSYCHOLOGY

S.No.	Name	Father's Name	Division	CGPA	SCORE
1	Juhi Kumari	Pradeep Kumar	1	6.99	1249
2	Shakeena Perween	Abdul Ghaffar Ansari	1	6.66	1202

Dept of Vocational Studies: BCA

Sl No	Name	Father's Name	CGPA
1	Suhani	Ashok	8.62
2	MD Saif Mirza	Zamin Hussain Mirza	8.24
3	Shruti Srivastava	Rajnish Kumar Srivastava	8.16
4	Sourav Layek	Basudeo Layek	8.15
5	Aman Kumar Sinha	Devendra Prasad	8.13
6	Vanshika Bhatia	Gulshan Bhatia	8.10
7	Shamia Jawed	Md Jawed Alam	8.03
8	Pankaj Kumar	Deepak Nayek	8.00
9	Amisha Sinha	Mukesh Kumar Sinha	7.93
10	Iptisham Aalia Khan	Md Kalim Khan	7.88

Best Graduate (Arts & Commerce)

S.NO.	NAME	FATHER'S NAME	DIVISION	CGPA	FACULTY
1	Arjun singh	Durga singh	1	8.37	B.A Hons. (Economics)
2	Suhani	Ashok	1	8.62	BCA

The GNC Clubs, Cells and Forums

IQAC

The IQAC [Internal Quality Assurance Cell] is an internal mechanism for creating, enhancing and sustaining quality in the institution. Since its inception, the Cell has purely an advisory role and has the responsibility of planning and monitoring the activities of the College and to recommend suggestions and proposals to the Guru Nanak College Governing Council. It has been playing a key role in creating academic excellence with a view to holistic development of students of Guru Nanak College.

Women's Cell/Cell against Sexual Harassment

It is a statutory responsibilities of an academic institution to set up a women's cell (Cell against Sexual Harassment). It is important that preventive measures be taken in that direction. With that perspective in view the Women's cell (Cell against Sexual Harassment) has been active for the cause of upliftment of the women in the institution. From time to time, the cell observes several occasions so as to maintain a healthy and respectful atmosphere for the women students and teachers. The cell celebrated International Women Day in March 2022 by organising Speech event in which the Girl - students took part with the teachers.

Anti - Ragging Cell

Ragging is a crime which can destroy the physical and emotional will of the student. Guru Nanak College promises to be a zero tolerance zone in this matter in its both campuses with the help of active members of the cell. It is ensured that all enrolled students take part in academic and co curricular activities organised throughout a year. Programmes like Induction /Orientation for newly admitted students and Farewell for passing out students help much in this direction to establish and maintain harmony among students.

Extension & Outreach

Guru Nanak College has always worked to encourage extension activities for the last more than fifteen to twenty years in its society. The three organised wings of the college keep on functioning so as to motivate and guide students to perform social work in their locality and become worthy citizens.

NSS

The College has got two very active wings of NSS. Each unit consists of One Hundred volunteers led by a trained NSS Programme Officer.

The College has adopted a village which is only two kilometres away. Majority of the people who live there are below the poverty line. The College has helped build a High School for the girls in the village, which also helps the College run the extension activities carried out by the NSS volunteers of the College.

The volunteers of the College NSS usually take out processions and various kinds of awareness programmes in the village regarding social issues such as: adult literacy, girl child's education, against childhood marriages of girls, health and hygiene, cleanliness, campaign against use of plastic, and other ecological issues. The volunteers engage the villagers' attention through songs and slogans and nukkad dramas. That becomes very effective in conveying the hidden messages in their effort.

There are several three-day camps and one annual camp of seven days organised in that village. The Gram Panchayat of the village headed by the Mukhiya and Sarpanch and some important persons are also involved in the process, and the effort of the College is generally appreciated.

During the last five years, a change has been noticed in the attitude of the village women that they would not get their girl children married before they get educated and attain a marriageable age.

The Rotaract

The Rotaract Club of Guru Nanak College has earned the distinction of being the best Rotaract Club of the district. The students have carried out many such events as organising blood donation camps, doing plantation work at several places of the city, making people aware through slogans like “Beti Padhao, Beti Bachao” and through awareness campaigns made for “Swachh Bharat Mission”. The Rotaract Club of our College has proved to be a big support to a local School for inclusive education (for physically and mentally challenged children) “Jeevan Jyoti School”.

Collaboration with Masonic Lodge No-95

Guru Nanak College has always been progressive in quest of excellence in academic or related activities through collaboration with NGOs and Clubs to ensure holistic growth of its pupils. In such an attempt, the NSS of the college collaborates with the Masonic Lodge, No. 95 of Dhanbad for organising Blood Donation Camp on a regular basis on the 24th June of every year on the occasion of Universal Brotherhood Day. Many respected members and dignitaries of Masonic lodge, to name a few - Bro. Purnendu Shekhar, Bro.V. K. Ailawadi, Bro.V. K. Kapahi , Bro. A. K. Chakraverty , Bro. Sanjay Kumar Jha, Bro. A. K. Singh, Bro. Dr. T.N. Ghosh, Bro. Dr. N. K. Maitra , Bro. R. K. Karan , Bro. S. K. Sinha and Bro. G. L. Burnwal remain present and make needful contributions.

Collaboration with The Rotaract Club

Department of Vocational Studies of Guru Nanak College has tied a knot of association with The Rotaract Club of Dhanbad. Selective students of BCA are Rotaract members who undertake various activities which includes blood donation camps, organ donation rallies, polio free campaigns, diabetes awareness rallies, raising donations for Jeevan Jyoti School (a school for differently abled children adopted by Rotary club of Dhanbad), plantation, winter relief activities, environments safety acts, contribution for Nepal earthquake relief funds, etc.organising Blood Donation camps, awareness rallies on national issues,, raising funds for social causes under the directives of the club. The Rotaract of our college have received distinction by registering a record in the famous India Book of Records for being the part of Mahadan 2.0 in which a maximum number of blood donation camps were organised in a week.

Achievers

Sakshi

(2017-20), Gold Medallist, BBMKU

Vibha Kumari

(2016-19), Gold Medallist, BBMKU

Success highlights

Shruti Srivastava

(2018-21),
placed in WIPRO

Aman Kr Sinha

(2018-21), Selected in TCS,
WIPRO and Amazon CS

Simran Tiwary

(2018-21),
placed in Infosys

Pankaj Kumar

(2018-21),
placed in WIPRO

Md Saif Mirza

(2018-21),
placed in WIPRO

Sourav Layek

(2018-21),
placed in TCS

Vanshika Bhatia

(2018-21),
selected in WIPRO and Infosys

Manish Kumar

(2017-20),
placed in TCS

Vibha Kumari

(2016-19),
placed in TCS

Moumita Banerjee

(2015-18),
placed in TCS

Arvind Kumar

(2013-16),
Selected in MBA, IIT ISM

Zeno Sonal Kindo

(2015-18), pursuing MCA,
NIT Jamshedpur

संदर्भ

लोकतंत्र

डॉ. नीता ओझा, असिस्टेंट प्रोफेसर, राजनीति विज्ञान विभाग

वर्तमान समय की सबसे ज्यादा लोकप्रिय और जनमानस को आकर्षित करने वाली शासन प्रणाली है – लोकतंत्र। विश्व का प्रत्येक देश अपने आप को लोकतांत्रिक देश कहलाना पसंद करता है चाहे वह साम्यवादी चीन हो या रूस, अमेरिका हो या फिर भारता। लोकतंत्र किसे कहते हैं? जवाब मिलता है – “जनता की, जनता के द्वारा और जनता के लिए सरकार”। बस इन्हीं शब्दों में लोकतंत्र को परिभाषित कर दिया जाता है, लेकिन वास्तव में लोकतंत्र इतनी विस्तृत अवधारणा है कि इसे शब्दों में परिभाषित करने का अर्थ है इसे संकुचित अवधारणा में परिवर्तित कर देना और व्यवहार में यही हो रहा है। “सरकार” शब्द के प्रयोग में संपूर्ण जनता को शासक और शासित वर्ग में विभाजित कर दिया गया है और “जनता के लिए प्रयोग” में चर्चा को

“जनता की” और “जनता के द्वारा” से सिर्फ “जनता के लिए” में हस्तांतरित कर दिया है। इसका परिणाम यह हुआ है कि वास्तविक बिंदु “जनता की” और “जनता के द्वारा” का स्थान चर्चा में बिलकुल गौण हो गया है या कहे तो चर्चा में है ही नहीं और चर्चा का केंद्र बिंदु बन गया है “जनता के लिए”। वर्तमान समय में किसी भी राजनीतिक या बौद्धिक चर्चा में मुख्य विवाद “जनता के लिए” ही होता है ना कि “जनता की” और “जनता के द्वारा” और अंततः यह अवधारणा लोकतांत्रिक तानाशाह में परिवर्तित हो जाती है।

वास्तव में लोकतंत्र एक अत्यंत ही विस्तृत और गतिशील अवधारणा है। यह सतत विकसित होने वाली अवधारणा है, यह विधि के शासन का पर्याय है, यह एक नैतिक व्यवस्था है, यह अपने आप में एक विचारधारा है। यह गतिशील है, अतः समय-समय पर इसके स्वरूप में परिवर्तन हो सकता है पर परिवर्तन का आधार “जनता की” और “जनता के द्वारा” ही होना चाहिए।

“जनतंत्र न तो मात्र राजनीतिक है और ना मात्र आर्थिक ही, बल्कि वैसे ही मस्तिष्कीय है जिस तरह अन्य वस्तुएं मस्तिष्क से निकलती हैं। इसमें अधिक से अधिक व्यक्तियों को राजनीतिक तथा आर्थिक क्षेत्रों में समान अवसर मिलते हैं। यह व्यक्ति की स्वतंत्रता को बढ़ावा देने का पक्षधर है और उसकी अधिक से अधिक योग्यता तथा सामर्थ्य विकसित करना चाहता है। इसमें दूसरे व्यक्ति के प्रति सहनशीलता बरतने का भी भाव है विशेषतः उस समय जब उनके विचार हमसे ना मिलते हों। इसमें वैचारिक प्रवृत्ति भी है और सत्य को खोजने की अनुसंधान वृत्ति भी। यह बहुत ही अच्छी बात है” - पंडित जवाहरलाल नेहरू।

अब हम वर्तमान भारतीय लोकतंत्र के संदर्भ में ही इसकी व्याख्या करते हैं। भारतीय लोकतांत्रिक व्यवस्था के दो प्रचलित वाक्य हैं – “एक व्यक्ति एक वोट” और “सबका साथ, सबका विकास और सबका विश्वास”। “एक व्यक्ति एक वोट” से तात्पर्य है देश के हर नागरिक के वोट की कीमत समान है, लेकिन आखिरकार वोट का अधिकार रखने वाले कंगाल और लखपति में कोई समानता नहीं होती। एक लखपति के पास

प्रभाव के सैकड़ों साधन होते हैं जो एक कंगाल के पास नहीं होते। एक अत्यधिक शिक्षित और एक निरक्षर व्यक्ति में कोई समानता नहीं होती। इस प्रकार लोगों में आर्थिक, शैक्षिक और कई दूसरे प्रकार की असमानताएं होती हैं और यह भी सत्य है कि लोगों में एक सीमा तक तो असमानताएं रहेगी किंतु मूल बात यह है कि सबको बिना किसी भेदभाव के अवसर की समानता होनी चाहिए और लोगों को वहां तक उन्नति करने का अवसर प्राप्त होना चाहिए जहां तक उन्नति करने की उनमें क्षमता है। अतः सिर्फ मानवता के आधार पर ही नहीं वरन लोकतंत्र के मूलाधार या सिद्धांतों के निर्वाह के कारण भी शासक वर्ग का यह दायित्व है कि उन लोगों को जो सामाजिक और आर्थिक दृष्टि से निम्न स्तर पर खड़े हैं उन्हें ऊपर उठाएं और विकास और उन्नति के लिए अवसर की समानता प्रदान करें।

“एक व्यक्ति एक कोट” को धरातल पर उतारने के लिए वर्तमान समय की प्रचलित व्यवस्था में “सबका साथ, सबका विकास और सबका विश्वास” अत्यंत ही लुभावना और आकर्षक नारा है लेकिन यह यथार्थ स्वरूप तभी ले पाएगा अगर राजनीतिक और आर्थिक स्तर पर विकेंद्रीकरण की व्यवस्था को अपनाया जाए। हमारे देश में राजनीतिक स्तर पर तो सत्ता का विकेंद्रीकरण स्पष्ट दृष्टिगोचर होता है और लोगों को अधिक से अधिक राजनीतिक भागीदारी का अवसर भी मिलता है लेकिन क्या आर्थिक क्षेत्र में विकेंद्रीकरण मौजूद है? वर्तमान परिप्रेक्ष्य में देखने से तो स्थिति इसके विपरीत ही दिखाई दे रही है। महत्वपूर्ण उद्योग कुछ लोगों के हाथों में केंद्रीकृत होते जा रहे हैं। एक ओर तो हम स्किल डेवलपमेंट की बात करते हैं तो दूसरी ओर कॉर्पोरेट जगत को यह पूरी छूट है कि वह हर प्रकार की और हर स्तर की आर्थिक क्रियाओं का संपादन कर सकता है। ऐसी परिस्थिति में तो देश की अधिकतम जनसंख्या आर्थिक क्षेत्र में एकदम निचले पायदान पर चली जाएगी क्योंकि कॉर्पोरेट जगत तो सब्जी और फल बेचने जैसे कार्य भी करने लगा है और साथ ही महत्वपूर्ण उद्योग पर भी उनका शिकंजा कसता जा रहा है जिस वजह से सेवा क्षेत्र भी सीमित होते जा रहे हैं। ऐसी परिस्थिति में ना तो सबका साथ ही होगा ना सबका विकास होगा और ना ही सबका विश्वास प्राप्त होगा।

यह सही है कि लोकतांत्रिक शासन व्यवस्था में देश की बागडोर सत्तारूढ़ दल के हाथ में होती है जो कि जनप्रतिनिधि है, पर जो विपक्ष में है वह क्या है? वह भी तो जनप्रतिनिधि है। क्या विपक्ष में रहते हुए देश के प्रति इनकी कोई जिम्मेदारी नहीं है, और क्या सत्ता पक्ष के लिए यह उचित नहीं है कि वे विपक्ष द्वारा की गई आलोचनाओं का सम्मान करते हुए उन्हें भी देश के विकास में भागीदार बनाएं क्योंकि वह भी तो जनप्रतिनिधि ही है। लोकतंत्र में सत्ता पक्ष यह बात जरूर ध्यान में रखें कि उन्हें बहुमत मिला है सर्वसम्मति नहीं। वह देश के मालिक नहीं है।

लोकतंत्र का आधारभूत मूल मंत्र है - सहिष्णुता अर्थात् सहनशीलता का भाव होना विशेषतः उस समय जबकि अन्य लोगों के साथ वैचारिक मतभेद हो, खासकर विपक्ष के साथ। वास्तव में देखा जाए तो विपक्ष की आलोचना सही रास्ता दिखाने का ही कार्य करती है बशर्ते उसे ईमानदारी से स्वीकारा जाए बजाय इसके कि उनकी आलोचना का जवाब अमर्यादित भाषा में दिया जाए। लोकतंत्र में विपक्ष की कितनी अहमियत होती है इसे तो एक कुशल नेतृत्व ही समझ पाता है। भूतकाल में हमारे पास एक ऐसा नेतृत्व था जिनकी हमेशा यह कोशिश रहती थी कि उन्हें उनसे भी सशक्त विपक्ष मिले और जो विदेशों में जाने वाले अपने प्रतिनिधिमंडल में विपक्षी नेता को भी शामिल करते थे और एक अवसर पर तो एक विपक्षी नेता का भारत के भावी प्रधानमंत्री के रूप में भी परिचय कराया था जो आगे चलकर सत्य साबित हुआ। वर्तमान परिप्रेक्ष्य का अवलोकन करें तो प्रतीत होता है कि विपक्ष की कोई आवश्यकता ही नहीं है। यह परिस्थिति अंत में हमें लोकतांत्रिक तानाशाह की ओर ही ले जाएगी। हम कितना ही “एक व्यक्ति एक वोट” और “सबका साथ सबका विकास और सबका विश्वास” जैसे आदर्श की बात करें धरातल पर हमें लोकतांत्रिक तानाशाही व्यवस्था ही मिलेगी जो किसी स्थापित तानाशाही व्यवस्था से भी बदतर होगी। हमें वास्तव में “जनता की और जनता के द्वारा” वाली व्यवस्था चाहिए ना कि “जनता के लिए” और तभी हम वास्तविक अर्थ में सभ्य समाज को स्थापित कर पाएंगे जहां हर व्यक्ति गरिमा के साथ अपना जीवन यापन कर पाएगा।

गुरु

साधना सिंह, असिस्टेंट प्रोफेसर, अर्थशास्त्र विभाग

गु - अंधकार

रू - मिटानेवाला

भारत में शिक्षक के लिए गुरु शब्द का प्रयोग प्राचीनकाल से होता आया है, गुरु का शाब्दिक अर्थ होता है संपूर्ण यानि जो हमें जीवन की संपूर्णता को हासिल करने की दिशा में बढ़ने के लिए हमारा पथ आलोकित करता है। 21वीं सदी में शिक्षा अनेकानेक बदलाव के दौर से गुजर रही है, पर मानवीय संपर्क और दो-तरफा संवाद की भूमिका समय के साथ और भी ज्यादा प्रासंगिक होकर हमारे सामने आ रही है। अश्विनी देशों में पर्सनलाइज्ड लर्निंग जैसे संप्रत्यय लोकप्रियता पा रहे हैं और

आर्टिफिशियल इंटेलिजेंस पर लोगों का भरोसा बढ़ता जा रहा है, मगर वैज्ञानिक इस बारे में चेतावनी भी जारी कर रहे हैं कि ऐसी तकनीक इंसानों के लिए एक दिन जानलेवा साबित हो सकती है। एक शिक्षक संभावनाओं के द्वार के पार जाने वाले इंसानों को निर्माण की भूमिका में सदैव समर्पण के साथ लगा रहता है, वह मात्र वेतनभोगी नहीं होता।

एक शिक्षक केवल पुरस्कार और पद का आकांक्षी नहीं होता, वह सच्चे अर्थों में एक विज्ञानी होता है और भविष्य की दिशा तय करने व उसके बदलाव में अपनी भूमिका को सहज ही पहचान लेता है। भले कितनी ही मुश्किलें आएँ, मगर वह इस रास्ते से कभी विमुख नहीं होता है। क्योंकि उसका काम अंधेरे के खिलाफ लड़ने वाली पीढ़ी को भविष्य की अबूझ चुनौतियों के लिए तैयार करना है, जिन चुनौतियों के बारे में वह सिर्फ अनुमान भर लगा सकता है। क्योंकि वे भविष्य के गर्त में हैं, इसलिए वह अपने छात्र-छात्राओं की क्षमता पर भरोसा करता है और उन्हें अपने जीवन में संघर्ष करने और अपने सपनों को जीने व उनका उनका पीछा करने के लिए सदैव प्रोत्साहित करता रहता है।

आखिर में एक जरूरी बात कि शिक्षक फ़ॉलोअर्स नहीं लीडर तैयार करते हैं। नेतृत्वकर्ता बनाने और नेतृत्व कौशल सिखाने के लिए जरूरी है कि हम खुद नेतृत्व करें। समाज में नेतृत्व करते नजर आएँ। ऐसे उदाहरण पेश करें जो बच्चों/समुदाय को कई आयामों से अपने जीवन के अनुभवों पर चिंतन करने का अवसर देते हैं। परिवार के बाहर बच्चों का पहला 'रोल मॉडल' शिक्षक ही होता है। एक बच्चा बहुत से लोगों को अपने शिक्षक की बात मानता हुआ, उनके इशारे पर किसी काम को करते हुए और नेतृत्व करते हुए देखता है तो भीतर ही भीतर प्रभावित हुए बिना नहीं रह पाता है। ऐसे में जरूरी है कि उसके शिक्षक योग्य हों और अपने काम को पूरी विशेषज्ञता, तन्मयता और प्रभावशीलता के साथ करें।

इसके साथ ही बच्चे को वह स्नेह और आश्वासन दें जो उसे भविष्य के लिए जिम्मेदारी लेने वाला, अपनी गलती स्वीकार करने वाला और अपनी गलतियों के सीखकर आगे बढ़ने वाला इंसान बनाएँ ताकि वह जीवन में प्रगति पथ पर निरंतर आगे बढ़ता हुआ अपनी संभावनाओं को शिखर को छू सके और एक स्वप्न को साकार कर सके जिसे इंसान की सर्वश्रेष्ठ संभावनाओं को वास्तविकता में बदलना कहते हैं। यह हुनर ही एक शिक्षक को खास बनाता है कि वह संभावनाओं को सच्चाई में तब्दील करने का हुनर जानता है, वह अपने छात्र-छात्राओं को बच्चों जैसा नेह देता है और चुनौतियों से जूझने और खुद से बाहर आने तथा संघर्ष करने की स्वायत्तता और स्वतंत्रता भी देता है।

भाषा विमर्श -

"भाषा राष्ट्रीय और सामाजिक चेतना के विकास का माध्यम"

पिंकी कुमारी, असिस्टेंट प्रोफेसर (हिंदी विभाग)

Sculpture of Khajuraho Temples

विमर्श का शाब्दिक अर्थ होता है किसी भी विषय पर पर्याप्त रूप से चर्चा-परिचर्चा, संवाद, संगोष्ठी, तर्क-वितर्क करना आदि। कहने का तात्पर्य यह है कि जब किसी व्यक्ति विशेष द्वारा किसी विषय को लेकर विभिन्न प्रकार के बिन्दुओं पर गहन अध्ययन, मनन एवं चिंतन किया जाता है, तो इस पूरे प्रक्रिया को विमर्श कहना आवश्यक ही नहीं बल्कि अति आवश्यक है। जैसे- नारी विमर्श, दलित विमर्श, किन्नर विमर्श, पर्यावरण विमर्श, लोक-संस्कृति विमर्श, बाल विमर्श इत्यादि। इसी प्रकार भाषा-विमर्श पर भी अब लोगों ने अपना ध्यान केन्द्रित करके इसके स्वरूप, विकास एवं प्रचार-प्रसार की आवश्यकता को पूर्ण करने का प्रयत्न किया गया है। विमर्श की परिभाषा देते हुए डॉ. 'अर्जुन चव्हाण' कहते हैं कि -"विमर्श शब्द मूलतः गहन सोच, विचार-विनिमय तथा चिंतन, मनन को उद्योतित करता है अर्थात् विमर्श से सीधा तात्पर्य सोच-विचार, विनिमय तथा विवेचना से है।"

भाषा वह माध्यम है, जिसके द्वारा प्रत्येक व्यक्ति चाहे वह किसी भी धर्म, जाति, संस्कृति या समुदाय का हो अपनी भावनाओं, आवश्यकताओं, हर्ष एवं विषाद को भाषा के माध्यम से ही व्यक्त करता है। भाषा शब्द संस्कृत के भाष् धातु से बना है, भाषा का अर्थ है बोलना या कहना अर्थात् भाषा वह है, जिसे बोला जाय। हम परस्पर विचारों एवं भावों के आदान-प्रदान हेतु

किसी न किसी भाषा का प्रयोग करते हैं, किंतु विचार और भाव विनिमय के साधन के लिखित रूप को ही हम वस्तुतः भाषा कहते हैं। इस प्रकार मनुष्य के भावों, विचारों की अभिव्यक्ति के ध्वनि प्रतीकमय साधन को भाषा कहते हैं। भाषा का विषय मानव की भाषा है। सामान्य रूप से मानव मात्र की भाषा को 'भाषा' कहा जाता है। भाषा एक सामाजिक प्रक्रिया है, यह वक्ता और श्रोता के बीच विचार विनिमय का साधन है, वास्तव में 'भाषा' मनुष्य के मुख से निःसृत वह सार्थक ध्वनि समूह है, जिसका विश्लेषण और अध्ययन किया जा सके। डॉ. 'श्यामसुंदर दास' ने भाषा की परिभाषा देते हुए अपनी 'भाषा विज्ञान' नामक पुस्तक में लिखा है- "मनुष्य और मनुष्य के बीच वस्तुओं के विषय अपनी इच्छा और मति का आदान-प्रदान करने के लिए व्यक्त ध्वनि संकेतों का जो व्यवहार होता है, उसे भाषा कहते हैं।" इसी प्रकार डॉ. 'भोलानाथ तिवारी' अपनी पुस्तक 'भाषा विज्ञान' में भाषा की परिभाषा देते हुए कहते हैं कि "भाषा उच्चारण अवयवों से उच्चारित मूलतः यादृच्छिक ध्वनि प्रतीकों की वह व्यवस्था है, जिसकी किसी भाषा समाज के लोग आपस में विचारों का आदान-प्रदान करते हैं।"

भाषा क्या है, इसकी उत्पत्ति कैसे हुई इन सभी प्रश्नों के संबंध में विभिन्न विद्वानों ने अपनी-अपनी परिभाषाएँ दी हैं, परंतु भाषा के उत्पत्ति का विकासवादी सिद्धांत ही प्रमुख है, इसके अनुसार भाषा का धीरे-धीरे विकास हुआ है। मनुष्य एक सामाजिक प्राणी है, वह अनुकरण करता है। भाषा अनुकरण की वस्तु है, पहले भाषा मौखिक थी, बाद में लिखित रूप में आयी, जैसे-जैसे सभ्यता संस्कृति के क्षेत्र में विकास हुआ

है, भाषा के स्वरूप में भी विकास होता गया। भाषा राष्ट्रीय एकता एवं सामाजिक चेतना का महत्वपूर्ण आधार है। भाषा ही सामान्य वाङ्मय तथा उच्च विचारों की सामान्य प्रेरणा का भी समावेश है। एक राष्ट्र की भाषा उसकी आत्मा की वाणी होती है। राष्ट्र के चरित्र और उसके समूचे व्यक्तित्व के निर्माण में भाषा की मुख्य भूमिका होती है। इसके साथ-साथ साहित्य एवं संस्कृति की एकरूपता राष्ट्रवादियों में सामान्य राष्ट्रीय भावना का संचार करती है। एक साधारण भाषा द्वारा निर्मित इतिहास और नैतिकता, विचार, व्यवहार एवं मानवीय मूल्यों तथा राष्ट्रीय चेतना के संचार में सहायता करते हैं। अतः भाषा ही वह एकमात्र माध्यम है, जिसके द्वारा मानवीकरण एवं सामाजीकरण में आसानी होती है। भाषा के द्वारा ही व्यक्ति अपने द्वारा संचित ज्ञान के विविध प्रकार के अनुभवों तथा आदर्शों को भावी पीढ़ी के लिए छोड़ जाता है। भाषा के द्वारा ही राष्ट्रीय भावनाओं को जगाने का काम किया जाता है, यही कारण है कि भाषा की एकता को अत्यधिक महत्वपूर्ण माना जाता है। वास्तव में राष्ट्रीय संस्कृति के विकास तथा राजनीतिक आत्म-निर्णय की प्राप्ति कर राष्ट्र के निर्माण के लिए भाषा का पुनरुद्धार और गौरवान्वयन सर्वाधिक महत्वपूर्ण साधन माना गया है। जिससे प्रत्येक राष्ट्र अपनी भाषा पर गर्व करता है, भाषा का उत्थान करना भी एक राष्ट्र के लिए उतना ही आवश्यक है, जितना की उस राष्ट्र का उत्थान करना। वर्तमान समय में हिंदी राष्ट्रभाषा के रूप में गौरव प्राप्त कर चुकी है। किसी एक देश में किसी अन्य दूसरे देश का राज्य स्थापित होना दोनों ही देशों की भाषाओं को प्रभावित करता है। भारतीय भाषाओं में कई हजार अंग्रेजी शब्दों का प्रयोग तथा दूसरी ओर अंग्रेजी के कई हजार भारतीय शब्दों का प्रयोग भारत की राजनैतिक संबंधों के कारण है। हिंदी में अरबी, फारसी, तुर्की तथा अंग्रेजी आदि शब्दों के आने के कारणों को जानने के लिए हमें राजनीतिक इतिहास का सहारा लेना पड़ता है। इस तरह सांस्कृतिक और राजनैतिक संबंधों के द्वारा भाषा पर प्रभाव पड़ता है और इसका शोध एवं खोज करना ही भाषा का काम है।

भारत में हिंदी, उर्दू समस्या धर्म या साम्प्रदायिकता की ही देन है। धर्म के कारण ही भाषा में परिवर्तन के प्रभाव को देखा जा सकता है। आजकल यज्ञ के काम नहीं होते हैं। अतः यज्ञ से संबंधित अनेक शब्दों जो कभी वैदिक और संस्कृत भाषा थे, उसका लोप हो गया। हमारा इतिहास ही इस बात का समर्थन करता है कि भाषा पर काफी हद तक धर्म का भी प्रभाव पड़ता है। बंगला और मराठी भाषा पर भी ब्रजभाषा का प्रभाव देखा जा सकता है। इसके साथ ही यह भी देखा गया है कि एक ही गाँव के हिंदू संस्कृत मिश्रित भाषा बोलते हैं तो मुसलमान की भाषा अधिक अरबी, फारसी धर्म के कारण ही बहुत से बोलियां भाषा बन जाती है। जैसे ब्रजभाषा और अवधी भाषा। इस तरह से हम देखते हैं कि धर्म के प्राचीन रूप की बहुत सी समस्याओं को भाषा के माध्यम से सुलझाया जा सकता है।

राष्ट्रीय और सामाजिक चेतना का विकास इसकी व्यवस्था तथा परंपराओं की स्थापना में भी भाषा का महत्वपूर्ण प्रभाव रहा है, दूसरी ओर सामाजिक इतिहास पर प्रकाश पड़ता है। इस प्रकार भाषा तथा इसके विभिन्न सामाजिक रूप भी एक-दूसरे का सहायक है, क्योंकि भाषा सामाजिक व्यवस्था का ही प्रमाण है। प्राचीन काल के राष्ट्रीय और सामाजिक चेतना, इसके विकास आदि का अध्ययन में भाषा ने अपना सहयोग प्रदान करते हैं। भारतीय भाषा में माँ-बाप, भाई-बहन, चाचा-चाची, फुआ-फुफा, सास-ससुर जैसे शब्द भी हैं। लेकिन यूरोपीय भाषा में इनके लिए अलग-अलग शब्द नहीं हैं। समय-समय पर वहाँ शब्दों को जोड़-जोड़कर बनाया जाता है। यह भी सामाजिक व्यवस्था का ही एक परिणाम है, जो सामाजिक चेतना और राष्ट्रीयता का स्वर प्रदान करता है।

इस प्रकार से हम देखते हैं कि भाषा ही वह एकमात्र साधन है, जिसके द्वारा लोग एक-दूसरे के साथ भावनात्मक और संवेगात्मक संबंध स्थापित करते हैं, वे अपने मन के सभी भावनाओं एवं संवेदनाओं का एक-दूसरे के साथ भावनात्मक और संवेगात्मक संबंध स्थापित करते हैं, वह अपने मन के सभी भावनाओं एवं संवेदनाओं का दूसरे के समक्ष प्रकटीकरण एक भाषा के माध्यम से ही करते हैं। भाषा के अभाव में एक स्वस्थ और सफल राष्ट्र की स्थापना संभव नहीं हो सकता है। भाषा के द्वारा ही लोग एक-दूसरे के सभ्यता और संस्कृति, रीति-रिवाजों, पर्व त्योहारों, रहन-सहन, खान-पान आदि से परिचित हैं। राष्ट्रीयता और मानवीय मूल्यों की स्थापना में सहायक होते हैं। निष्कर्ष के तौर पर हम कह सकते हैं कि भाषा वह माध्यम है, जो राष्ट्र के निर्माण और विकास का आधारशीला है। इसलिए भाषा के विकास, इसके स्तर और स्वरूप में निरंतर प्रयत्नशील रहना आवश्यक ही नहीं वरन् अनिवार्य भी है।

किन्नर - एक वंचित समुदाय

प्रो अनुराधा कुमारी, अध्यक्ष - मनोविज्ञान विभाग

किन्नर या हिजरा समाज का वह वंचित समुदाय है जो वर्षों से मुख्य धारा से अलग रहा है। इनके बारे में आम जनता की जानकारी काफी सीमित है और शायद न ही वे जानने को इच्छुक हैं। इस समुदाय को सिर्फ बधाई समारोहों में याद किया जाता है - चाहे वो बच्चे के जन्म के समय आशीर्वाद हो या विवाह समारोह, ऐसे समय में इनका आशीर्वाद शुभ होता है। इसके बाद समाज में और

आम लोगों की जिंदगी में इनकी जरूरत खत्म हो जाती है। ऐसे ये कहीं दिख जाएं तो लोग नाक-मुह सिकोड़ने लगते हैं, उन्हें बुरा भला कहने लगते हैं।

समाज दो भागों में बँटा है - पुरुष और महिला, लेकिन किन्नर न तो पुरुष हैं और न ही महिला, उनकी अलग श्रेणी है। कुछ किन्नर जन्म से ही न तो पुरुष होते हैं और न ही महिला। कुछ जन्म से पुरुष तो होते हैं लेकिन उन्हें लगता है कि वो पुरुष के शरीर में महिला हैं, महिलाओं की वेश भूषा अपनाना चाहते हैं, उनमें स्त्री गुणों की अधिकता होती है जो उनके व्यवहार और भाव-भंगिमा से झलकती है। कुछ किन्नर जन्म से महिला होते हैं, लेकिन उन्हें लगता है कि वो महिला के शरीर में पुरुष हैं, इनमें पुरुष के गुणों की अधिकता होती है। यानि कह सकते हैं कि जन्म के समय इन्हें जो लैंगिक पहचान मिली होती है वे उससे अलग लैंगिक पहचान या अभिव्यक्ति चाहते हैं जिसे समाज नहीं स्वीकारना चाहता।

किन्नर समुदाय हमेशा से ही भारतीय संस्कृति का हिस्सा रहा है। हिन्दू धार्मिक ग्रंथों में किन्नर को दैवीय गुणों से युक्त और गंधर्व, यक्ष के बराबर माना गया है। शिखंडी, इला, मोहिनी महाभारत के ये पात्र भी किन्नर थे। शिव-शक्ति और अर्धनरिश्वर जिन्हें भगवान शिव और पार्वती दोनों का सम्मिलित रूप समझ कर पूजा जाता है। मुगल काल में भी किन्नर जिन्हें हीजरा कहा जाता था का महत्व था उन्हें कई महत्वपूर्ण पद दिए गए थे जो महत्वपूर्ण निर्णय लेते थे। अंग्रेजों के काल में कानून लाकर उन्हें अपराधी करार दिया गया जो अंग्रेजों की एक चाल थी ताकि ये आजादी की लड़ाई में अपना योगदान न दे सकें। विडंबना ये रही कि इनके लिए आजादी के बाद भी वो कानून वैसा ही रहा और इन्हें समाज में अपना अधिकार और सम्मान वापस न मिल पाया। इन्हें अपना अधिकार पाने के लिए लंबी कानूनी लड़ाई लड़नी पड़ी। 2011 की जनगणना के अनुसार भारत में आज 4.99 किन्नर हैं। 2014 में सुप्रीम कोर्ट ने इन्हें तीसरे लिंग (third gender) का दर्जा दिया यानि अब कानून उन्हें स्वीकारता है और इन्हें वो सारे समान अधिकार देता है जो समाज के दूसरे लोगों को प्राप्त हैं। हर इंसान का यह अधिकार है कि वो अपनी पहचान खुद तय कर सके, चाहे वो पहचान लैंगिक ही क्यों न हो।

किन्नर को सबसे पहले अपनी पहचान पाने के लिए खुद से संघर्ष करना पड़ता है जब वो खुद को समझते हैं तब परिवार को समझाना मुश्किल होता है। परिवार का सहयोग उन्हें मिलता नहीं है क्योंकि परिवार के लिए समाज द्वारा हेय दृष्टि से देखे जाने वाले इन लोगों को स्वीकारना बहुत ही मुश्किल होता है, ऐसी स्थिति में उन्हें घर छोड़ना पड़ता है।

किन्नर समुदाय को अपनी रोजाना जीवन में दोषारोपण, भेदभाव, तिरस्कार, लैंगिक दुर्व्यवहार और हीनता की भावना का सामना करना पड़ता है। अपनों द्वारा तिरस्कृत और बहिष्कृत होने की वजह से ये अवसाद (डिप्रेसन) और दुख में होते हैं, तनाव का स्तर इनमें ज्यादा होता है। इनमें आत्म विश्वास की कमी, गंभीर चिंता के लक्षण, खुद को नुकसान पहुंचाने और आत्महत्या की प्रवृत्ति भी पाई जाती है। मनोवैज्ञानिक विकारों से ग्रस्त होने की संभावना भी ज्यादा होती है।

हम किन्नरों के अभद्र व्यवहार और बधाई समारोहों में ज्यादा पैसा वसूली करने के अकसर किस्से सुनते हैं। क्या किसी ने सोचा कि क्यों वो ऐसा करते हैं, क्यों वो कोई नौकरी नहीं करते, ईश्वर ने उन्हें भी तो हाथ पाँव दिए हैं। नौकरी पर इन्हें कोई रखता नहीं, पर इस पापी पेट का क्या करें जिसे भरना तो पड़ता ही है। इसके लिए कई बार किन्नरों को भीख भी मांगनी पड़ती है, जबरदस्ती वेश्यावृत्ति करवाई जाती है जिसकी वजह से कई किन्नर HIV और एड्स जैसी गंभीर बीमारियों से ग्रसित होकर अपनी जान गंवा देते हैं।

इस समुदाय के ज्यादातर लोग अशिक्षित या कम पढ़े लिखे होते हैं क्योंकि सामाजिक मानकों के अनुसार ये सामाजिक, सांस्कृतिक, धार्मिक, आर्थिक और राजनीतिक गतिविधियों में भाग लेने के योग्य नहीं होते हैं। शैक्षिक संस्थानों में भेदभाव का डर, अपमानित और प्रताड़ित होने का डर होता है। शिक्षण संस्थान इन्हें अपने यहाँ नामांकन नहीं देते, अगर नामांकन मिल भी जाए तो शिक्षकों से, सहपाठियों से दुर्व्यवहार का सामना करना पड़ता है। 2014 में सुप्रीम कोर्ट का ऑर्डर आने के बाद इनमें कुछ सुधार हुआ तो है, कुछ किन्नर पढ़ लिख रहे हैं और राष्ट्रीय स्तर पर अपनी पहचान भी बना रहे हैं पर इनकी संख्या बहुत कम है।

अस्पतालों में इनके लिए स्वास्थ्य सुविधों की कमी होती है, इनके साथ अनुचित, अभद्र व्यवहार, भेदभाव किया जाता है, देखभाल करने वाले की कमी होती है। अस्पताल और मेडिकल कर्मी ये समझ ही नहीं पाते कि किन्नर का इलाज कैसे करें, कैसे उनकी जरूरतों को पूरा करें, उनमें जागरूकता की कमी होती है।

2014 के सुप्रीम कोर्ट के ऑर्डर ने समानता का अधिकार देकर इस समुदाय को कानूनी रूप से समाज में समकक्ष स्थान तो दिल दिया है, पर ये तभी समानता का अधिकार पाकर समान हों सकेंगे जब समाज और हम अपनी सोच और अपने नजरिए में बदलाव लाकर इन्हें समान समझेंगे, इनके प्रति संवेदनशील होंगे, इन्हें आगे बढ़ने में सहयोग देंगे, मजाक उड़ाने के बजाय मुख्य धारा में आने के लिए प्रोत्साहित करेंगे।

एक वक्त ऐसा था जब महिलाओं की स्थिति समाज में बहुत दयनीय थी, उन्हें पुरुषों के बराबर नहीं समझा जाता था, पढ़ने लिखने और नौकरी करने के काबिल नहीं माना जाता था। लेकिन जब उन्हें मौका मिला तो आज वे अपनी काबिलीयत से हर क्षेत्र में अपना परचम लहरा रही हैं। ये मौका, सहयोग और साथ अगर किन्नर समुदाय और किसी किन्नर बच्चे को मिले तो उन्हें इन समस्याओं का सामना नहीं करना पड़ेगा, और वे भी खुद को और अपनी काबिलीयत को साबित करके देश, समाज और संस्कृति को आगे बढ़ाने में अपना महत्वपूर्ण योगदान दे सकेंगे।

सोच बदलो जग बदलेगा

स्वच्छता : एक अमूल्य धरोहर – निबंध

अर्चना कुमारी पाल, पंचम सेमेस्टर, हिंदी विभाग

किसी भी व्यक्ति की पहचान उसके गुणों से होती है, गुणों को परखने में कुछ समय भी लगता है। एक गुण ऐसा है जिसके आधार पर किसी व्यक्ति को कुछ ही पलों में परखा जा सकता है और वह गुण है स्वच्छता। वास्तव में स्वच्छता एक मानवीय गुण है जिससे मनुष्य को अन्य सांसारिक जीवों से अलग पहचान दिलाती है। स्वच्छ चिंतन और स्वच्छ तन-मन किसी व्यक्ति को उच्चस्तरीय होने का दर्जा दिला सकते हैं अर्थात् हमारी स्वच्छता से ही हमारे चरित्र को मापा जा सकता है। कोई व्यक्ति कितना ही गुणगान क्यों ना हो लेकिन यदि वह अपने आस-पास सफाई ना रखता हो तो उसे आदर्श व्यक्ति नहीं माना जा सकता है। जिस प्रकार हम किसी नए शहर में जाते हैं तो वह शहर कैसा है यह निर्धारित करने के लिए हम सबसे पहले उसकी स्वच्छता को देखते हैं ठीक उसी प्रकार किसी व्यक्ति का चरित्र कैसा है यह जानने के लिए हम सबसे पहले उसके स्वच्छता को देखते हैं। किसी की स्वच्छता पहली ही नजर में उसकी पहचान बना देती है।

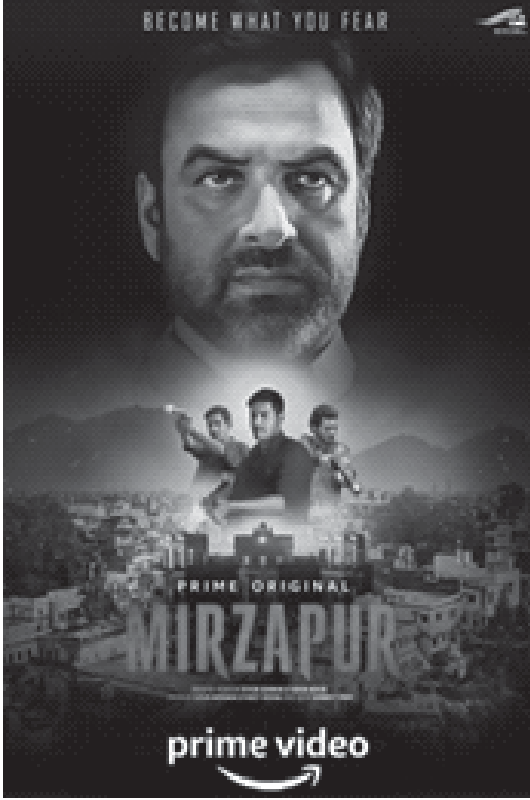
प्रत्येक मनुष्य के लिए उसकी मानसिक स्वच्छता अत्यंत आवश्यक है। मानसिक स्वच्छता से तात्पर्य है- अच्छे चिंतन और अच्छी सोच से है। अच्छी सोच हमारे अंदर के प्रतिभाओं को निखारती है इसके ना होने पर हमारे अंदर पल रहे प्रतिभाएं भी दम तोड़ देती है। स्वच्छ चिंतन ही हमारी आत्मा को ईश्वर से जोड़ता है। स्वच्छता हमारे जीवन शैली के स्तर को बढ़ाती है और इसके बिना हमारा जीवन दयनीयता की ओर बढ़ता चला जाता है। हमें इसके महत्व को समझना चाहिए और इसे अपने जीवन में लाने का प्रयास करना चाहिए तभी हम जीवन में उच्च स्तर प्राप्त कर पाएंगे क्योंकि कहा जाता है न - स्वच्छ जीवन है सुखी जीवन होता है।

ऐसा माना जाता है कि स्वच्छता भक्ति के समान है जो हमारे सामने बहुत कुछ व्यक्त करती है जो यह बताता है कि 'स्वच्छता' स्वस्थ जीवन का अनिवार्य हिस्सा है। जैसा कि यह जाना जाता है कि स्वच्छता की आदत हमारी परंपरा और संस्कृति में है। हमारे घर के बुजुर्ग हमेशा से ही हमें 'स्वच्छता का महत्व' सिखाते आए हैं, सुबह स्नान करने के बाद पूजा करने तथा भोजन से पहले या बाद में हाथ धोने की परंपरा सिखाते आए हैं। यहां तक कि कुछ घरों में बिना स्नान किए मंदिर और रसोई घर में प्रवेश करने पर प्रतिबंध है। घर की स्वच्छता के साथ-साथ राष्ट्र की स्वच्छता का भी उतना ही महत्व है तभी तो भारत में कई महान लोग और महात्मा गांधी जैसे समाज सुधारकों ने शारीरिक, मानसिक और व्यक्तिगत रूप से सफाई के रखरखाव के लिए कड़ी मेहनत की थी। गांधी जी ने स्वच्छता की सीख सिर्फ जनसाधारण को ही नहीं दिया बल्कि निजी क्षेत्र और सार्वजनिक क्षेत्र में भी स्वच्छता बढ़ाने पर जोर दिया। हमें स्वच्छता के प्रति जागरूकता लानी भी है और सिखानी भी है। "स्वच्छता की महत्व की धरोहर जिस प्रकार हमें हमारे बुजुर्गों से, संस्कृति से, विरासत में मिली है, उसी प्रकार हमें यह धरोहर हमारे भावी पीढ़ी को इसके महत्व को स्पष्ट करते हुए सौंपनी चाहिए। जिससे कि स्वच्छता का नियमित आगमन एक नई सोच के साथ गतिमान रहे।"

देश में स्वच्छता रखना केवल सरकार का ही नहीं अपितु सभी देशवासियों का कर्तव्य है। वर्तमान समय में भारत के माननीय प्रधानमंत्री श्री नरेंद्र मोदी जी के नेतृत्व में स्वच्छ भारत अभियान चलाया जा रहा है। यह एक राष्ट्रीय स्तर का अभियान है जो संपूर्ण भारत की स्वच्छता के लिए चलाया जा रहा है। यह अभियान 2 अक्टूबर 2014 में राजघाट, नई दिल्ली से शुरू किया गया था। जिसका उद्देश्य महात्मा गांधी के स्वच्छ भारत के सपने को साकार करना है।

फिल्म समीक्षा :- मिर्जापुर वेब सीरीज

रंजीत कुमार (Sem 5) विभाग - इतिहास

मिर्जापुर' वैसे तो यह नाम आज किसी परिचय का मोहताज नहीं है। आज हर कोई इस शहर से परिचित हो गया है तथा लोगों के दिलों-दिमाग में हिंसा अराजकता वैमनस्य की नकारात्मक छवि उभरती है, लेकिन यह उसका वास्तविक पहचान नहीं है। मिर्जापुर की वास्तविक पहचान यह है कि भारत की सबसे पवित्र नदी गंगा के किनारे तट पर तथा विन्ध्य श्रेणी के पठारी इलाके में बसा हुआ, यह शहर है। उत्तर प्रदेश का पूर्वांचल वाला यह इलाका अपनी भूगोलिक स्थिति के कारण इतिहास में दर्ज है। यहां बालू खनन के उद्योग में वर्चस्व की लड़ाई ने कई बाहुबलीयों को जन्म दिया है। तथा वक्रत के साथ नशीली पदार्थ (अफीम व गंजा) तथा देशी कट्टा व खोखै का व्यापार भी इस गंगा नदी के निर्मल तट पर फला-फूला है। जिसे सूचीबद्ध करके इसे फिल्मकारों ने परदे पर उकेरा है। इसमें मुख्य तौर पर यह दिखाया गया है कि कैसे बंदूक व पैसे के दम पर साम्राज्य स्थापित किया जाता है, तो उसे संचालित करने के लिए योग्यता, स्वाभिमान व षड्यंत्रों का खेल कैसे खेला जाता है। बाहरी खतरों से ज्यादा खतरनाक भीतरी द्वंद होता है। इस चलचित्र में मुख्य किरदार की भूमिका में पंकज त्रिपाठी है, जो अपने पिता जी द्वारा स्थापित साम्राज्य व व्यापार के संचालक है। ये देशी कट्टा और कालीन का व्यापार करते हैं। यह वही कालीन (चटाई) है। जिसके लिए मिर्जापुर विश्व प्रसिद्ध है। इस कालीन का व्यापार करने के कारण अखंडानंद त्रिपाठी (पंकज त्रिपाठी) को "कालीन

भैया" भी कहा जाता है। वैसे तो यह पूरे मिर्जापुर को संभालते हैं, लेकिन अपने बेटे मुन्ना त्रिपाठी को लेकर चिंतित रहते हैं। दिव्येंदु शर्मा जो मुन्ना त्रिपाठी का किरदार निभा रहे हैं, वह एक बड़े बाप के बिगडैल बैठे हैं।

इस बात की चिंता कालीन भैया को है कि उनका साम्राज्य का संचालन कैसे होगा। तभी उन्हें मिलते हैं गुड्डू पंडित और बबलू पंडित जो मध्यवर्गीय परिवार के लड़के हैं। इनमें से एक शारीरिक शक्ति तो दूसरा मानसिक शक्ति से मजबूत है। इनमें गुड्डू नामक युवक मिस्टर पूर्वांचल बनना चाहता है, तो दूसरा बबलू पंडित एक सरकारी अधिकारी बनना चाहते हैं, लेकिन परिवार की माली हालत उनके सपनों को पूरा करने में बाधा बनती है और वह अंत में वो अपनी समृद्धि कालीन भैया के अंतर्गत आकर देखते हैं। फिर ये कालीन कालीन भैया के संरक्षण में मिर्जापुर के किंग बनकर घूमते हैं तथा मुन्ना त्रिपाठी अपनी योग्यता पर संदेह कर खुन्नस खाते फिरते हैं। कभी अपने पिता, तो कभी पंडित बंधुओं से भिड़ते रहते हैं। इसी तरह के संघर्षों के साथ कहानी आगे बढ़ती है तथा पंडित बंधुओं की घटना हमें यह दर्शाती है कि कैसे योग्य व्यक्ति सामाजिक कुव्यवस्था में फंसकर अच्छे नागरिक की योग्यता रखने वाले युवा एक कुख्यात अपराधी बन जाते हैं।

इसके निर्माता निर्देशक ने बड़े ही बेहतरीन ढंग से मिर्जापुर की तंग गलियों व शहर के चौक-चौराहों को फिल्माया है। जो कहानी को वास्तविकता प्रदान करती है। यूपी-बिहार के स्थानीय भाषा में बात-बात में गुस्सा होकर अपशब्द कहने की प्रवृत्ति को भी बखूबी पाटकथा के संवाद का हिस्सा बनाकर एक नया प्रयोग किया गया है, जो गैंग्स ऑफ वासेपुर से प्रेरित लगता है। कहानी कई सस्पेंस, ट्विस्ट व दमदार डायलॉग के दाम पर दर्शकों को अपने से बांधे रखती है तथा कलाकारों ने भी बिना किसी विशेष प्रयत्न के दमदार अभिनय किया है। कलाकारों के द्वारा कहे गए डायलॉग लोगों को विशेष तौर पर प्रभावित करते हैं तथा संवाद के माध्यम से हमारी वर्तमान सामाजिक व्यवस्था पर भी तंज किया गया है जैसे कॉलिंग भैया कहते हैं कि "देखो बेटा वह नेता है और नेता कभी किसी को कुछ नहीं देता"। यह बातें भारत के

राजनेताओं के चरित्र पर व्यंग करती है। तथा दूसरा घटना जब मुन्ना अपने पिता से कहता "मैं समझ गया पापा की हमेशा प्यादे व मंत्री ही मरते हैं राजा व राजकुमार मर गए तो राज कौन करेगा" यह भी व्यंग है समाज के संचालक के ऊपर है। इसी तरह के डायलॉग के साथ चलचित्र आगे बढ़ती है तथा किरदार अपने को बेहतर साबित करने के लिए बोली बाद में गोली पहले चलाते हैं।

महिला पात्र के तौर पर बिना भाभी की किरदार में रसिका दुग्गल भी बेहतरीन अभिनय किया है। स्वीटी त्रिपाठी और डिंपी पंडित के रोल में श्रिया पिलगांवकर और हर्षिता कौर का अभिनय भी दमदार हैं, लेकिन बात-बात पर गाली-गलौज व कुछ दृश्य केवल खास वर्ग के दर्शकों के मनोरंजन हेतु फिल्माया गया है। जो इसे बोझिल बनाता है, लेकिन कहानी व किरदार अपने दम पर दर्शकों को बांधे रखते हैं तथा जाते-जाते अगले सीजन के लिए भी उत्सुकता बढ़ा जाते हैं। यह भारतीय सिनेमा जगत की प्रयोगशाला में प्रयोगात्मक प्रयास रहा है जो काफी सफल रहा है। मिर्जापुर का वास्तविक भूमि पर काल्पनिक कालीन भैया की सोच ही वहां की सभ्यता और संस्कृति है तथा इस जाल में दर्शक उलझ जाते हैं और उनके लिए वास्तविक और काल्पनिक मिर्जापुर में भेद करना कठिन हो जाता है।

वैसे भी सिनेमा व साहित्य समाज का दर्पण होता है। सिनेमा में घटी घटना को हम वास्तविकता के जीवन में नकल करते हैं तथा समाज में घट रही घटनाओं को सिनेमा की पाटकथा में रखी जाती है, अगर आप नई संस्कृति और किसी नई स्थानीय जगह की व्यवस्थाओं को जानने को लेकर इच्छुक रहते हैं, तो आपको यह वेब सीरीज निराश नहीं करेगी। आप अगर अभी तक यह वेब सीरीज नहीं देखें हैं, तो आप इसे देख सकते हैं। यह आपको समाज के छुपे हुए पहलुओं से अवगत करायेगा।

कलमकारी

लुप्त होता गांव

सोनू प्रसाद यादव, अध्यक्ष, हिंदी विभाग

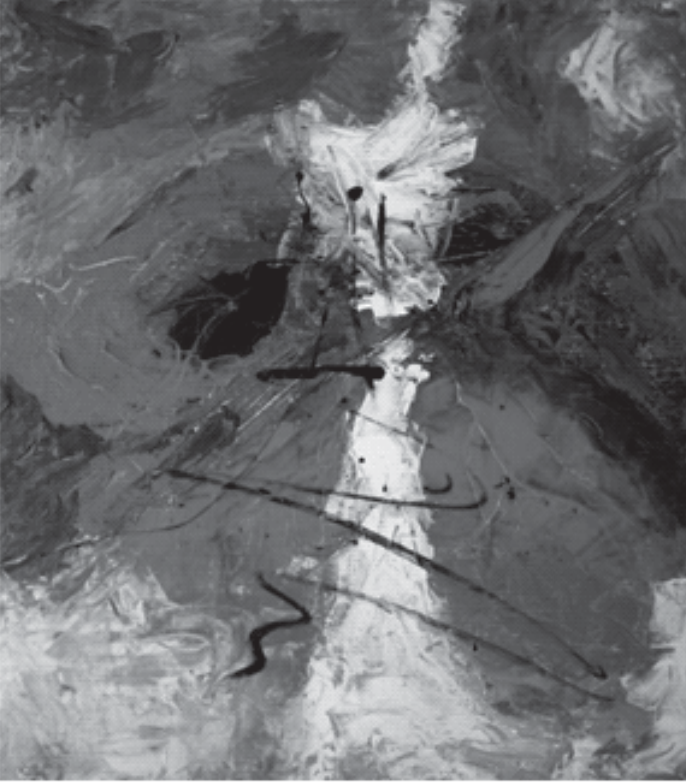

लम्बी-लम्बी सड़कों से
मोटर-गाड़ियों के भोंपू से
ऊँची- ऊँची इमारतों से
लम्बे- लम्बे खम्बों की जगमगाती
रौशनी से भी कोसों दूर।
कीचड़ युक्त गलियों के
धूल- धुयें के
कच्ची दीवारों के बिल्कुल करीब
गंगा की तराई में बसा प्यारा गाँव
केवल नाम का।

जहाँ केवल संनाटों की दस्तक है
निर्ममता ही मस्तक है
शमशान सी शंशानियत है।
जहाँ धूप भी है,
बरगद भी है
सुस्ताने को लोग नहीं
नीम भी है,
बबूल भी है
पर मंजन वाले लोग नहीं।
खेत- खलिहान भी है
पर श्रम करने वाले लोग नहीं।
पशु- मवेशी तो है,
पर चरवाहे नहीं।
तीज- त्यौहार भी है
पर सप्रेम,
मनाने वाले लोग नहीं।
क्योंकि कैद है सभी
शहर सी शंशानियत में
जो केवल लीलना जानती है
इंसानियत को।

कोरोना तूने क्रांति ला दी, सबकी जीवन-शैली बदल दी।

प्रो. कुमारी नीतु, असिस्टेंट प्रोफेसर, हिंदी-विभाग

कोरोना तूने क्रांति ला दी,
सबकी जीवन-शैली बदल दी।
घर-परिवार से अलग-अलग जीने वालों को,
अपने-पराए का भेद करना सीखा दिया।
रिश्तों में जो दूरियाँ थी,
उन्हें संग रहना और
साथ जीना सीखा दिया।
प्राचीन संस्कृतियों और परंपराओं को,
लोग भूल गए थे। तुमने उसे,
पुनः अपनाने को मजबूर कर दिया।
हाथ मिलाने वालों को, हाथ जोड़ना सीखा दिया।

तुमने गाँव से पलायन करने वालों को,
अपने गाँव की ओर रूख करा दिया।
अपने में मशगूल रहने वालों को,
परिवार क्या होता है? - तूने बता दिया।
कोरोना तूने अपनों के साथ जीना सीखा दिया।

नारियों को जो पल-पल दुत्कारा जाता था, कि
तुम घर में करती क्या हो?
इस कोरोना ने पुरुषों को बतला दिया, कि
घर पर रहना आसान नहीं।
नारी के इस बंदी जीवन को,
कोरोना तूने सम्मान दिला दिया।
गाँव छोड़ शहर गए मजदूरों को,
गाँव का महत्व समझा दिया।
अपने गाँव में ही तरक्की कैसे करें?
मजदूरों को यह सोचने पर मजबूर कर दिया।
कोरोना! तूने मजदूरों को,
शहर से गाँव की ओर रूख करा दिया।
एकता में ही बल है,
संपूर्ण विश्व को दिखा दिया।
अपने कालक्रम में तूने,
अपनों का महत्व बतला दिया।

नारी

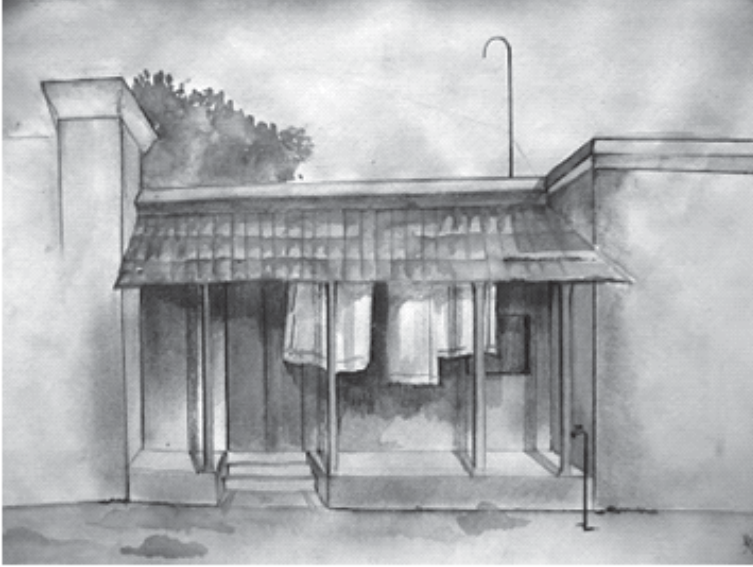
प्रो (डॉ) गोपाल शर्मा, अध्यक्ष - कॉमर्स विभाग

चारों तरफ हरियाली
कच्ची पगडंडी
धूल से नहाई हुई घास
उस रास्ते की दायीं तरफ
एक कच्चा मकान
मकान की चारदीवारी में कैद
एक रक्त और अस्थि, मांस का
कामनाओं से भरा एक निरीह नेत्र
और मानी जाने वाली अबला शरीर
जो हर उड़ान भरने का हौसला रखती है
पर अवसरों के अभाव में
बुत बनी, सहमी बैठी है
त्याग की सूरत, ममता की मूर्त
साक्षात् देवी का प्रतिरूप
कामनाओं को पूर्ण करने की
आतुर ललक लिए
अवसरों की तलाश में
मटमैले पग से
तंग गलियों का रुख मोड़ रही
प्रतिबंधों की दीवारों को तोड़कर
अबला हो, तुम नहीं कर सकती
इस ध्वनि से
और अपने हौसलों को जोड़ रही
नाप रही धरा की हर दिशाएँ
आतुर, तत्पर, तैयार
यह बतलाने को
कि, यह वह नारी है
क्या,
क्या सचमुच कभी हारी है ?

'घर' एक सपना

हितिक चौरसिया, सत्र - 2019 - 2022, प्रतिष्ठा - कॉमर्स

जिनके पूरे होते हैं सपने,
उन्हीं के घर होते हैं अपने।
क्योंकि घर वह बसेरा है,
जहाँ सुख-शांति का डेरा है।

पूछो उनसे घर का मोह,
जो सोते सड़क किनारे हैं।
ठंड-बारिश की मार सहकर,
जो रहते गरीब बेचारे हैं।

घर वह एक संसार है,
जहाँ अपनों का बढ़ता प्यार है।
घर वह एक आशा है,
जहाँ प्रेम-भाव की भाषा है।

यदि घर हो, तो उसे टूटने न देना,
परिवार हो, तो उसे छूटने न देना।
क्योंकि, जिनके पूरे होते हैं सपने,
उन्हीं के घर होते हैं अपने।

पापा की आशाएं

चन्दन कुमार, Sem V, History Hons

पापा की आँखों की आशा,
हमे रोज तंग करती है। न बोल कर
बहुत कुछ बोल गई उनकी आँखें,
पर आँखों की बातें हमें
कहाँ समझ आती हैं। सोचा
चल कर पूछ लूँ, ये आँखें
क्या कहती हैं।

पर एक दिन मालूम हुआ
हमें कुछ बनता देख सके
इस आस में जी रहे हैं,
मेरे बाद न उसको दुःख हो
इस सोच में डूबे रह रहे हैं।
मैं पूछना चाहता हूँ आप सब से,
क्या बुराई है इस आस में,
जो हम यूँ ही टाल जाते हैं।
अगर बन जायें कुछ
उनके मन का, तो क्या
हमारी कोई पहचान नहीं है।

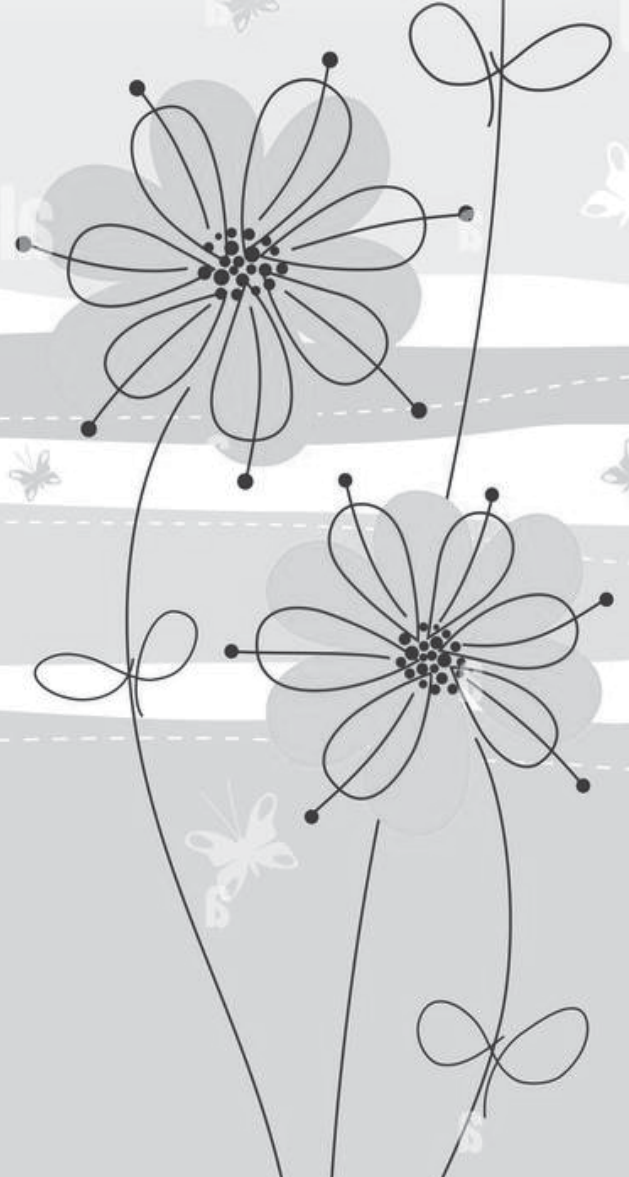
कामना

शीतल कुमारी, Semester 5, History Hons.

एक मोड़ पर मुड़ते ही प्रख्यात एक महाविद्यालय था,
बच्चों को शिक्षित करने का एक बड़ा मुख्यालय था
जहां पर घुसते ही अक्सर एक शोर सुनाई पड़ता था,
छात्रों की संख्या का न कोई छीर दिखाई पड़ता था।
आज वहां घुसते ही एक सत्राटा सा छा जाता है,
मरघट है या महाविद्यालय समझ कुछ नहीं आता है।
कक्षाएं सब खाली है बस एक क्लास बतलाती है,
बात कर रहा तो जैसे कोई ध्वनि अंदर से आती है।
अंदर जाने पर कोई पहचान नहीं हो पाती है,
दो सीटों की बातचीत की ध्वनि कानों तक आती है।
एक सीट बोली दूजी से उफ़्र बड़े दिन बीत गए,
मेरे साथ जो रहते थे, वह बच्चे अब किधर गए।
कहाँ गया वह झगडालू रोहन जो रोज ही आता था,
मुझ पर कोई बैठता था
तो वह गुस्सा हो जाता था।
वह और उसके तीन दोस्त ही मुझ पर बैठा करते थे।
हंसी लड़ाई और पढ़ाई सब मुझ पर ही करते थे।
सुबह से दोपहर की छुट्टी तक दिन मैं उनके साथ बिताती थी।
मुझे साफ वह करते थे गर में गंदी हो जाती थी।
प्यारे बच्चे सच्चे बच्चे
क्या घर पर पढ़ पाएंगे,
वो लम्हे कहां जाएंगे उनके
अगर महाविद्यालय ना वो आएंगे।
जब बच्चे घर से आते हैं
नए दोस्त वो बनाते हैं।
तब उनके लम्हे हंसते हैं और मीठे पादों के फूलों से खेलते हैं।
बहुत अधिक दिन बीत गए हम और नहीं सह सकते हैं,
अब तो कोविड मिट जाए बस यही कामना रखते हैं

बस यही कामना रखते हैं..

दूजी बोली कि सब बच्चे अब घर पर ही रहते हैं,
कोरोना के डर से सारे अब नेट पर ही पढ़ते हैं।
बच्चों को विकसित करने में शिक्षा बड़ी जरूरी है,
और यह भी तो सच है कि हम उनके बिना अधूरी है।
पुनः शीघ्र सब आ जाएँ
और हम सब भी गुलजार बने.
फिर से हंसी ठिठोली हो और शिक्षा एक हथियार बने।

मेरे जीवन की आधार हैं आप

चन्दा कुमारी, Semester II, Political Science Hons.

उंगली पकड़कर चलना सिखाया आपने
 हर जंग से लड़ना सिखाया आपने
 दुनिया को अपनी नजरों से देखना सिखाया आपने
 उंगली पकड़कर चलना सिखाया आपने
 हर मोड़ पर मेरा साथ दिया आपने
 धूप लगी तो छांव बने
 डर लगी तो साया बने
 उंगली पकड़कर चलना सिखाया आपने
 देखकर मेरी एक छोटी सी मुस्कान
 कितना खुश हो जाते थे आप
 कंधे पर उठा घुमाते थे मुझे अपने गांव-गांव
 उंगली पकड़कर चलना सिखाया आपने
 कभी मां की मार से
 कभी दीदी की डांट से
 तो कभी दादी की पुराने जमाने की बातों से
 एक दोस्त की तरह बचाते आप मुझे
 उंगली पकड़कर चलना सिखाया आपने
 मेरी हर ख्वाहिशों को पूरा करना
 मेरी हर गलतियों पर मुझे समझाना
 शायद यही कारण था
 मेरा आपके प्रति लगाव का होना
 उंगली पकड़कर चलना सिखाया आपने |

गुरु नानक कॉलेज की है अलग पहचान,
 शहर ए धनबाद की है ये शान।
 हर एक तक इल्म की रौशनी पहुँचाए,
 तालिम अहम है ये सबको बताए।
 यहाँ के प्रिंसिपल व टीचर्स हैं बड़े दिलवान,
 सभी विद्यार्थियों से हैं, करते प्यारा।
 पूछें जब कोई मेरे महाविद्यालय का नाम?
 बड़े गर्व से कहते 'गुरु नानक कॉलेज' है नाम।

गुरु नानक कॉलेज
 कनीज़ फ़ातिमा, बी.ए ऑनर्स पॉलिटिकल साइंस (सेम-5)

कविता (जल्दी)

अंजली यादव, सत्र - 2019 - 2022, प्रतिष्ठा - हिंदी

सब थक हार के बैठे हैं, पर मुझ में अभी तेजी कुछ खामोशियों में है घिरे हुए,
 गिरे हैं सब के सब यहां पर मुझे गिरकर उठने की जल्दी है, चोट लगी है सबको
 यहां, पर मुझे चोट के जल्दी भर जाने की जल्दी है। लुटे हैं सब के सब यहां पर मुझ में सतर्कता की खामोशी है,
 टूटे हैं सब के सब यहां पर मुझे जल्दी सवर जाने की जल्दी है। ऐसा नहीं है कि सिर्फ मुझे ही जल्दी है
 पूरी दुनिया ही जल्दी-जल्दी में है।
 कुछ खामोशी से हैं बढ़ रहे, कुछ तेज रफ्तार में चल रहे । कुछ लूटने के लिए हैं अभी खड़े हुए,
 और कुछ बदलाव की उम्मीद में हैं पड़े हुए। सबकी अपनी अलग-अलग थकान है यहां कुछ निकले हैं घर से
 उड़ने के लिए,
 कुछ घर पहुंचना चाहते हैं ठहरने के लिए,
 कुछ बेबाक से हैं हो गए,
 बदलाव हुए हैं सब में किसी में अच्छे हुए किसी में हुए।
 कुछ सहकार हैं मिटा रहे, कुछ हंसकर हैं छिपा रहे,
 यह बदलाव की दुनिया है यहां सब थोड़े बदले नजर आ रहे हैं।
 कुछ थक चुके हैं खुद से ही, कुछ अपनों से थक कर बैठे हैं।
 पर थमा नहीं है कोई, सब आगे की ओर हैं बढ़े हुए।

मेरा प्रेम पत्र

रक्षिता सिंह, सत्र-२०२१ – २०२४, हिंदी – प्रतिष्ठा

प्रिय कृष्ण,

आशा करती हूँ की तुम अपने लोक वैकुण्ठधाम में कुशल होगे।

मैं भी तुम्हारी याद में तुम्हारी कृपा से कुशल हूँ। क्या हाल बताऊँ मैं अपना तुम्हें कृष्ण तुमसे मिलने को मेरे प्राण व्याकुल हूँ। सदैव मैं अपने भाग्य की ऋणी रहूँगी जो मुझे तुमसे प्रेम करने का अवसर प्राप्त हुआ।

हे कृष्ण!

तुम मेरे प्रेम हो और मेरा तुमसे ये प्रेम दिन प्रतिदिन बढ़ता ही चला जा रहा है। तुम्हारे धुन में गुनगुनाना, तुम्हारे गीतों पर सब कुछ छोड़ कर नाचना, तुम्हारे निहारना मेरे इस प्रेम को और गहरा बनाता जा रहा है। चाहे मैं प्रसन्नता से प्रफुल्लित रहूँ या अत्यंत दुःख में रहूँ, तुम्हारे स्मरण मात्र से ही मेरे हृदय को यह धैर्य मिलता है कि " जो होगा, अच्छा होगा।"

तुम्हारी लीला का वर्णन जब सुनती हूँ तो लगता है की जैसे तुमसा नटखट कोई नहीं।

तुम्हारे प्रेम का वर्णन जब सुनती हूँ तो लगता है की तुम जैसा सच्चा प्रेमी कोई नहीं। तुम्हारा प्रेम अमर हो जन्म - जन्मांतर का है। तुम लीला धर हो, जिसने अपनी लीलाओं से जग को मोह लिया दुनिया तुम्हें कई नामों से पुकारती है, परंतु मेरे लिए तुम वही कृष्ण हो जो कृष्ण तुम उन गोपियों के थे। जिन्होंने तुम्हें सदैव निस्वार्थ भाव से प्रेम किया। मैं भी तुम्हें उन्हीं गोपियों की तरह प्रेम करती हूँ। जो तुम्हारी नटखट अदाओं से मोहित थी। मेरे मन को हमेशा यह विश्वास है कि अगर मेरी भक्ति पवित्र है, मेरा प्रेम सच्चा है, तो तुम सदैव मेरे हो और मेरे साथ हो।

तुम मेरे परमात्मा हो और मैं तुम्हारी भक्ति करने वाली एक साधारण सी मनुष्य हूँ। जिसे तुमसे अत्यंत प्रेम है और विश्वास है। एक भक्ति के रूप में मैं तुमसे मेरे परिवार की सुरक्षा और एक प्रेमिका के रूप में तुम्हारा प्रेम चाहती हूँ।

हे कृष्ण!

सदैव अपनी कृपा मुझे पर बनाए रखना। मेरे खुशी का समय हो या मेरे गम के समय तुम मेरे साथ रहना। एक गुरु के तरह मुझे मार्ग दिखलाना, एक प्रेमी की तरह मुझे प्रेम करना।

मुझे ऐसा जीवन हर जन्म में मिले जहां मुझे तुम्हारी भक्ति करने का और तुमसे प्रेम का अवसर मिले !

Canopy of Triumph: Achievers (Extra-Curricular & Co-curricular)

NOMINAL ROLL OF NCC CADET CAMP / Coy No:6/36 NCC / Guru Nanak College, Dhanbad

Sr. No	Reg No.	Rank	Name of Cadet	...	Name of Camp	Place	Duration	
1	306821/19	SUO	Sudhanshu Gupta	Santosh Gupta	RD Camp	Delhi	26/01/2021	
2	306844/19	UO	Subhash Kumar Paswan	Baban Paswan	All India Tracking Camp	Balrampur "UP"	09/10/2021	16/10/2021
3	306907/20	SGT	Kamlesh Jha	Ebendra Kumar Jha	All India Tracking Camp	Balrampur "UP"	09/10/2021	16/10/2021
4	306845/20	UO	Rahul Ram	Surendra Ram	All India Tracking Camp	Patratu "Ranchi"	1/12/2021	16/12/2021
5	306838/19	CDT	Raj kumar Shaw	Gautam Shaw	All India Tracking Camp	Patratu "Ranchi"	1/12/2021	16/12/2021
6	306833/19	CDT	Tipu Kumar	Rahal Bhusan	All India Tracking Camp	Patratu "Ranchi"	1/12/2021	16/12/2021
7	306906/20	CDT	Manish Bharti	Mihi Lal Yadav	All India Tracking Camp	Patratu "Ranchi"	1/12/2021	16/12/2021
8	306889/20	CDT	Viren kumar kshetri	Moti Lal Kshetri	All India Tracking Camp	Patratu "Ranchi"	1/12/2021	16/12/2021
9	306845/20	CDT	Gourav Tigga	Lt. Alok Tigga	All India Tracking Camp	Patratu "Ranchi"	1/12/2021	16/12/2021
10	306840/19	SGT	Quamar Hayat	Jainul Abedin	All India Tracking Camp	Patratu "Ranchi"	1/12/2021	16/12/2021
11	306839/19	CDT	Shubham Kumar Thakur	Deelip Thakur	All India Tracking Camp	Patratu "Ranchi"	1/12/2021	16/12/2021

NCC "C" Exam Result 2021 /Institution: G N College, Dhanbad

S.no.	REGT NO.	Rank	Name	...	Grading
1	JH17SDA306881	CDT	Vikash Kumar Mahato	Sita Ram Mahato	CEE
2	JH17SDA306910	CDT	Abhay Kumar	SITARAM SAH	CEE
3	17SDA306919	CDT	MOHIT KUMAR SHARMA	KRISHNA KUMAR MISTRY	BEE
4	JH17SDA306919	CDT	MOHIT KUMAR SHARMA	KRISHNA KUMAR	BEE
5	JH18SDA306930	SGT	RITIK KUMAR	SUNIL RAWANI	BEE
6	JH18SDA306931	CDT	RAHUL THAPA	JAI BAHADUR THAPA	BEE
7	JH18SDA306933	CDT	DEEPAK KUMAR PASI	SHANKAR PASI	CEE
8	JH18SDA306934	CDT	MANISH KUMAR MAHATO	SANTOSH KUMAR MAHATO	CEE
9	JH18SDA306939	CDT	ANKIT RAJ THAKUR	MANOJ KUMAR THAKUR	AYE
10	JH18SDA306940	CDT	MANISH GORAI	MANISH GORAI	BEE

11	JH18SDA306943	CDT	MD NOOR ALAM	MD AMIRULLAH	BEE
12	JH18SDA306945	CDT	BIR ABHISHEK KUMAR RAVI	SHIV PUJAN RAM	BEE
13	JH18SDA306948	CDT	MD AMIR HASSAN	D NAEEM ANSARI	BEE
14	JH18SDA306949	CDT	RAMESH KUMAR MAHATO	DURGA DAS MAHATO	CEE
15	JH18SDA306952	CDT	AKASH KUMAR MAHATO	KISAN MAHATO	BEE
16	JH18SDA306953	CDT	AWESH AHMAD	TUFAIL AHMED	BEE
17	JH 18SDA 306954	CDT	SAKIRHUSSAIN	MD RIYAZUDDIN	BEE
18	JH18SDA30 6956	SGT	MRITUNJAYKUMAR MISHRA	SHANKAR MISHRA	AB
19	JH18SDA306960	CDT	SUNNY KUMAR	SANTOSH KUMAR	BEE
20	JH 18SDA30 6966	CDT	BABLU BASFOR	PRAKASHBASFOR	BEE
21	JH 18SDA30 6967	CDT	AMANKUMARSHARMA	RAJKUMARSHARMA	BEE
22	JH18SDA306970	CDT	VISHWAKRMA YADAV	SUDAMA YADAV	BEE
23	JH18SDA306974	CDT	UJJAWALKUMAR	SUNIL KUMAR	BEE
24	JH18SDA306975	CDT	MD TOUSHIF	IMTIYAZ JAWED	BEE
25	JH18SDA306977	CDT	BIDESH KUMAR MONDAL	AJIT MONDAL	BEE
26	JH18SDA306979	CDT	MANISH KUMAR	DHARMENDRA GUPTA	BEE

NSS – Three Day Special Camp (21st – 23rd December, 2021)

S.NO.	NAME	CLASS	FATHER'S NAME
1	SPARSH CHOUDHARY	B.COM[HONS]	SANWAR LAL
2	EKTA KUMARI	B.A[HONS]	SANJAY KUMAR RAWANI
3	ANJALI KUMARI	B.A[HONS]	UMASHANKAR PRASHAD
4	KRITI KUMARI	B.A[HONS]	PRADIP KR. PRASHAD
5	SIMRAN PRAWEEEN	B.A[HONS]	M.D ALLAUDDIN ANSAR
6	PAYAL KUMAR	B.A[HONS]	BHADURI BAURI
7	MAMTA KUMAR	B.A[HONS]	AMARNATH PRASAD
8	HALIMA SHADIYA	B.A[HONS]	SAMI AHMED
9	SONAL KUMARI	B.A[HONS]	RAMESH GUPTA
10	ZEBHA KHATOON	B.A[HONS]	MAHFOOZ ALAM
11	PRITI KUMARI SAW	B.A[HONS]	BASANT SAW
12	CHANDA KUMARI	B.A[HONS]	BRAJESH PRASHAD
13	RAKHI KUMARI	B.A[HONS]	RAJESH PASWAN
14	DHRUB KR. RAJAK	B.A[HONS]	LAGEN LAL RAJAK
15	RITESH KR. SAW	B.A[HONS]	TARKESHWAR SAW
16	KRISH RAJ	B.A[HONS]	VIKASH VISHWAKAR MA
17	SUBHAM RAJ	B.A[HONS]	BINOD KR. BARNWAL
18	RISHAV KUMAR	B.A[HONS]	ARUN KUMAR
19	ABHINAV SINHA	B.A[HONS]	MANOJ SINHA
20	SHOLU YADAV	B.A[HONS]	CHHAKAN YADAV

21	AKASH RAJBHAR	B.A[HONS]	ARJUN RAJBHAR
22	ANKIT PRAKASH	B.A[HONS]	JAI PRAKASH SINGH
23	RAVI PRAKASH SINGH	B.A[HONS]	KAMAL KUMAR SINGH
24	VIJAY PRATAP YADAV	B.A[HONS]	KANHAIYA YADAV
25	PUJA CHAUHAN	B.A[HONS]	DINESH CHAUHAN
26	PRIYANKA KUMARI	B.A[HONS]	VINOD KUMAR RAM
27	ANJALI KUMARI SINGH	B.A[HONS]	ANIL SINGH
28	NIRAJ NIKHIL	B.A[HONS]	BRAJMOHAN SINGH
29	ADARSH PRAKASH	B.A[HONS]	ARUN PRAKASH

NSS PARTICIPATION IN REGULAR ACTIVITIES

S.NO	NAME	Fathers Name	SEM
1	HRITIK CHOURASIA	HIRALAL CHOURASIA	V
2	ADARSH PRAKASH	ARUN PRAKASH	V
3	AKASH RAJBHAR	ARJUN RAJBHAR	II
4	ANKIT PRAKASH	JAI PRAKASH SINGH	II
5	RAVI PRAKASH	KAMAL KR. SINGH	II
6	SUBHAM RAJ	BINOD KR. BARNWAL	II
7	DHRUB KR. RAJAK	LAGEN LAL RAJAK	II
8	ABHINAV SINHA	MANOJ SINHA	II
9	RITESH KR.	SAW TA RKESHWAR SAW	II
10	SHOLU YADAV	CHHAKAN YADAV	II
11	VIJAY PRATAP	YADAV KANHAIYA YADAV	II
12	ABHIJEET KUMAR	NAGENDRA PRASAD	V
13	RISHAB KUMAR	ARUN KUMAR	II
14	SPARSH CHOUDHARY	SANWAR LAL	II
15	KRISH RAJ	VIKASH VISHWAKRAMA	II
16	HALIMA SADIYA	SAMI AHMED	V
17	ANJALI KUMARI	UMASHANKAR PRASAD	II
18	ANJALI SINGH	ANIL SINGH	II
19	MAMTA KUMARI	AMARNATH PRASAD	V
20	PAYAL KUMARI	BHADUR BAURI	V
21	RUPALI KUMARI	MANOJ KUMAR	II
22	KIRTI KUMARI	PRADIP KR. PRASAD	II
23	SARANSH	B.K VISHWAKRMA	II
24	TAIYABA PERWEEN	ABDUL SATTAR	V

PARTICIPATION IN BLOOD DONATION CAMP

Si no	Name	Date	Blood Group	Unit No.
1	Dhrub Kumar Rajak	24-06-2021	A+	6237
2	Monu Kumar Sharma	24-06-2021	O+	6218
3	Rohit Kumar saw	24-06-2021	O+	6217
4	Pragati Agarwal	24-06-2021	A+	6221
5	Sumeet Kumar	24-06-2021	B+	6223
6	Rakesh Singh	24-06-2021	B+	6224
7	Aarko Mukharjee	24-06-2021	B+	6225
8	Sonali Gupta	24-06-2021	B+	6226
9	Ravi Prakash Singh	24-06-2021	A+	6228
10	Tajdar Alam	24-06-2021	A+	6229
11	Pintu Paswan	24-06-2021	A+	6230
12	Viren Kumar	24-06-2021	B+	6232
13	Aman Jaiswal	24-06-2021	B+	6233
14	Mukesh Kumar Yadav	24-06-2021	B+	6235
15	Krish Raj	24-06-2021	A+	6238
16	Rishav Kumar	24-06-2021	B+	6239
17	Subhash kumar paswan	24-06-2021	B+	6240
18	Gourav Kumar Srivastava	24-06-2021	A+	6242
19	Narendra Singh	24-06-2021	B+	6216
20	Mokaram Alam	24-06-2021	B-	6231
21	Nitish Kumar Jha	24-06-2021	O-	6227
22	Gurpreet Saluja	24-06-2021	AB+	6220
23	Aakash Rajbhar	24-06-2021	A+	6215
24	Rajeev Ranjan Kumar	24-06-2021	AB+	6219
25	Raj Kumar Pandit	24-06-2021	O+	6234
26	Rohit Kumar	24-06-2021	O+	6222
27	Vivek Kumar Rawat	24-06-2021	O+	6241
28	Suraj Kumar Bauri	24-06-2021	O+	6244
29	Sam Hembram	24-06-2021	O+	6243
30	Nitish Kumar	24-06-2021	O+	6236

DR. JODH SINGH

15. 06. 1942 to 20. 06. 2021

ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ ਧਨਬਾਦ ਵਲੋਂ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ ਧਨਬਾਦ ਇਸ ਸਾਲ ਕਾਲਜ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੀ ਦੋਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸੈਕਸ਼ਨ ਦੀ ਪਹਿਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਪਲੇਠੜਾ ਅੰਕ ਵੈਸਾਖੀ ਤਕ ਛੱਪ ਜਾਵੇਗਾ |

ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਮਹਤਵਤਾ ਤੇ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਧਨਬਾਦ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਟੀਚਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ, ਸ੍ਰੋਤਿਆਂ ਤੇ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪਨੀਰੀ

ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ, ਸਹਿਤ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਰਹੇ |

ਅਸੀਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਹੁਮੁੱਲੇ ਵਿਚਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਹਨ |

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਜਨਵਰੀ 2023 ਪੰਜਾਬੀ ਅੰਕ ਵਿਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਵੱਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਦੇਣਗੇ |

ਅਸੀਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਸ੍ਰਗਵਾਸੀ ਡਾ: ਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਡਾ: ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਦਕਾ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਹਿਤ ਸਭਿਆਚਾਰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਮਰਾ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਅਪਨਾਉਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਖਸ਼ਿਆਂ |

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਮੌਜੂਦਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਪ੍ਰੋ: ਅਰਵਿੰਦ, ਡਾ: ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਡਾ: ਰਮਿੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਕਾਲਜ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਲਈ ਸਿਰਫ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਭੇਜੀਆਂ ਬਲਕਿ ਕਾਲਜ ਨਾਲ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਧਨਬਾਦ ਨੂੰ ਸੈਂਟਰ ਬਣਾ ਕੇ ਪੂਰਬੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ |

ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਅਦਾਰਾ ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ ਤਾਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਦੂਰ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਧੁਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ।

ਡਾ: ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦਾ ਇਹ ਪਲੇਠਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅੰਕ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਵੱਜੋਂ ਸਮਰਪਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚਾਹਲ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਦਰਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੰਕਲਪ

'ਵਿਗਿਆਨ' ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿਚ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਰਬੋਤਮ ਜੀਵ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅਧਿਕ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਬੋਲ - ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਾਨਵ ਜਾਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਪੁਰਖ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਕੇਵਲ ਸਰੀਰ ਮਾਤਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀ 'ਚੇਤਨਾ' ਹੀ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੂਲ ਪਰਮ ਆਤਮਾ ਜਾਂ ਪਰਮ-ਆਪਾ ਹੈ। ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ 'ਪਰਮ ਮਨੁੱਖ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਪਰਮ ਆਪੇ ਜਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਧਰਮ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ "ਪਰਮ ਮਨੁੱਖ" ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਧਰਮ ਵਿਚ "ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ" ਲਈ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ "ਵੈਦਿਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ੀ, ਮੁਨੀ; ਬੁਧ ਧਰਮ ਵਿਚ ਬੋਧੀਸਤ; ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਅਰਹੰਤ; ਯੋਗ ਮੱਤ ਵਿਚ ਸਿੰਧ, ਨਾਥ, ਯੋਗੀ; ਸੂਫੀ ਮੱਤ ਵਿਚ ਆਰਿਫ਼" ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸੰਤ, ਸਾਧੂ, ਜਨ, ਗੁਰਮੁਖਿ, ਭਗਤ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਦਿ। ਹਰ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਜਾਂ ਪਰਮ ਆਪੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਅਲੱਗ - ਅਲੱਗ ਢੰਗ, ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਮਰਿਯਾਦਾਵਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪਰਮ ਆਪੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਮਾਰਗ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪਰਮ-ਆਪਾ ਜਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਅਭੇਦਤਾ ਲਈ ਮਾਰਗ 'ਨਾਮ' ਹੈ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਨਾਮ ਰੰਗ ਰੱਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦਿਆਂ ਪੂਰਨ - ਪੁਰਖ ਜਾਂ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਉਥੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭੇਖੀ ਮਨੁੱਖ, ਸਿੱਖੀ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਾਂ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਕਹਿ ਕੇ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਵੀ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਘਟਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕ ਭਰਮ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਨਕਲੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਅਡੰਬਰ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਤੇ ਧਨ ਅਜਾਈ ਗੁਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਜੇ 'ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ' ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਤਨ, ਮਨ, ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮਿਠਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਣਤਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਧਾਰਣੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਰਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਸਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਹਉ ਰਹਿਤ, ਇਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਹਰ ਘੜੀ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ -

“ਆਠ ਪਹਰ ਪ੍ਰਭ ਬਸਹਿ ਹਜੂਰੇ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੇਈ ਜਨ ਪੂਰੇ ॥ ੧ ॥”

ਇਥੇ ਇਹ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰਨ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ, ਆਤਮਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਸਮਾ ਕੇ ਇਕ ਮਿਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਪੂਰਨਤਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਉਚੀ ਜਾਤ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਤਿਆਗ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ 'ਨਾਮ ਮਾਰਗ' ਸਹਿਜ ਮਾਰਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਜੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਗਰ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਨਾਹੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੇ ਖੂਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸਿੱਖ ਲਈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ, ਜੋ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੀ ਅੰਸ਼ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਗਰ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਵਿਚ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਫਿਰ ਵੀ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਾਣ, ਉਸ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਪਰਵਾਣ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਬਾਰੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਜੋ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਅਤੇ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਸਵਾਰਨ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹੀ ਆਤਮਾ ਆਪਣੇ ਪਰਮ ਆਪੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਲਕਸ਼ ਹੈ

ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਮਨ ਸਦਾ ਧਿਆਈਐ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਮ ਗਤਿ ਪਾਈਐ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਣ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਚਿਤ੍ਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਹੋਰ ਪਦ ਵੀ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਚਿਆਰ ਤੇ ਪੰਚ, ਅਨੰਦ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਭਗਤ, ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖਿ, ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੰਤ, ਸਾਧ, ਜਨ, ਭਗਤ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਆਦਿ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਲਈ 'ਖਾਲਸਾ' ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਪੇਪਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਪਦ ਜੋ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਸ੍ਰੀ ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਲਈ ਵਰਤੇ ਹੋਰ ਪਦਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ 'ਭਗਤ', 'ਜਨ' ਤੇ 'ਸੇਵਕ' ਸਮਾਨ ਤਾਵੀ ਪਦ ਵੀ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਭਗਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਭਜ ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ, ਵੰਡਣਾ, ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਵਰਤਾ ਕੇ ਛਕਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਮਨੋਂ ਨਹੀਂ ਵਿਸਾਰਦਾ, ਉਹ ਭਗਤ ਹੈ। ਭਗਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਮੌਤ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਭਗਤ ਦੁਆਰਾ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਕੀਤੀ ਘਾਲਣਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਗਤ ਪ੍ਰਭੂ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਤਨ - ਮਨ ਵੇਚ ਕੇ, ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਉਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ, ਸਦੀਵ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

“ਸੈ ਭਗਤ ਹਰਿ ਭਾਵਦੇ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਇ ਚਲੀਨਿ ॥

ਆਪੁ ਛੇਡਿ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਜੀਵਤ ਮੁਏ ਰਹਨਿ ॥ ੨ ॥

ਭਗਤ ਜਿਉਂਦੇ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਨ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ, ਨਵਾਂ ਸਦੀਵੀ - ਜੀਵਨ ਮੁੜ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਦਵੰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਧਰਮ ਆਪਾ ਜਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੰਦ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਭਗਤ ਦੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਬਿਖਮ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਗਤ ਨੇ ਲੋਭ, ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਬਾਣੀ ਉਤੇ ਸੰਜਮ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਬਾਰੀਕ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ ਦੀ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨ, ਸੂਰਮਾ ਤੇ ਛਤ੍ਰਪਤੀ ਰਾਜੇ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਕਿਹਾ ਹੈ।

"ਪੰਡਿਤ ਸੂਰ ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਰਾਜਾ ਭਗਤ ਬਰਾਬਰਿ ਅਉਰੁ ਨ ਕੇਇ" ॥

ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੀ ਭਗਤ ਦੀ ਸਮਰਸ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਪਰਮਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕੇਵਲ ਨਿਜ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਿਖਾਉਂਦੀ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਉਚ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਲਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਦੱਸੇ ਸੱਚ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੇ ਗੋੜ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ:

" ਹਰਿ ਕੀ ਭਗਤਿ ਮੁਕਤਿ ਬਹੁ ਕਰੈ ॥ ਨਾਨਕ ਜਨ ਸੀਰਾ ਕੀਤੇ ਤਰੇ " ॥ ੧ ॥

“ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਸੇਵਕ ਸਗਲ ਉਧਾਰਨ ” ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਪੂਰਨ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ 15 ਭਗਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ, ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੈਦੇਵ, ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ, ਸਧਨਾ, ਪੀਪਾ, ਰਵਿਦਾਸ, ਬੇਈ, ਰਾਮਾਨੰਦ, ਸੈਣ, ਧਨਾ, ਭੀਖਨ ਪਰਮਾਨੰਦ, ਸੂਰਦਾਸ ਤੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਹੈ। "ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਹਾਮਣਾਂ ਨੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਮੰਦਰ ਵੱਲ ਪਿੱਠ ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ, ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਨਾਮਦੇਵ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਮੰਦਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦੁਆਰ ਨਾਮਦੇਵ ਵੱਲ ਘੁੰਮਾ ਦਿੱਤਾ।" | ਭਗਤ ਕਬੀਰ, ਜੋ ਪੇਸ਼ੇ ਤੇ ਜੋਲਾਹਾ ਸਨ, ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਚ ਨੀਚ, ਫੇਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ

ਕਾਢਾਂ ਤੇ ਮਨੇਤਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ। ਆਮ ਨੇ ਜੇ ਮਗਹਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਮਰਨ ਤੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਅਧੋਗਤੀ ਦਾ ਭਰਮ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲਾਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਮਗਹਰ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਿਆ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜੇ ਸ਼ਬਦ ਸਚਿਆਰਾ, ਸਚਿਆਰ ਤੇ ਸਚਿਆਰੀ ਵੀ ਵਰਤੇ ਹੋਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸੱਚ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਚਿਆਰਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਚਿਆਰ ਪਦ ਇਕ ਸਿਖਰ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪੂਰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

“ ਸਚਿਆਰੀ ਸਚੁ ਸਚਿਆ ਸਾਚਉ ਨਾਮੁ ਅਮੋਲੁ “ ||

ਸਚਿਆਰ ਦੇ ਪਦ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੁਗਤੀ 'ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ' ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਨਾਲ ਹਉਮੈ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮਨ ਸੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਸੱਚ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੱਚ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਇਆਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਡਭਾਗ ਨੂੰ ਹੀ ਸਚਿਆਰ ਦੀ ਪਦਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

“ ਨਾਨਕ ਜਿਸ ਨੇ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਸੇ ਪਾਏ ਜੇ ਹੋਵੈ ਦਰਿ ਸਚਿਆਰਾ “ || ੨ ||

ਇਹੀ ਸਚਿਆਰ ਸਖਸ਼ੀਅਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪੰਚ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨਾਲ ਵੀ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

"ਪੰਚ ਸ਼ਬਦ ਪੰਚਿ ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਫੈਲਾਉਣਾ। ਇਸ ਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੈ ਪਵਚ, ਪੰਜ ਦਾ ਅੰਗ ਪਰਧਾਨ ਅੰਗ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਸ਼ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਚ, ਪੰਜ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਪੂਰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਪੰਜ ਰੱਬੀ ਗੁਣਾ ਸਤਿ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ ਤੇ ਧੀਰਜ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਖਤ ਹੋ ਕੇ ਜਿਉਂਦਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਲੀਨ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਪਰਪੰਚ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

“ ਪੰਚਮਿ ਪੰਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ ਜਿਹ ਜਾਨਿਓ ਪਰਪੰਚੁ “ ||

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਾਧ, ਸੰਤ, ਜਨ ਤਕਰੀਬਨ ਇਕੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਧ ਸ਼ਬਦ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਰੇ ਰੱਬੀ ਗੁਣ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਦੀ 7ਵੀਂ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਵਿਚ ਸਾਧੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ।

“ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਸਾਧ ਬਨਿ ਆਈ || ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਪ੍ਰਭ ਭੇਦੁ ਨ ਭਾਈ || ੮ || ੧ ||

ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਵੱਡੇ - ਵੱਡੇ ਭਰਮ ਤੇ ਪਾਪ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ"। ਕਿਉਂਕਿ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮਾਰਗ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਕਾਰਨ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕਰਕੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਈ ਮਨ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਉਚ ਪੱਧਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਤਰ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਸਿਧਾਂ ਨੇ ਸਰਜੋਤਮ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ -

" ਕਬੀਰ ਏਕ ਘੜੀ ਆਧੀ ਘੜੀ ਆਧੀ ਹੂੰ ਤੇ ਆਪ ||

ਭਰਤਨ ਸੇਤੀ ਗੋਸਟੇ ਜੇ ਕੀਨੇ ਸੇ ਲਾਭ || ੨੩੨ ||

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਦੀ ਉਪਾਧੀ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਪਦ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਵਡਿਆਈ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਬਹੁਤ ਸਰਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਿਆਨ

ਕੀਤੀ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਉਸ ਸਾਧਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਉਸ ਵਿਚ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ॥

“ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਬੋਤਾ ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਏਕ ਸੰਗਿ ਹੇਤਾ ॥

“ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਪਰਮੇਸੁਰ ॥ ੬ ॥

“ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਇਕ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪਦਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਮਹਿਮਾ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੇਤਰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਉਚਾ ਉਠਾ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸਰੂਪ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਸਾਧੂ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਇਕ ਹੀ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਵਡਿਆਈ ਮਨੁੱਖੀ ਬੁੱਧੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਤੇ ਵੱਡੀ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਦੀ ਸੇਭਾ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

“ ਸਾਧ ਕੀ ਸੇਭਾ ਉਚ ਤੇ ਉਚੀ ॥ ਸਾਧ ਕੀ ਸੇਭਾ ਮੂਚ ਤੇ ਸੂਚੀ “ ॥

ਸਾਧ ਕੀ ਸੇਭਾ ਸਾਧ ਬਨਿ ਆਈ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਪ੍ਰਭ ਭੇਦੁ ਨ ਭਾਈ ॥ ੮ ॥੧ ॥ ੧

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਉੱਚੀ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ, ਜਿੰਨਾ ਉਚਾ ਅਸੀਂ ਸੰਤ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉੱਚੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਮਿੱਤਰ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਸ ਸੁਭਾਅ 'ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਪਾਕ ਤੋਂ ਪਾਕ ਨਿਰਮਲ ਤੋਂ ਨਿਰਮਲ ਹਨ। ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਉਧਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਭਲਾ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

“ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬੰਧਨ ਤੇ ਮੁਕਤਾ ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਜੁਗਤਾ ” ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਨੂੰ ਸਮ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

ਉਹ ਕਰਾਮਾਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਸੁਆਰਥ ਲਈ ਕਰਾਮਾਤ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਂਦੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਦਿਖਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਜਪਦੇ - ਜਪਦੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਸਹਿ ਕੇ, ਵੱਧ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

“ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਣੈ ਕੀ ਏਹ ਨੀਸਾਈ ॥ ਮਨਿ ਇਕੇ ਸਚਾ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਈ ॥

ਸਹਜਿ ਸੰਤੋਖਿ ਸਦਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾਸੈ ਅਨਦੁ ਖਸਮ ਕੈ ਭਾਣੈ ਜੀਉ ॥ ੩ ॥

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਤਿਆਰੀ ਜੀ ਸਨ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋਏ ਸਨ। ਭਾਈ ਭਿਆਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੇਟੇ ਨੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦੱਸਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਭਾਣਾ ਮੰਨਿਆ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਸੁਖ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦੇ ਉਲਟ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ। ਉਹ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹੇ, ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ: :

“ਇਸੁ ਜੁਗ ਮਹਿ ਕੇ ਵਿਰਲਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਜਿ ਹਉਮੈ ਮੇਟਿ ਸਮਾਏ |

" 'ਖਲਸਾ' ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ' ਭਾਵ 'ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ' ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਬਣਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ | ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਵਿਚ ਭਗਤ ਤੇ ਯੋਧੇ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ 'ਅਸਲ ਆਪ' ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੂਰਨ ਹੈ |

ਖਾਲਸਾ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ || ਖਾਲਸਾ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨ ਸੂਰਾ ||

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੇਕ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਪੁਰਖ, 'ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ', 'ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ', 'ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ', ਨਵਾਬ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲੂਆ ਤੇ 'ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ' ਵਰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਧਨੀ ਯੋਧਿਆ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਤਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਨਾਲ 'ਸੰਤ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸੰਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕਈ ਅਖੌਤੀ ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਦਾ ਭੇਖ ਬਣਾ ਭਰਮਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਜੇ ਅਸਲ ਸੰਤ ਹੁੰਦੇ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਕਿਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਗੱਲ ਵੀ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਾਸ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲੀ ਸੰਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਕੋਈ ਮਾਇਨੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀਆਂ। ਅਜਿਹੇ ਅਸਲ ਸੰਤ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਹਨ, ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਆਪ ਨਾਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਭਿੱਜੇ, ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ -

“ ਸੰਤ ਕਾ ਮਾਰਗੁ ਧਰਮ ਕੀ ਪਉੜੀ ਕੇ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਏ ||

ਅਜਿਹੇ ਸੰਤ ਜੋ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ: ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਮਪੁਰ ਖੇੜੇ ਵਾਲੇ, ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਸਤੂਆਣਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਿੰਡਰਵਾਲੇ | ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਰਮ ਤੇ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿਚ ਫਸੀ ਕੌਮ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੇਧ ਲਈ ਲਿਖਤਾਂ ਵੀ ਰਚੀਆਂ |

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਸਾਧ, ਸੰਤ, ਭਗਤ, ਸਚਿਆਰ, ਗੁਰਮੁਖ, ਖਾਲਸਾ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਗੁਣ ਪਰਸਪਰ ਸਾਂਝੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਕਸ਼ ਆਪ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਚਲਾ ਕੇ ਪੂਰਨਤਾ ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਸੰਪੂਰਣ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਸੁਖਮਨੀ ਇਕ ਪਉੜੀ ਹੈ | "ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ" ਮਨੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਰਮਲਤਾ, ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਜਿਹੇ ਉੱਚ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਧਾਰਣੀ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਬਾਰੇ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਤਲ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਅਨੁਭਵ ਰਾਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ |

ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ

ਪੀ ਐਚ ਡੀ ਸਟੂਡੈਂਟ

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ

ਪਟਿਆਲਾ

ਸਰਹੰਦ ਫਤਹਿ

ਬੈਰਾਗੀ ਮਾਧੇ ਦਾਸ ਜਦੋਂ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸੁੱਤੀ ਜਮੀਰ ਜਾਗ ਪਈ ਤੇ ਕੈਮੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਆ ਨਿਤਰਿਆ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਬੰਦਾ, ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਬਣ ਗਿਆ।

ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਤੇਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਥਾਪੜਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਪੰਜ ਤੀਰ ਅਪਣੇ ਭੱਥੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਬਖਸ਼ ਕੀਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਵੀਹ ਕੁ ਹੋਰ ਸੂਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇਰੇ।

ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਨਗਾਰਾ ਵੀ ਬਖਸ਼ਿਆ ਜਿਹੜਿਆਂ ਸੰਸਾਰਕ ਸੱਤਾ ਦੀਆਂ ਬਾਹਰ ਮੁੱਖੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੁਲਮ ਤੇ ਅਨਿਆਏ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਧਰਮ ਯੁਧ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ।

ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਜੁਲਮ ਨਾਲ ਲਤਾੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹਿੰਦੂ ਜਨਤਾ ਤਰਸ ਯੋਗ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਦਿਨ ਕੱਟ ਰਹੀ ਸੀ। ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ, ਜਬਰਨ ਖੋਹਾ ਖੋਹੀ ਜਬਰ ਜਨਾਹ, ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਖਣਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁਗਲ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਤੇ ਕਹਿਰ ਵਰਸਾਉਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ਜੁਲਮ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਪਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਜੁਲਮ ਨੂੰ ਠਲ ਪਾਉਣ ਲਈ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੰਦੇੜ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ।

ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਰਹੰਦ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵੇਲੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਨਾ ਹੀ ਫੌਜ ਸੀ ਨਾ ਹੀ ਰੁਪਿਆ ਪੈਸਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜੰਗੀ ਸਮਾਨ ਸੀ। ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਸਿਧੀ ਟੱਕਰ ਲੈਣਾ ਅਕਲਮੰਦੀ ਨਹੀ ਸੀ।

ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਗਏ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਮਝਦਿਆ ਹੁੰਮ ਹੁੰਮਾ ਕੇ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਕਈ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਯਾਵੜੀਏ ਵੀ ਆ ਮਿਲੇ। ਜ਼ਾਲਮ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਲਤਾੜੀ ਜਨਤਾ ਨੇ ਅਪਣੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ। ਮਾਲਵੇ ਦੁਆਬੇ ਅਤੇ ਮਾਝੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਾਉ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਭੇਜੇ ਗਏ ਤਾਂ ਕਿ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਇਕ ਜੁਟ ਹੋਕੇ ਨਿਰਦਈ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਜੁਲਮੀ ਰਾਜ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰ ਸਕਣ।

ਖਾਲਸੇ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਣ ਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਸੂ ਪੈ ਗਏ। ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਹਾਕਮ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਡਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸੂਹੀਏ ਦੌੜਾ ਦਿੱਤੇ ਸੜਕਾ ਤੇ ਪਹਿਰੇ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਤੇ ਫੌਜ ਰਾਹੀਂ ਗਸ਼ਤਾ ਹੋਣ ਲਗ ਪਈਆਂ ਤਾਂ ਕਿ ਮਾਝੇ ਦੁਆਬੇ ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਸਰਹੰਦ ਨਾ ਪਹੁੰਚ ਸਕਣ। ਪਰ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਲਈ ਰੋਕਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪੈ ਸਕਦੀਆਂ ਕਿਉਂ ਕਿ ਮਾਲਵਾ ਤੇ ਸਰਹੰਦ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਦੇ ਇਸ ਪਾਰ ਸਨ। ਵਣਜਾਰਿਆ ਨੇ ਵੀ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਫਿਕਰੀ ਨਾਲ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਭਾਈ ਭਗਤੂਕਿਆਂ ਤੋਂ ਭਾਈ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਰੂਪੇ ਦੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਨਗਾਹਿਆ ਸਿੰਘ ਚੂਹੜ ਸਿੰਘ ਅਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਆਣ ਪੁਜੇ। ਬਾਂਗੜ ਦੇ ਜੱਟ ਉਤਰ ਵਲੋਂ ਬਰਾਰ ਵੀ ਆਣ ਰਲੇ। ਫੂਲਕਿਆਂ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਲੇ ਪਰ ਧੰਨ ਨਾਲ ਚੋਖੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਲੁੱਟ ਦੀ ਆਸਾ ਲਾਕੇ ਕਈ ਯਾੜਵੀ ਵੀ ਆਣ ਰਲੇ। ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਏ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਬਾਂਗੜ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਸਰਹੰਦ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਾਝੇ ਤੇ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋਇਆ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਣਾ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਸਮਾਣੇ ਦਾ ਸਈਅਦ ਜਲਾਲੁਦੀਨ ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਹ ਕੋਹ ਕੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਜੱਲਾਦ ਸਾਸ਼ਨ ਬੇਗ ਤੇ ਬਾਸ਼ਨ ਬੇਗ ਵੀ ਸਮਾਣੇ ਦੇ ਹੀ ਸਨ। ਸਮਾਣਾ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਧਨਾਢ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਸੋਖ ਆਸਾਨ ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਸਮਾਣੇ ਦੇ ਚੁਗਿਰਦੇ ਕਿਲੇ ਵਰਗਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ ਤੇ ਫੌਜਦਾਰ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕੇ ਬਾਹਰੇ ਕਿਸੇ ਹਮਲਾਵਰ ਦੀ ਪੇਸ਼ਨਹੀ ਚਲੇਗੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕੇ ਮੁਗਲ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਅਗੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਨਾੜੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸੱਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਹਿਣੀ।

੧੧ ਨਵੰਬਰ ੧੭੦੯ ਨੂੰ ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਹੀ ਦਸਾ ਕੋਹਾ ਤੋਂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਪਏ। ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਗਲੀਆਂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਨੇਜੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਚਲਦਿਆਂ ਰਹੀਆਂ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਖੂਨ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈਆਂ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸਈਅਦ ਜਲਾਲੁਦੀਨ, ਸ਼ਾਸਨ ਬੇਗ ਤੇ ਬਾਸ਼ਨ ਬੇਗ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਾਕਮਾ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਹਵੇਲੀਆਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰ ਲਏ। ਪਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਜੋ ਓਹਨਾ ਦੇ ਹਲਵਾਹਕ ਮਜ਼ਾਰੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਭੜਕਿਆ ਨੇ ਹਵੇਲੀਆਂ ਨੂੰ ਅਗਾਂ ਲਾ ਦਿਤੀਆਂ। ਅੰਦਰ ਨਰਕ ਦੀ ਅੱਗ ਤੇ ਬਾਹਰ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨੇਜੇ। ਰਾਤ ਪੈਣ ਤਕ ਸਮਾਣਾ ਸ਼ਹਿਰ

ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੰਦਾਜ਼ਨ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਗਲ ਤੇ ਸਈਅਦ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਭਾਈ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਮਾਣੇ ਦਾ ਹਾਕਮ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਸਮਾਣੇ ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦੇ ਬਾਦ ਸਰਹੰਦ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਡਰ ਗਿਆ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਮਜਬੂਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜੁਟ ਗਿਆ। ਸਿੰਘਾਂ ਕੋਲ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿਰਫ ਨੇਜੇ ਤਲਵਾਰਾ ਜਾ ਕੁਛ ਰਾਮ ਜੰਗੇ ਸਨ। ਜੇ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਕਿਲੇ ਬੰਦੀ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਘੋੜਸਵਾਰ ਤੇ ਵਡੀਆਂ ਤੋਪਾਂ ਬਹੁਤ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਨ। ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਜੰਗੀ ਵਸੀਲੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਨ। ਸਿਰਫ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਤੇ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਹੀ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਫਤਹਿ ਯਕੀਨੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ |

ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਕਸਬੇ ਘੜਾਮ, ਡਸਕਾ, ਮੁਸਤਫਾਬਾਦ ਕਪੂਰੀ, ਸਢੇਰਾ ਆਦਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਧਨ ਦੌਲਤ ਤੇ ਜੰਗੀ ਸਮਾਨ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਕਪੂਰੀ ਦੇ ਹਾਕਮ ਕਦਮੁਦੀਨ ਲੁੱਚਪੁਣੇ ਵਿਚ ਬਦਨਾਮ ਸੀ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸੋਹਣੀ ਸੁਨੱਖੀ ਔਰਤ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਏਸ ਜ਼ਾਲਮ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਬੇਇਜ਼ਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚੀ ਹੋਵੇ। ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਕੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਨਵ ਵਿਆਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਘੋੜਸਵਾਰ ਡੋਲੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ |

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਢੇਰੇ ਦੇ ਹਾਕਮ ਉਸਮਾਨ ਖਾਂ ਨਿਤ ਦੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਲਈ ਬਹੁਤ ਬਦਨਾਮ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਪੀਰ ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦਿਵਾ ਕੇ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂ ਕਿ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਪੀਰ ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਪੂਰੀ ਦੇ ਕੂਤੁਬਦੀਨ ਤੇ ਸਢੇਰੇ ਦੇ ਹਾਕਮ ਉਸਮਾਨ ਖਾਂ ਦੋਵਾਂ ਜਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਜਿੱਤਾਂ ਨੇ ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਹਾਕਮ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਬਾ ਛੇੜ ਦਿਤਾ | ਉਸ ਨੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਨਵਾਬ ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਂ ਨੂੰ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਕੇ ਮਾਝੇ ਦੁਆਬੇ ਤੋਂ ਆ ਰਹੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਤੇ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਏ। ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਪਠਾਣਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰੋਪੜ ਦੇ ਰੰਗੜੀਏ ਤੇ ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਕੁਝ ਮੁਗਲ ਦਸਤੇ ਵੀ ਜੰਗ ਲਈ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਚਾਉ ਨਾਲ ਮਰ ਮਿਟਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਮਾਝੇ ਦੁਆਬੇ ਤੋਂ ਰੋਪੜ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਤੜਕਸਾਰ ਹੀ ਸਿੰਘ ਪਠਾਣਾਂ ਤੇ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦੇ ਟੁੱਟ ਪਏ ਘਸਮਾਨ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਨਵਾਬ ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਂ ਦਾ ਭਰਾ ਖਿੜਰ ਖਾਂ, ਭਤੀਜੇ ਨਛੱਤਰ ਖਾਂ ਤੇ ਵਲੀ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਂ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਡਿਗਦਿਆਂ ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਪਠਾਣਾਂ ਨੇ ਭੱਜਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੰਗੀ ਸਮਾਨ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਨਵਾਬ ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਂ ਵੀ ਸਖਤ ਫਟੜ ਹੋ ਗਿਆ।

ਰੋਪੜ ਦੀ ਜੰਗ ਦੇ ਜੇਤੂ ਮਝੈਲ ਤੇ ਦੁਆਬੀਏ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਖਰੜ ਬਨੂੜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਸਥਾਨ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਰਹੰਦ ਤੇ ਚੜਾਈ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ। ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਦੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਲੜਾਈ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਤੇ ਉਸਦੇ ਦੀਵਾਨ ਸੁੱਚਾਨੰਦ ਨੇ ਇਕ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ ਅਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਨੂੰ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਗਾਜੀ ਦੇ ਕੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਰਲਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਤਾ ਕਿ ਉਹ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਪਾਰ ਬੁਲਾ ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੇ ਜੰਗੇ ਮੈਦਾਨ ਛੱਡ ਜਾਣ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋ ਜਾਣ। ਸਰਹੰਦ ਤਾਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਖਾਲਸੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਰੜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦੋ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਤੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਗੰਗੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਮੁਗਲ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਇਨਾਮ ਤੇ ਦੌਲਤ ਦੇ ਲਾਲਚ ਕਰਕੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦਿਤਾ ਸੀ | ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੇ ਧਰਮ ਤਿਆਗਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਜਾਨ ਦੇਣੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ |

ਜਦੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਸੀਹੇ ਤੇ ਡਰ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕੰਧ ਵਿਚ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀ ਚਿਣ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ। ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਅਪਣੀ ਅਸਫਲਤਾ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਨ ਮਲੇਰਕੋਟਲੀਏ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਜੰਗ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਪਣੇ ਭਰਾ ਤੇ ਭਤੀਜਿਆ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਓ ਪਰ ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਨ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਯੋਗ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਇਸ ਜੁਲਮ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ। ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਨੇ ਸ਼ੇਖ ਸ਼ਾਦੀ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਜਿਸਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹੇਠ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਸੁਣਾ ਕੇ ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਲਾਲ ਪੀਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ |

"ਅਰਥਾਤ ਸੱਪ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਅਤੇ ਸਪੇਲੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣਾ ਅਕਲਮੰਦਾ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਬਘਿਆੜ ਦਾ ਬਚਾ ਬਘਿਆੜ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ"

ਤੁਰੰਤ ਜਲਾਦਾਂ ਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜਮੀਨ ਤੇ ਢਾਹ ਲਿਆ ਤੇ ਗੋਡਿਆਂ ਹੇਠ ਦੇ ਕੇ ਕੋਹ ਸੁਟਿਆ ਤੇ ਅੰਤ ਕੰਧ ਵਿਚ ਚਿਣਾ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਨੇ ਠੰਡੇ ਬੁਰਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿਤੇ। 27 ਨਵੰਬਰ 1704 ਦਾ ਇਹ ਜੁਲਮੀ ਸਾਕਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਤੇ

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਇੱਟ ਨਾਲ ਇੱਟ ਖੜਕਾ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੇਗੁਨਾਹ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਇਸਲਾਮੀ ਜਹਾਦ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਗਾਜ਼ੀਆਂ ਮੁਗਲਾਂ ਤੇ ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਝੁਰਮਟ ਸਿੱਕੇ ਬੰਦੂਕ ਲੈਕੇ ਸਰਹੰਦ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਪੰਦਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਫੌਜੀ ਸੱਤ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਬੰਦੂਕਚੀ ਪੰਜ ਛੇ ਹਜ਼ਾਰ ਘੋੜਸਵਾਰ ਤੇ ਹਾਥੀ ਤੋਪਾਂ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ।

ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਕੋਲ ਸਿਰਫ ਘੋੜਸਵਾਰ ਸਨ ਤੇ ਸਿਰਫ ਨੇਜੇ ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਤੇ ਬੰਦੂਕਚੀ ਸਨ। ਪਰ ਸੂਰਬੀਰ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜੇਸ਼ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵੱਡੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਘਟ ਨਈ ਸੀ।

ਨਵਾਬ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਅਪਣਾ ਪੂਰਾ ਲਸ਼ਕਰ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਫੌਜ ਲੈਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਹੰਦੇ ਨਿਕਲ ਤੁਰਿਆ। 12 ਮਈ 1710 ਈ: ਨੂੰ ਜੁੰਮੇ ਦੇ ਦਿਨ ਚੱਪੜ ਚਿੜੀ ਦੇ ਅਸਥਾਨ (ਜੇ ਕੇ ਅੱਜ ਕਲ ਮੁਹਾਲੀ ਵਿਚ ਹੈ) ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ, ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿਰਕਢ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿਵੇ ਹੋ ਸਕੇ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਫੜ ਲਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਚੁਪ ਚਾਪ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਈਨ ਮੰਨ ਲੈਣ। ਹਿੰਦੂ ਜੋ ਵੀ ਬੋਦੀ ਦਿਖਾ ਦੇਵੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁਛ ਨਾ ਕਿਹਾ ਜਾਏ। ਬਾਕੀ ਜੋ ਅੜੇ ਸੋ ਝੜੇ। ਆਪ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਲੜਾਈ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਨਵਾਬ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਦੀਆਂ ਤੋਪਾਂ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਅੱਗ ਵਰਸਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਘੜੀ ਹੋਈ ਸਕੀਮ ਰਾਹੀਂ ਭਜ ਨਿਕਲਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਭਜਦੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਛ ਹੱਦ ਤੱਕ ਭਜਨਸ ਮਚ ਗਈ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਸੂਰਬੀਰ ਅਪਣੀ ਫੌਜ ਦੇ ਅਗੇ ਆ ਪਹੁੰਚਾ ਬੜੀ ਦਲੇਰੀ ਤੇ ਨਿਡਰਤਾ ਨਾਲ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਤੇ ਟੁੱਟ ਪਿਆ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਬੁਲੰਦ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਵੈਰੀ ਤੇ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਏ। ਮੋਹਰਲੀ ਕਤਾਰ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਹਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨੇਜਿਆਂ ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਸੁੱਟ ਲਏ। ਚੀਖਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਾਥੀ ਅਪਣੀ ਹੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਲਤਾੜਦੇ ਹੋਏ ਪਿਛੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪਏ। ਮੁਗਲ ਤੇ ਪਠਾਣ ਫੌਜੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਖੂਖਾਰ ਹੌਸਲਿਆਂ ਅੱਗੇ ਖਲੇ ਨਾ ਸਕੇ। ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਂ ਮਲੇਰਕੋਟਲੀਆ ਅਪਣੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨੇ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਕੇ ਲਲਕਾਰਿਆ ਤੇ ਨੇਜੇ ਨਾਲ ਵਾਰ ਕੀਤਾ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨੇਜਾ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਤੋਂ ਖੋਹ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਮਾਰ ਕੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਜਖਮੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨੇ ਤੀਰ ਕੱਢ ਕੇ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਾਂਹ ਤੇ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਸੂਤ ਕੇ ਅਗੇ ਵਧਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਏਨੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਮਾਰੀ ਕੇ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਦੀ ਮੋਢੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਮਰ ਤਕ ਚੀਰਦੀ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਨਵਾਬ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਜਾ ਡਿਗਿਆ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫੌਜੀ ਲਸ਼ਕਰ ਵਿਚ ਹੜਬੜ ਮਚ ਗਈ ਤੇ ਸਿੰਘ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾ ਤੇ ਟੁੱਟ ਪਏ। ਇਸਲਾਮੀ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵੀ ਫੌਜੀ ਸਿਵਾਏ ਅਪਣੇ ਤਨ ਦੇ ਕਪੜਿਆਂ ਤੇ ਬਗੈਰ ਕੁਛ ਨਾ ਬਚਾ ਸਕੇ। ਅਣਗਿਣਤ ਘੋੜਸਵਾਰ ਮਾਰੇ ਗਏ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਦੀ ਹਾਰੀ ਹੋਈ ਫੌਜ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਮੈਦਾਨ ਛੱਡਕੇ ਹਰਨ ਹੋ ਗਏ।

ਜੇਤੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸਰਹੰਦ ਵਲ ਕੂਚ ਕੀਤਾ ਜੇ ਕਿ ਚੱਪੜ ਚਿੜੀ ਤੋਂ 20 ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਨਈ ਕੀਤਾ ਪਰ ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚੋਂ ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਗੋਲੇ ਬਰਸਦੇ ਰਹੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇ ਤੋਪਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਦੇ ਪੰਜ ਸੌ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਪਈਆਂ।

ਆਖਰ 14 ਮਈ 1710 ਈ: ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਰਹੰਦ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ। ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਫਤਹਿ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਇਆ।

ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਫਤਹਿ ਪਿਛੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਜਬਰਨ ਧਰਮ ਬਦਲਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਸਿੰਘ ਸੱਜਣ ਲਗ ਪਏ।

ਨੋਟ:- ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਤੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਡਾਕਟਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਵਿਚੋਂ ਲਏ ਗਏ ਹਨ।

ਤੀਰਥ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ
ਧਨਬਾਦ

ਵਰਾਸਤ ਪੰਜਾਬ ਦੀ

21 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦਿਵਸ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿਚ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਲਈ ਜਾਗਰਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕੇ ਤੇ ਵਧ ਤੇ ਵਧ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾਉਣ | ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਸਿਰਫ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀ ਹੈ ਇਸ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾ ਤੇ ਤਾਰਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੇ ਇਤਹਾਸ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆ ਹੋਣ ਕਰਕਿ ਮਨੁੱਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੀ ਵਰਾਸਤ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ | ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਟੁੱਟਣ ਤੇ ਸੋਚ ਤੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਦਾ ਡੂੰਗਾ ਅਸਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗੁਆਚ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਪਰਾਪਨ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ | ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਖੋਜ ਇਹ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੂਜਿਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਬਿਹਤਰ ਤੇ ਲਾਹੇਵੰਦ ਯੋਗਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ | ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਸਾਨੂੰ ਅਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸਮਾਜ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵਾਝੇ ਰਹਿਣਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਖਾਵਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੇ ਘਟ ਨਹੀ | ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚ ਤੇ ਸੋਧ ਦੇ ਸੁਫਲੇ ਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ ਪਰ ਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਬਾਨ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਉਹ ਬੋਲਗਾਮ ਹੋ ਕਿ ਆਪਣੇ ਇਤਹਾਸ, ਵਿਰਾਸਤ ਤੇ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਗਵਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ | ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਾਂ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਪਣਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਲੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ |

" ਖੜੀਆਂ ਤ ਧਰਮ ਛੋਡਿਆ ਮਲੇਛ ਭਾਖਿਆ ਗਹੀ "

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਥਾਨਕ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਠੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਕਾਬ ਕੀਤਾ ਤੇ ਤਾੜਨਾ ਰਾਹੀ ਫੁਰਮਾਇਆ |

" ਘਰਿ ਘਰਿ ਮੀਆ ਸਭਨਾ ਜੀਆਂ ਬੋਲੀ ਅਵਰ ਤੁਮਾਰੀ "

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖੁਦ ਆਮ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਵਾਸਤੇ ਮੁੱਖ ਸਾਧਨ ਬਣਾਇਆ | ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਤੇ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗੀਤ ਦੀਆ ਵਖ ਵਖ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋ ਕੀਤੀ | ਕੇਮ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਤੇ ਬਿਨਾ ਅਧੁਰਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ | ਜੇ ਅਜ ਪੰਜਾਬੀਆ ਦੀ ਪਛਾਣ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਅਧਾਰ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਹੈ | ਸਾਡਾ ਇਤਹਾਸ, ਵਿਰਸਾ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੀ ਅਜ ਸਾਨੂੰ ਕਰੀਬ 150 ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ 14 ਕਰੋੜ ਦੇ ਤਕਰੀਬਨ ਪੰਜਾਬੀਆ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ | ਪੰਜਾਬੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਬੋਲੀਆ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦਸ ਬੋਲੀਆ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ | ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੀ ਲਹਿਰ ਇਸ ਪਧਰ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ ਇਕ ਦਿਨ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਇਸਦਾ ਅਹਿਮ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਨੈਡਾ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਫਰੈਂਚ, ਚੀਨੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ | ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਗੀਤ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਸੰਗੀਤ ਸਨਤ ਦਾ ਮੁਖ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੈ | ਲੋੜ ਸਿਰਫ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਸਹਿਤ, ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੇ ਗੀਤ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਮਿਆਰ ਕਿਵੇਂ ਉਚ ਪਧਰ ਤੇ ਲਿਜਾ ਸਕੀਏ ਤੇ ਆਪਣੀ ਅਮੀਰ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਰਾਹੀਂ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਸਕੀਏ ਇਹ ਸਾਡਾ ਸਾਰਿਆ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ||

ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਪਾਥਰਡੀਹ

ਜਨਰਲ ਸੈਕਟਰੀ

ਬੜਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ

ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ

ਮਿਤ੍ਰਤਾ

ਦਾਸ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਤੁੱਛ ਬੁਧੀ ਨਾਲ ਬਯਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਬਣਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਿਤ੍ਰ ਅਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਚੁਣਦੇ ਹਾਂ ਸੱਚਾ ਮਿਤ੍ਰ ਬੜੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰਹ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸੁਦਾਮਾ ਦੀ ਦੇਸਤੀ ਨੂੰ ਲੋਕੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਸੁਦਾਮਾ ਅਤਿ ਦਾ ਗਰੀਬ ਹੋਂਦਾ ਹੈ, ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਦੇਸਤੀ ਸੱਚੀ ਹੋਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਸੁਦਾਮਾ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਵੱਖ ਨੂੰ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਦੇਸਤ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਬਹੁਤ ਅਮੀਰ ਹੈ ਤੋਂ ਲੋਕੀ ਉਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਵੀ ਆਖਦੇ ਨੇ ਆਪਜੀ ਉਣਾ ਪਾਸ ਜਾਓ ਤੇ ਆਪਣੀ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕੁਛ ਮਦਦ ਕਰਨ | ਸੁਦਾਮਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸੋਚਦਾ ਜਾਂ ਰਹੀਆਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਕਹਾਂਗਾ ਅਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਖਾਨ ਵਾਸਤੇ ਚੀਵਡਾ ਪੱਲੇ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸੁਦਾਮਾ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਦੁਵਾਰਪਾਲ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਆਖ ਕਿ ਤੇਰਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਦੇਸਤ ਸੁਦਾਮਾ ਆਇਆ ਹੈ ਦੁਵਾਰਪਾਲ ਉਸਦੀ ਹਾਲਾਤ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਗਰੀਬ ਜਹਿਆ ਬੰਦਾ ਰਾਜੇ ਦਾ ਦੇਸਤ ਹੈ ਉਹ ਮਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੁਦਾਮਾ ਦੇ ਜੋਰ ਦੇਣ ਤੇ ਉਹ ਜਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰ ਇਕ ਗਰੀਬ ਜੇਹਾ ਬੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਆਪਜੀ ਨੂੰ ਆਪਦਾ ਦੇਸਤ ਆਖਦਾ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਸੋਚ ਚ ਪੈ ਗਏ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਤੇ ਦੁਵਾਰਪਾਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਸੁਦਾਮਾ ਦਸਦਾ ਹੈ ਨਾਮ ਸੁਣਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਇਤਨਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਉਸਦੇ ਪਾਸ ਆ ਗਏ ਸੁਦਾਮਾ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਠਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਵਕਤੀ ਚ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਆਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਬਿਠਾ ਲਿਆ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਉੱਥੇ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਜਨਤਾ ਸੀ ਸਾਰੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਈ ਪਤਾ ਲਗਨ ਤੇ ਕਿ ਸੁਦਾਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਤੇ ਸਚਾ ਮਿਤ੍ਰ ਸੀ ਲੋਕੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਇਸਨੇ ਦੇਸਤੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਏਹ ਤਾਂ ਇਕ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਵੀ ਉਪਦੇਸ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੱਚਾ ਮਿਤ੍ਰ ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਦੇ ਵੀ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ਬਾਣੀ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਏਹੀ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ --

ਜਾ ਕਾ ਮੀਤ ਸਾਜਨ ਹੈ ਸਮਿਆਂ |

ਤੀਸ ਜਨ ਕਉ ਕਹਉ ਕਾ ਕੀ ਕਮੀਆਂ | ੧ ||

(ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ)

ਨਾਨਕ ਕਚੜਿਆ ਸਿਉ ਤੋੜਿ ਢੂਢਿ ਸਜਣ ਸੰਤ ਪਕਿਆ |

(ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ)

ਸਜਣ ਸੇਈ ਨਾਲ ਮੈਂ ਚਲਦਿਆਂ ਨਾਲ ਚਲੰਨਿ |

ਜਿਥੈ ਲੇਖਾ ਮੰਗੀਐ ਤਿਥੈ ਖੜੇ ਦਿਸੰਨਿ || ੧ ||

(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ)

ਮੇਰੇ ਅਸਲ ਮਿਤ੍ਰ ਉਹੀ ਹਨ ਜੋ ਸਦਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਤੇ ਇਥੋਂ ਤੁਰਣ ਵੇਲੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲਣ ਜਿਥੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਮੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਅਝਕ ਹੋ ਕਿ ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਸਕਣ |

ਜਗਤ ਮੇ ਝੂਠੀ ਦੇਖੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ||

ਆਪਣੇ ਹੀ ਸੁਖ ਸਿਉ ਸਭ ਲਗੇ ਕਿਆ ਦਾਰਾ ਕਿਆ ਮਿਤਿ || ਰਹਿਓ ||

(ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ)

ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ (ਸੰਬੰਧੀ) ਦਾ ਪਿਆਰ ਮੈਂ ਝੂਠਾ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਇਸਤਰੀ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਮਿੱਤਰ ਹਨ ਸਾਰੇ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ |

ਸੱਚਾ ਮਿੱਤਰ ਤੋਂ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਬਣਾਏ ਰੱਖੇ ਜੀ |

ਦਾਸ

ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ

ਬੜਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਧਨਵਾਦ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਮੋਢੀ ਸਨ, ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਆਪਣਾ ਮਹਾਨ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਮਾਂ ਦੇ ਗਰਭ ਚੋਂ ਹੀ ਹੋਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਗਿਆਨ ਵੀ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਗਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ 30 ਤੋਂ 32 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿੰਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣਾ ਔਖਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕੀ ਸਥਾਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਪੈਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਸਬਦ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਟ੍ਰਾਂਸਲੇਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਕ ਗਲ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਵਿਰਸੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜਿਆਦਾ ਸੁਚੇਤ ਹਨ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੁਣ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ, ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣੇ, ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣੇ, ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣੇ। ਭਾਸ਼ਾ ਰੀੜ ਦੀ ਹੱਡੀ ਹੋਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਅੱਜ ਬੱਚੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਨਹੀਂ ਸਿਕਦੇ ਇਸ ਲਈ ਮਾਂ - ਪਿਉ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇਸੀ ਹਨ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਮਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਰਫ ਬੋਲ ਚਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਖਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸ਼ਖਸਿਯਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਨੂੰ ਟੈਗੋਰ ਨੇ ਕਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਲਿਖ ਰਿਹੈ, ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਲਿਖ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀਚੋਂ ਕੁਝ ਭਾਰਤ - ਪਾਕ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਲਗ ਅਲਗ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਵਸ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ। ਜਿਸਵਲ ਸਮਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਹੈ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਕੁਝ ਵਿਧਿਅਕ ਅਕਾਰੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਵੱਲੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਵੱਲ ਜਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬਿਜਨਸ ਅਤੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖੀਏ। ਅੱਜ ਦਾ ਯੁੱਗ ਕੰਪਿਊਟਰ ਯੁਗ ਹੈ। ਕੀ ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੈਮੀਨਾਰ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ। ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਕਾਟਉਣ ਫਿਲਮਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਡਬ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਬੁਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗ ਇਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ (ਗੁਰਮੁਖੀ) ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਜਿਆਦਾ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰ ਸਕਣ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿਖਣ ਦਾ ਦਰਦ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀਆਂ ਇਹ ਦੋ ਲਾਈਨਾਂ--

" ਇਕ ਦਿਨ ਯਾਰੇ ਮੈਂ ਕਿਤਾਬ ਖੋਲੀ, ਉਸਦੇ ਵਿਚੋਂ ਵਿਦਿਆ ਪਈ ਬੋਲੀ। ਜੇ ਤੂੰ ਓਦੋਂ ਪੜ੍ਹ ਲੈਂਦਾ, ਅੱਜ ਨਾ ਪੈਂਦਾ ਪਛਤਾਣਾ।
ਰੱਬਾ, ਮੇੜ ਮੇਰਾ ਬਸਤਾ, ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਨ ਸਕੂਲੇ ਜਾਣਾ। ਅੱਧੀ ਛੁੱਟੀ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜਦੀ, ਨੀਮ ਥੱਲੇ ਫਿਰ ਟੋਲੀ ਸਜਦੀ। ਬੜਾ ਸਵਾਦ ਸੀ ਆਉਂਦਾ ਹੱਥ ਰੋਟੀਆਂ ਖੋ-ਖੋ ਖਾਣਾ। ਰੱਬਾ ਮੇੜ ਮੇਰਾ ਬਸਤਾ, ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਨ ਸਕੂਲੇ ਜਾਣਾ। -- ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਨ ਸਕੂਲੇ ਜਾਣਾ।

ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

9334004705

ਜਮਰੋਂਦ ਦੀ ਜੰਗ

ਸਰਦਾਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਨਲਵਾ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਤੰਬ ਸੀ। ੧੬ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਕਸੂਰ ਦੀ ਫਤਿਹ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮੁਲਤਾਨ, ਅਟਕ, ਨੈਸਹਿਰਾ ਮਾਂਗਲੀ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰਾ, ਪਿਛਾਵਰ ਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਲੇਹ ਲਦਾਖ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਿ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਹਦਾ ਸਤਲੁਜ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨਿ ਤਕ ਜੋੜ ਦਿਤੀਆਂ। ਸ. ਨਲਵਾ ਦਾ ਕਦ ਕਾਠ, ਸਡੇਲ ਸਰੀਰ ਤੇ ਜੋਸ਼, ਜਾਲਮ ਪਠਾਣਾਂ ਤੇ ਅਫਗਾਨਾਂ ਲਈ ਹਉਆ ਬਣ ਕਿ ਉਭਰਿਆ। ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ ਦਾ ਨਾਂਅ ਹੀ ਪਾਠਾਈ ਔਰਤਾ ਲਈ ਰੋਂਦੇਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁਪ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਾਧਨ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ ਦੀ ਮੌਤ ਤੇ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਦਵਬੜਾ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕਿ ਉਚੀ ਉਚੀ ਰੋਏ ਸਨ।

ਜਮਰੋਂਦ ਦੀ ਜੰਗ ਦਾ ਵਰਨਣ ਇਸ ਲਈ ਕਰਨਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਫਤਿਹ ਨੇ ਦਰਾ ਖੈਬਰ ਜੇ ਕੀ ਮੁਗਲਾਂ ਤੇ ਅਫਗਾਨਾਂ ਦਾ 800 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਲਾਂਘਾ ਸੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਥੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਸਗੋ ਦੁਸਮਣਾਂ ਦੀਆ ਵਹੀਰਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਕਾਬੂਲ ਵਲ ਘੱਤ ਦਿਤਾ। ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਤੇ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਸੁਰਖਸ਼ਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਮਰੋਂਦ ਦੀ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਵਲ ਦਰਾ ਖੈਬਰ ਵਲੋਂ ਅਜੇ ਤਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿਛਾਵਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਦਰਾ ਖੈਬਰ ਤੇ ਪੱਕਾ ਕਬਜ਼ਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਮੁਹਿਮੇ ਵਿਚ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ ਨੇ 17 ਅਕਤੂਬਰ 1836 ਵਿਚ ਜਮਰੋਂਦ ਕਿਲੇ ਦੀ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ 55 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ 4 ਗਜ ਚੋੜੀਆਂ ਤੇ 12 ਗਜ ਲੰਬੀਆਂ ਦੀਵਾਰ ਖੜੀਆਂ ਕਰਕੇ ਕਿਲੇ ਦੇ ਉਸਾਰੀ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੀ। ਖਾਲਸਾ ਫੌਜ ਦੀਆ ਲਗਾਤਾਰ ਪਠਾਣਾਂ ਅਤੇ ਅਫਗਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰਾਰਿਆ ਹਾਰਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਨੇ।

ਕਾਬੁਲ ਦੇ ਅਮੀਰ (ਬਾਦਸ਼ਾਹ) ਦੇਸ਼ਤ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਨ ਨੂੰ ਐਨਾ ਡਰ ਤੇ ਸਹਿਮ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮੀ ਅਫਗਾਨਾ ਜਹਾਦ ਦਾ ਏਲਾਨ ਕਰਨਾ ਲਾਉਣਾ ਪਿਆ। ਪੂਰੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਦਰਾ ਖੈਬਰ ਤੇ ਪਿਛਾਵਰ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ਿਰਾ ਹੱਥੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆ ਜਾਨਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵੰਗਾਰਿਆ। 20,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਹਾਦੀਆਂ ਦੀ ਕਮਾਨ ਦੇਸ਼ਤ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇ ਪੁਤਰਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਜਮਰੋਂਦ ਕਿਲੇ ਤੇ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਖਾਲਸਾ ਫੌਜ ਦੇ ਯੋਧਿਆਂ ਅਗੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਮਰੋਂਦ ਕਿਲਾ ਨੂੰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਜਹਾਦੀਆ ਦੀ 10,000 ਹੋਰ ਫੌਜ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਈ। ਸ. ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ ਉਨੀ ਦੀਨੀ ਪਿਛਾਵਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਸਖਤ ਬਿਮਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਰਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਮਰੋਂਦ ਕਿਲੇ ਨੂੰ ਅਫਗਾਨ ਦੇ ਘੇਰੇ ਤੋਂ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਪਿਛਾਵਰ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਫੌਜ ਦੇ ਦਸਤੇ ਬਿਨਾ ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰ ਜੇ ਜਮਦੇਰ ਕਿਲੇ ਤੇ ਸਿੱਖ ਫੌਜ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਬੀਬੀ ਹਰਸ਼ਰਣ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੁਰਕੇ ਵਿਚ ਪਿਛਾਵਰ ਜਾਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ ਨੂੰ ਸਨੇਹਾ ਭੇਜ ਕੇ ਫੌਜ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਹੋਰ ਦਸਤੇ ਭੇਜਣ। ਸ. ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ ਨੂੰ ਇਹ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜਮਰੋਂਦ ਵਲ ਆਪਣੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਫੌਜ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਤੁਰੰਤ ਕਰ ਲਈ। ਅਫਗਾਨਾ ਨੂੰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵੇ ਦੇ ਜਮਰੋਂਦ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਹੱਥਾ ਪੈਰਾ ਦੀ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਫਗਾਨੀ ਸ੍ਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵੇ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਟਿਕ ਨਾ ਸਕੇ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਜਮਰੋਂਦ ਛੱਡ ਕੇ ਕਾਬੁਲ ਵਲ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਕਰ ਗਏ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਫਗਾਨ ਪਹਾੜਾ ਦੀਆ ਸੁਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੁਕੇ ਪਏ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ ਤੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀਆ ਬੌਛਾੜਾ ਛੱਡ ਦਿਤੀਆ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਲਗੀਆ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਖੂਨ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਵਹਿ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਤੜਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਫਗਾਨ ਜਮਰੋਂਦ ਛੱਡ ਕਿ ਵਾਪਸ ਜਲਾਲਾਬਾਦ ਤੇ ਕਾਬੁਲ ਵਲ ਭਜੇ। ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜਮਰੋਂਦ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰਿਹਾ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ੍ਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ 30 ਅਪ੍ਰੈਲ 1937 ਨੂੰ ਕਿਲੇ ਦੀ ਜਿਤ ਦੇ ਬਾਅਦ ਜਮਰੋਂਦ ਵਿਚ ਹੀ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ। ਅਫਗਾਨਾ ਨੂੰ ਆਪ ਦੀ ਹਾਰ ਦੀ ਉੱਨੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀ ਜਿੰਨੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ।

ਅਮੀਰ ਦੇਸ਼ਤ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਨ ਤੇ ਅਫਗਾਨਾ ਨੇ ਕਾਬਲ ਵਿਚ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਏ।

ਸਿੱਖ ਫੌਜ ਆਪਣੇ ਇਸ ਬਹਾਦੁਰ ਜਰਨੈਲ ਇਸ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਕਠਨਾਈ ਨਾਲ ਸਾਮਣਾ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਸ਼ੈਕਤ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜਮਰੋਂਦ ਦੇ ਕਿਲੇ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਕੌਮ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਹਮੇਸ਼ਾ ਝੂਲਦੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਕਾਮਯਾਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਤੇ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਕਲੰਕ ਦਰਾ ਖੈਬਰ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਲਾ ਸੁਟਿਆ।

ਸਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਰੋਕਾ

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦਾ ਦਰਜਾ

ਇਸਤਰੀ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਗੁਲਮ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਖਿਡੌਣਾ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਦਮੀ ਦੀ ਹਵਸ ਦਾ ਆਹਾਰ ਬਣੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਪੈਰ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਬੁਲੰਦ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਉਹਨਾਂ ਇਸਤਰੀ ਅੰਦਰ ਸਵੈਮਾਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਜਾਇਆ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮਰਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਮਰਦ ਦੇ ਅੱਨਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਇਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਮਰਦ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਕੇ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਰਸਾਅ ਕੇ ਮਰਦ ਜਾਤੀ ਦੇ ਪੈਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਜਿਹੜੀ ਇਸਤਰੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜਨਮ ਦਾਤੀ ਪਾਲਣਹਾਰੀ ਤੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਬਿਨਾ ਉਸਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਅਧੂਰਾ ਹੈ, ਜੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਜਨਮ ਦਾਤੀ ਹੈ ਉਹ ਨਿੰਦਣ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਹੈ--

ਮੇ ਕਿਉਂ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤੁ ਜੰਮੇ ਰਾਜਾਨ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਅਪਨਾ ਕੇ ਮਗਰੋਂ ਹੋਈਆਂ ਮਹਾਨ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਮਾਜ ਸਿਰਜਿਆ। ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਮਹਾਨ ਸਮਾਜ ਸੇਵਕ ਬਣੀ ਮਾਤਾ ਭਾਨੀ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਵਰਗੀ ਸ਼ਹੀਦ ਪੋਤਿਆ ਦੀ ਮਹਾਨ ਦਾਦੀ, ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ।

ਵਰਗੀ ਪੰਜ ਸੂਰਬੀਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣੀ। ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਵਰਗੀ ਸੂਰਬੀਰ, ਰਾਣੀ ਸਦਾ ਕੌਰ ਵਰਗੀ ਵੀਰ - ਨਾਇਕ ਤੇ ਰਾਜਨੇਤਰੀ ਵਰਗੀਆਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਇਸਤਰੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਰਦਾ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਜੀਵ ਤੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਮਰਨ ਦੀ ਰੀੜ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ॥

ਲੇਖਕ

ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਬੜਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ
ਧਨਵਾਦ, ਝਾਰਖੰਡ

ਮੇਲਾ ਵਿਸਾਖੀ

ਵੇ ਆਲੈ ਫੜ ਸਾਂਭ ਘੰਗਰੂ, ਗੱਡੀ ਜੋੜ ਲੈ ਬੈਹੜਕਾ ਨਾਰਾ।
ਆਪਾ ਵੀ ਵੈਸਾਖੀ ਚੱਲੀਏ, ਮੇਲੇ ਗਏ ਬਚਨੇ ਕਰਤਾਰਾ।
ਆਪਾ ਵੀ ਵੈਸਾਖੀ ਚੱਲੀਏ.....

ਆਲੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਘੰਗਰੂ, ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਹੈ ਪਿਆ ਕਰਨੇ ਸਾਰਾ।
ਮੱਝੀਆ ਦੀ ਧਾਰ ਕੱਢਣੀ, ਖੇਤੋਂ ਵੱਢਕੇ ਲਿਆਉਣਾ ਹਾਲੇ ਚਾਰਾ।
ਆਲੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਘੰਗਰੂ.....

ਚੰਨਾ ਪੱਠਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ, ਤੇਰੇ ਬੈਹੜਕੇ ਨੂੰ ਵੜੋਵੇ ਚਾਰਾ।
ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈਕੇ ਗੜਵਾ, ਬੂਰੀ ਮੱਝ ਨੂੰ ਥਾਪੀਆ ਮਾਰਾ।
ਲਿਸੇ ਲਿਸ ਲਾਹੁਣ ਬੂਰੀਆ, ਪੀ ਜੀ ਗੱਟੇ ਗੱਟ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ।
ਆ ਲੈ ਫੜ ਸਾਂਭ ਘੰਗਰੂ.....

ਕਣਕਾ ਜਵਾਨ ਹੋਗੀਆ, ਕੱਲ ਪੈਣੀ ਹੈ ਗੋਰੀਏ ਵਾਡੀ |
ਜੇ ਆਪਾ ਮੇਲੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਰਹਿ ਜਾਵਾਂਗੇ ਕਮਲੀਏ ਫਾਡੀ |
ਨੀ ਤੱਤਾ ਉਹ ਸਭਾ ਦਾ ਬੜਾ, ਐਵੇ ਹੋਉਗਾ ਅਉਖਾ ਭਾਰਾ |
ਆਲੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਘੰਗਰੂ.....

ਮੇਲਾ ਕੇਹੜਾ ਨਿਤ ਦੇਖਣਾ, ਹਾਂਸ ਦੇਖਣਾ ਅੱਜ ਦੀ ਦਿਹਾੜੀ।
ਦਾਤੀ ਨੂੰ ਲਵਾਦੀ ਘੰਗਰੂ, ਤੇਰੇ ਵਢੂਗੀ ਬਰੇ ਬਰ ਹਾੜੀ।
ਬੁੜੇ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾਕੇ, ਲਾਇਆ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਸੀ ਲਾਰਾ।
ਆ ਲੈ ਫੜ ਸਾਂਭ ਘੰਗਰੂ.....

ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰਨਾ, ਚਲ ਕਣਕਾ ਨੂੰ ਵਾਡੀ ਪਾਈਏ।
ਸੁਤੇ ਹੋਏ ਭਾਗ ਦੇਸ ਦੇ , ਲਾਕੇ ਦਾਣਿਆ ਦੇ ਬੋਹਲ ਜਗਾਈਏ।
ਨੀ ਕੰਨਾ ਨੂੰ ਕਰਾ ਦੂ ਡੰਡੀਆ, ਜਿਹਦਾ ਧੋਣ ਤੇ ਪਉ ਲਿਸਕਾਰਾ।
ਆਲੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਘੰਗਰੂ

ਹਾੜੀ ਹਾੜੀ ਕਰਕੇ, ਕਈ ਹਾੜੀਆ ਨਗਾਈਆ ਨੇ।
ਪੈਰਾ ਚ ਪੰਜੇਬਾ, ਦੱਸ ਕਦੇ ਕਰਵਾਈਆ ਨੇ।
ਰੋਲਾ ਪਾਉਦਾ ਸੀ, ਟੱਬਰ ਉਦੇ ਸਾਰਾ।
ਆਪਾ ਵੀ ਵਿਖਾਈ ਚਲੀਏ, ਗੱਡੀ ਜੋੜ ਲੈ ਬੈਹੜਕਾ ਨਾਰਾ |
ਆਪਾ ਵੀ ਵੈਸਾਖੀ ਚਲੀਏ, ਮੇਲੇ ਗਏ ਬਚਨੇ ਕਰਤਾਰਾ।

ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਹਾਂਸ

“ ਸੰਖੇਪ ਕਿਸਾ ਹੀਰ ਰਾਂਝੇ ਦਾ ”

ਓਟ ਤਕਲੀ, ਕਲਮ ਹੱਥ ਚੱਕਲੀ ,
ਕਿੱਸਾ ਲਿਖਣਾ ਹੀਰ ਰਾਂਝੇ ਦਾ , ਦਿਲ ਨਾ ਫੜੇ ਦਲੇਰੀ,
ਐਂਗਣ ਹਾਰੇ ਨੇ , ਓਟ ਤਕਾਈ ਤੇਰੀ ,
ਐਂਗਣ ਹਾਰੇ ਨੇ
ਤਖਤ ਹਜਾਰਾ ਪਿੰਡ ਵੀਰਨੇ , ਸੋਭਾ ਕਹੀ ਨਾ ਜਾਵੇ,
ਬਾਗ ਬਗੀਚੇ ਚਾਰੀ ਤਰਫੀ , ਮੌਜੂ ਸਰਦਾਰ ਕਹਾਵੇ,
ਮੌਜੂ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮਿਆ ਰਾਂਝਾ , ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਸਹਾਵੇ,
ਚੰਦੇ ਭਾਣੇ ਲਾਲ ਉਗਲਿਆ, ਸੁਰਤ ਭਜਨ ਮੇ ਲਾਵੈ,
ਮੁਖ ਚੇ ਫੁਲ ਕਿਰਦੇ , ਰੂਪ ਝਲਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ ,
ਮੁਖ ਚੇ ਫੁਲ ਕਿਰਦੇ

ਬਾਪ ਰਾਂਝੇ ਦਾ ਜਦੋ ਮਰ ਗਿਆ, ਰਾਂਝਾ ਕੁੰਜ ਵਾਂਗ ਕਰਲਾਵੇ,
ਭਾਈ ਕਹਿੰਦੇ ਕਰੇ ਅਲਾਹਿਦਾ, ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਵੇ
ਭਾਂਡੇ ਠੀਕਰ ਸਾਰੇ ਵੰਡਲੇ, ਮੁੱਝਾ ਦਾ ਅੰਤ ਨਾ ਆਵੇ,
ਮਾੜੇ ਬੋਲਦ ਦਿੱਤੇ ਰਾਂਝੇ ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਪੂਛ ਉਠਾਵੇ,
ਦੱਬ ਸਰਕੜਾ ਕਾਹੀ ਵਾਲੀ ਜਮੀਨ ਧੀਦੇ ਨੂੰ ਆਵੇ,
ਕਰਦਾ ਮਿੰਨਤਾ ਜੀ, ਧੀਦੇ ਵਾਸਤੇ ਪਾਵੇ ,
ਕਰਦਾ ਮਿੰਨਤਾ ਜੀ

ਹਾਰੇ ਢੱਗੇ ਡਿਗ ਨਾ ਪੱਟਦੇ, ਹਲ ਜੋਡਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ,
ਧੁਪ ਭਾਦੇ ਦੀ ਪਵੇ ਜੋਰ ਦੀ, ਛਾਉ ਲਗੇ ਪਿਆਰੀ,
ਤਿੰਨ ਡੰਗ ਦਾ ਭੁੱਖਾ ਰਾਂਝਾ, ਲਾਲੇ ਬਾਤ ਵਿਚਾਰੀ,
ਰੋਟੀ ਖਾਲੈ ਵੇ ਦਿਉਰਾ , ਹਾਂਕ ਭਾਬੀ ਨੇ ਮਾਰੀ,
ਰਾਂਝੇ ਨੇ ਨਾ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ, ਲਾਲੇ ਅਰਜ ਗੁਜਾਰੀ,
ਹੀਰ ਦੇ ਹੱਥ ਦੇ ਖਾਵੀ ਫੁਲਕੇ, ਚੰਗੀ ਖਾਈ ਤਰਕਾਰੀ,
ਬੋਲੀ ਭਾਬੀ ਦੀ, ਗਡਗੀ ਜਿਗਰ ਕਟਾਰੀ ,
ਬੋਲੀ ਭਾਬੀ ਦੀ

ਬੋਲੀ ਸੁਣਕੇ ਲਾਲੇ ਭਾਬੀ ਦੀ, ਰਾਂਝਾ ਹਲ ਨਾ ਜੋੜੇ,
ਖੁਲੇ ਛੱਡਕੇ ਬਲਦਾ ਤਾਈ, ਨਾਲੇ ਛੁਟਤੇ ਜੋੜੇ,
ਬਾਰਾ ਸਿਆ ਤਾ ਆਖ ਸੁਣਾਵੇ, ਬੋਲੀ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਜੋੜੇ,
ਭਾਈ ਰਾਂਝੇ ਦੇ, ਲੱਗੇ ਦੇਣ ਮਰੋੜੇ ,
ਭਾਈ ਰਾਂਝੇ ਦੇ

ਮਨ ਵਿੱਚ ਰਾਂਝਾ ਕਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਵੇਹਲੇ
ਬੈਠ ਨਹੀ ਸਕਦਾ,
ਬਾਪ ਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ, ਹੁਣ ਮੇਰਾ
ਕੋਈ ਨਹੀ ਘਰਦਾ,
ਜਾਕੇ ਹੀਰ ਬਿਆਹ ਲਿਆਵਾ, ਹੀਰ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਸਰਦਾ,
ਬੋਲ ਸਰੀਕਾ ਦੇ ਮਾੜਾ ਬੰਦਾ ਹੀ ਜਰਦਾ ,
ਬੋਲ ਸਰੀਕਾ ਦੇ

ਅੱਧੀ ਰਾਤੀ ਉਠਕੇ ਰਾਂਝਾ, ਵੱਲ ਸਿਆਲਾ ਜਾਵੇ,
ਮਜਲੇ ਮਜਲੀ ਪਹੁੰਚ ਝਨਾਤੇ, ਅੱਗੇ ਲੁਡਣ ਬੋੜੀ ਲਾਵੇ,
ਲੁਡਣਾ ਮੈਨੂੰ ਪਰ ਲਘਾਈ, ਰਾਂਝਾ ਆਖ ਸੁਣਾਵੇ,
ਮੁੜ ਜਾ ਘਰ ਨੂੰ ਓਏ, ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਲਟਕਾਵੇ ,
ਮੁੜ ਜਾ ਘਰ ਨੂੰ ਓਏ

ਹੋਇਆ ਦੁਪਹਿਰਾ ਰੋਟੀ ਲੈਕੇ , ਆਈਆ ਲੁਡਣ ਦੀਆ ਨਾਰਾ,
ਇਕ ਕਹਿੰਦੀ ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਸੋਹਣਾ , ਲਗਦਾ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ,
ਦੂਜੀ ਕਹਿੰਦੀ ਨੀ ਮੈ ਘੋਲ ਘੁਮਾਈ , ਜਿੰਦ ਇਸਤੇ ਬਾਰਾ,
ਸੂਰਜ ਗਰਮੀ ਤੇ , ਚੜਿਆ ਇਸਕ ਦਾ ਪਾਰਾ ,
ਸੂਰਜ ਗਰਮੀ ਤੇ ,

ਸਿਆਲਾ ਜੂਹ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਰਾਂਝਾ , ਇਕ ਬਾਗ ਨਜਰ ਏ
ਆਇਆ,
ਬੋੜੀ ਦੇਰ ਅਰਾਮ ਹੈ ਕਰਨਾ, ਮਾਲੀ ਨੂੰ ਫਰਮਾਇਆ,
ਮਾਲੀ ਕਹਿੰਦਾ ਬਾਗ ਹੀਰ ਦਾ, ਤੂੰ ਹੈ ਮਰਦ ਪਰਾਇਆ,
ਤੁਰਜਾ ਇਥੋਂ ਉਏ, ਜਿਧਰੇ ਤੂੰ ਹੈ ਆਇਆ ,
ਤੁਰਜਾ ਇਥੋਂ ਉਏ,

ਬਿੰਦ ਘੜੀ ਅਰਾਮ ਹੈ ਕਰਨਾ , ਬਾਗ ਦਾ ਕੀ ਘਸ ਜਾਵੇ,
ਅਸੀ ਪਰਦੇਸੀ ਆਏ ਐਥੇ, ਤੈਨੂੰ ਤਰਸ ਨਾ ਆਵੇ,
ਅੱਲਾ ਤੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਮਨ ਭਾਵੇ,
ਖੱਟ ਲੈ ਪੁੰਨ ਬੰਦਿਆ, ਸਿੱਧਾ ਸੁਰਗ ਨੂੰ ਜਾਵੇ ,
ਖੱਟ ਲੈ ਪੁੰਨ ਬੰਦਿਆ

ਜਰਾ ਸੋਚ ਕੇ ਮਾਲੀ ਕਹਿੰਦਾ, ਇਹ ਹੈ ਬਾਗ ਜਨਾਨਾ,

ਜਦੋ ਮੈ ਆਖਾ ਉਠੀ ਸਤਾਬੀ, ਜਰਾ ਦੇਰ ਨਾ ਲਾਨਾ,
ਉਡਜਾ ਤੇਤੇ ਆਖਾ ਮੈ ਫਿਰ, ਹੋਉ ਇਹ ਬਹਾਨਾ,
ਅੱਲ੍ਹਾ ਮੇਹਰ ਕਰੇ , ਸੋਜਾ ਸੇਜ ਜਵਾਨਾ
ਅੱਲ੍ਹਾ ਮੇਹਰ ਕਰੇ

ਉਧਰ ਹੀਰ ਬਾਗ ਆਉਣ ਦੀ, ਕਰੇ ਤਿਆਰ ਹਿਸਾਬੀ,
ਚਲੇ ਨੀ ਕੁੜੀਓ ਚਲੀਏ ਬਾਗ ਨੂੰ, ਹੋਜੇ ਤਿਆਰ ਸਤਾਬੀ,
ਪੱਟੀ ਹੀਰ ਦੇ ਰੇਬ ਪਜਾਮਾ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰਗਾਬੀ,
ਮੁਖ ਚੇ ਫੁਲ ਕਿਰਦੇ, ਚੇਹਰਾ ਵਾਂਗ ਮਤਾਬੀ
ਮੁਖ ਚੇ ਫੁਲ ਕਿਰਦੇ

ਵਿੱਚ ਬਾਗ ਦੇ ਹੀਰ ਤਾ ਆਈ, ਦੇਖੇ ਸੇਜ ਤੇ ਮਰਦਾ,
ਵਿੱਚ ਬਾਗ ਦੇ ਬਿਨਾ ਹੁਕਮ ਦੇ, ਬੰਦਾ ਪੈਰ ਨਹੀ ਧਰਦਾ,
ਮਾਰੇ ਸਮਕਾ ਏਸ ਬੰਦੇ ਦੇ, ਜਿਹੜਾ ਗਫਲਤ ਕਰਦਾ,
ਉਠਿਆ ਰਾਂਝਾ ਹਟਿਆ ਪਰਦਾ, ਦਿਲ ਧੀਰਜ ਹੈ ਧਰਦਾ,
ਡੋਲ ਜਹਾਜ ਰਹਿਆ, ਨਜਰ ਨਾ ਆਵੈ ਤਰਦਾ
ਡੋਲ ਜਹਾਜ ਰਹਿਆ

ਚਾਰੇ ਨੈਣ ਗੱਡਾ ਗੱਡ ਹੋਗੇ, ਦਿਤੀਆ ਇਸਕ ਦੁਹਾਈਆ,
ਤੁਰਦੀ ਦੀ ਲੱਕ ਝੂਟੈ ਖਾਵੇ, ਪੈਰੀ ਝਾਂਝਰਾ ਪਾਈਆ,
ਕੁੜੀਆ ਸਾਰੀਆ ਕੱਠਿਆ ਹੋਕੇ, ਲੱਗੀਆ ਦੇਣ ਵਧਾਈਆਂ,
ਇਸਕ ਦਾ ਮੁਲ ਪੈ ਗਿਆ, ਹਾਣ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਲਾਈਆ
ਇਸਕ ਦਾ ਮੁਲ ਪੈ ਗਿਆ

ਬੇਨਤੀ

ਗਲਤੀ ਨੁਕਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੁਆਫ ਕਰਨਾ, ਗਲ ਪਲੜਾ ਮੁਖ ਮੇ
ਘਾਸ ਜਾਨੀ।

ਕੁੱਕੜ ਵਾਂਗ ਕਮਜੋਰ ਹੈ ਪੰਖ ਸਾਡੇ, ਸਾਇਰ ਉਡਦੇ ਵਿੱਚ
ਅਕਾਸ ਜਾਨੀ।

ਬੁੱਧੀ ਹੀਨ ਮੈ ਦੀਨ ਦਾ ਦੀਨ ਯਾਰੇ, ਕਵੀ ਜਨਾਂ ਦੇ ਰਿਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ
ਜਾਨੀ।

ਦਲਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕੀ ਖੁਦੀ ਗੁਮਾਨ ਕਰੀਏ, ਜੇਕਰ ਹੋਵਣਾ ਅੰਤ
ਨੂੰ ਨਾਸ ਜਾਨੀ।

ਦਲਬਾਰਾ ਸਿੰਘ

ਮ: -9431123558

ਵੰਗਾਂ

ਹਰੀਆਂ ਵੰਗਾਂ
ਸੂਹੀਆਂ ਵੰਗਾਂ
ਮਹਿੰਦੀ ਹੱਥ ਰਚਾਵਾਂ
ਨਾਂ ਲਿਖ ਤੇਰਾ ਥੇਲੀ ਉਤੇ
ਸੀਨੇ ਨਾਲ ਕਦੇ ਰਖ ਬੁੱਲਾ ਉਪਰ
ਕਦੇ ਅਖਾਂ ਨਾਲ ਲਗਾਵਾਂ
ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਫਿਰ ਹੱਥ ਫੜ ਤੇਰਾ
ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਪੇਲੇ ਕਦਮੀ
ਰਬ ਦੇ ਰੂਬਰੂ
ਕਰ ਪ੍ਰਕਰਮਾਂ ਆਵਾਂ ||

ਰ: ਸ: ਚਾਹਲ

ਮੈ ਤੇ ਤੂੰ

ਬੇਸ਼ਕ ਤੂੰ ਖੂਹ ਵਰਗਾ ਹੈ ਸਜਣਾ
ਪਰ ਤੇਰੇ ਸਾਥ ਦੀ ਤੇਰ
ਤੈਨੂੰ ਤੱਕੀ ਜਾਣ ਦੀ ਭੁਖ
ਤੈਨੂੰ ਛੂਹ ਲੈਣ ਦੀ ਤਾਂਗ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ
ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪੀ ਜਾਵਾਂ
ਅੰਦਰੋ ਤਾ ਹੂਕ ਇਕੋ ਜੇਹੀ ਉਠੀ
ਮੈ ਤੇਰੀ ਹੋ ਮੁਕੀਆਂ
ਬਾਂਹ ਤੇਰੀ ਤੇ ਸਿਰ ਧਰ ਸੁਣਨੀ
ਤੇਰੇ ਦਿਨ ਦੀ ਧਕ ਧਕ
ਜਿਥੇ ,
ਹਰ ਧੜਕਨ ਤੇਰੀ ਵੀ ਜੋ ਹੈ
ਰਸਤਾ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਤਕ ||

ਤੇਜਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕੁਲਾਰ

ਤੇਰੇ ਜਾਣ ਤੇ ਬਾਦ

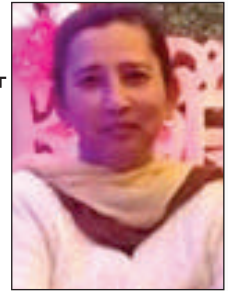
ਸੁਤੇ ਇਸ ਚੈਗਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਮੈਂ ਕੱਲਾ ਇਕ ਜਾਗਾਂ।
 ਜਗ ਰਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀਆਂ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਵਾਂਗ ਚਰਾਗਾਂ।
 ਕੱਲ ਮੱਕਲਾ ਵਿਚ ਯਾਦਾਂ ਦੇ , ਤੇ ਰੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ।
 ਲਾਇਆ ਜੇੜਾ ਪਿਆਰ ਦਾ ਬੂਟਾ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਿੰਜ ਰਿਹਾ ਸੀ।
 ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਇਹ ਕਲ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਇਹ ਪਲ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।
 ਅਚਨਚੇਤ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਹੱਥ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਛੂਹ ਲਿਆ ਸੀ।
 ਲੂੰ ਲੂੰ ਲਹਿਰ ਉਠਿਆ ਸੀ ਮੇਰਾ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਚਰਨਾਹਟ ਛਿੜੀ ਸੀ।
 ਯਾਦ ਹੈ ਤੂੰ ਵੀ ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਂਹ ਮੇਰੀ ਨੂੰ ਛੂਹ ਲਿਆ ਸੀ।
 ਸਦਾ ਸਦਾ ਲਈ ਤੂੰ ਮੇਰੀ, ਤੇ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।
 ਤੇਰਾ ਵਿਛੋੜਾ ਹੁਣ ਸਹਿ ਨਾ ਸਕਾਂ, ਬਿਨ ਤੇਰੇ ਮੈਂ ਰਹਿ ਨਾ ਸਕਾਂ।
 ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਕੁਝ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ, ਭੇਦ ਬਿਰਹਾ ਦਾ ਖੋਲਣ ਲੱਗਾ।
 ਦਸਦਾ ਦਸਦਾ ਚੁਪ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਵੇਖ ਮੇਰੇ ਵਲ ਦਿਲ ਰੋਇਆ ਹੈ।
 ਵਿੜਕ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਆਈ, ਝੱਟਮੈਂ ਆਪਣੀ ਧੋਟ ਘੁਮਾਈ।
 ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਵਲ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਗਲ ਕਰਨੀ ਕੋਈ ਚਾਹ ਰਹੀ ਸੀ।
 ਨੀਰ ਭਰੇ ਨੈਣਾ ਸੀ ਤੇਰੇ, ਅਥਰੂ ਕੇਰੇ ਗਲ ਲਗ ਮੇਰੇ।
 ਹਿਕ ਭਿਜ ਗਈ ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ, ਹੰਝੂਆਂ ਦਾ ਇਹ ਵਹਿਣ ਸੀ ਭਾਰੀ।
 ਹਓਕੇ ਭਰਾਂ ਮੈਂ ਠੰਡੇ ਕੇਸੇ, ਨਿਘੇ ਸਾਹਾਂ ਦੇ ਬੰਨ ਫੇਰੇ।
 ਟੱਕੋਰ ਅੰਗਾ ਤੇ ਤੂੰ ਪਲੇਸੇ।
 ਪਰ ਇਹ ਜਖਮ ਬਿਰਹਾ ਦਾ ਡੂੰਘਾ, ਨਾਸੂਰ ਬਣਿਆ ਸਾਡੀ ਅਲੜ ਰੂਹਦਾ।
 ਫਿਰ ਬੁਕਲ ਵਿਚ ਲੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ, ਹਿਕ ਵਿਚ ਤੂੰ ਸਮਾਂ ਲਿਆ ਮੈਨੂੰ।
 ਬੁਲੀਆਂ ਅਧ ਖੁਲੀਆਂ ਤੂੰ ਛੇ ਰਹੀ ਸੀ, ਝੁਰਨਾਟਾਂ ਵਿਚ ਗੁਮ ਗਵਾਚੇ , ਮੁਖ ਤੇਰਾ ਮੈਂ ਚੁਮ ਰਿਹਾ ਸੀ।
 ਨੈਣਾਂ ਤੇਰੇ ਬਣੇ ਸ਼ਰਬਤੀ, ਮੇਰੇ ਦਿਲਬਰ ਯਾਰਾ , ਬੇਪਰਵਾਹੇ ਮਸਤ ਅਲਸਤੇ , ਮੈਂ ਡੁਬਾ ਵਿਚ ਦਿਦਾਰਾਂ।
 ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਖੇ ਗਏ ਅਸੀਂ , ਇਕ ਮਿਕ ਹੋ ਕੇ ਸੋ ਗਏ ਅਸੀਂ।
 ਯਾਦਾਂ ਦਾ ਹੜ ਫਿਰ ਇਕ ਆਇਆ, ਪਿਆਰ ਤੇਰੇ ਨੂੰ ਮੇਜ
 ਪਿਆਰ ਜੇ ਜਿਹੜਾ ਸਦਾ ਸਦੀਵੀ , ਸੋਚਾਂ ਇਹ ਮੈਂ ਸੋਚ ਕੇ ਸੁਤਾ , ਪਿਆਰ ਅਸਾਡਾ ਸੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ॥

ਰ: ਸ: ਚਾਹਲ

ਰੂਹ ਦਾ ਹਾਈ

ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਵਿਚ ਵਸਦਿਆ ਸਜਣਾ
ਅਖੀਆਂ ਥਾਈ ਡੁਲਿਆ ਕਰ ਨਾਂ
ਸੂਹੀ ਮੇਰਾ ਚਿਹਰਾ ਹੋਵੇ
ਖਿਆਲੀਂ ਆ ਆ ਟੁੰਭਿਆ ਕਰ ਨਾਂ
ਘਰ ਤੇਰਾ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਤੇ ਲਿਖਤਾਂ
ਪੰਨੇ ਬਣ ਬਣ ਖੁਲਿਆ ਕਰ ਨਾਂ
ਆਜਾ ਸਜਣਾ ਖੜੀ ਉਡੀਕਾਂ
ਜਿੰਦਗੀ ਲੰਘਦੀ ਜਾਂਦੀ ਮੇਰੀ
ਗਿਣਦੇ ਗਿਣਦੇ ਦਿਨ ਤਰੀਕਾਂ
ਮੇਰਾ ਇਸ਼ਕ
ਸਾਗਰ ਦਾ ਸੀਨਾ
ਜਿਉਂਦਾ ਡੁਬਾ
ਡੁਬ ਡੁਬ ਜੀਵਾਂ
ਤੂੰ ਸਾਗਰ ਮੈ ਨਦੀ ਨਿਮਾਣੀ
ਤੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਥਾਹ ਤੇ ਗਹਿਰਾ
ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਸ ਝਰਨੇ ਦਾ ਪਾਣੀ
ਰੂਹ ਤੇਰੀ ਦਾ ਹਾਈ ||

ਰ: ਸ: ਚਾਹਲ

ਭੇਦ ਮਜਹਬ ਦਾ ਮੈ ਨਾ ਪਾਈਆ
ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕੀ ਮੈ ਗਵਾਇਆ
ਮੰਦਰ ਮਸੀਤਾਂ ਮੈ ਨਾ ਜਾਣਾ
ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੋਂਦ ਪਛਾਣਾ
ਸਭਨਾ ਦੇ ਵਿਚ ਬੋਲੀ ਦਿਖਣ
ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਮੰਨਾ ਭਾਣਾ |
ਨਾਮ ਬੀਜ ਸੰਤੋਖ ਸੁਹਾਗਾ
ਕਿਰਸਾਨੀ ਦੀ ਅਣਖ ਜਗਾਵਾਂ
ਜਾਤ ਪਾਤ ਦਾ ਭੇਦ ਮਿਟਾ ਕਿ
ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੈਂ ਮੰਨਾਵਾਂ
ਸਰਬਤ ਦਾ ਮੈ ਭਲਾ ਮੰਨਾਵਾਂ ||

ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ ਰੁਲਾਰ

ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸੀਪ

ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸੀਪ ਵਿੱਚ ਕੈਦ, ਸਾਡੇ ਖਾਬਾਂ ਦੇ ਮੋਤੀ
ਹੰਜੂ ਬਣ ਨੇਤਰਾਂ ਚੇ ਵਹਿ ਜਾਣਗੇ |
ਜਦੋ ਆਪਨੇ ਵਿਛੜਣਗੇ, ਇਸ ਜਹਾਨ ਤੋਂ,
ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਿਰਹਾ ਦੇ ਹਾਰ, ਗਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ।
ਖਾਬ ਨੂੰ ਸਜਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਲੱਪ ਸੂਰਮਾਂ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ,
ਪਰ ਉਸ ਖਾਬ ਨੂੰ ਘੜਣ ਲਈ ਕਦਰ ਤੇ ਕੀਮਤ ਰਹਿ
ਜਾਣਗੇ।
ਪਿਆਰ, ਇਸ਼ਕ ਮਹਬਤ ਇਕ ਹਾਰ ਦੇ ਮੋਤੀ,
ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਈ ਦਰਾਰ ਦੀ ਡੇਰੀ
ਸਦਾ ਹੀ ਸਹਿ ਜਾਣਗੇ।

ਬੰਦੇ ਦੀ ਜਾਤ ਇਕ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਢੇਰੀ ਹੈ,
ਆਖਿਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਕੇ
ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ।
ਟਿਕ ਕੇ ਨਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ,
ਲੱਖ ਬੋਰੀਆਂ ਬਾਜਰਾ ਪਾਈਏ,
ਪਰਿੰਦੇ ਬਣ ਉਸ ਜਹਾਨ ਤੋਂ ਉੱਡ ਜਾਣਗੇ
ਪਰਿੰਦੇ ਬਣ ਉਸ ਜਹਾਨ ਤੋਂ ਉੱਡ ਜਾਣਗੇ ||

ਸੁੱਖੀ ਚਾਹਲ

ਮਨ ਹਾਲੀ ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਰਣੀ

ਮੈਂ, ਮੇਰਾ ਵਿੱਚ ਬੀਤ ਗਈ ਜਿੰਦਗੀ,
 ਕੁਝ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਤੇਰੇ ਇਨਸਾਨਾ।
 ਤੂੰ, ਤੇਰਾ ਵਿਚ ਫੱਸ ਰਿਹਾ,
 ਸਾਡੇ ਗੁਰ-ਪੀਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਮਾਨਾ।
 ਪਰ, ਅੱਜ ਇਨਸਾਨ ਜਾਗ ਉਠਿਆ ਜਦੋਂ
 ਜੁਲਮ ਦਾ ਕਹਿਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਅਸਮਾਨਾਂ।
 ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ,
 ਸਮਾਉਣਾ ਹੈ ਹੋਂਦ ਸਾਡੀ ਦਾ ਇਹ ਪੈਮਾਨਾ।
 ਮਰਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਚ ਰੂਹ ਖਿੜ ਗਈ ,
 ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਤੁਰ ਪਿਆ ਕਿਰਸਾਨਾ।
 ਲੱਖ ਚਉਰਾਸੀ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਇਕ ਸਾਡੀ ਹੋਂਦ,
 ਮੈਂ, ਮੇਰਾ, ਤੂੰ, ਤੇਰਾ ਤੋਂ ਉਪਰ ਲੱਭ ਲਿਆ ਏਕੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ।
 ਸਾਡੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਹੰਝੂ, ਪਸੀਨਾ, ਤੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਛਾਈਆਂ,
 ਸਾਡੀ ਬੇਬੇ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ, ਤੇ ਹੱਥ ਦੀਆਂ ਪਕਾਈਆਂ।
 ਸਾਡੇ ਵੀਰ, ਭੈਣਾਂ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਜੋਸ਼,
 ਅੱਜ ਸ਼ਿਖਰ ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਤੇਰੇ ਜੁਲਮ ਦਾ ਕਹਿਰ ਹੁਕਮਰਾਨਾ।
 ਨੂਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਲੋਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਜੋਤ ਜਗਾਈਏ।
 ਮੁੜ ਵਸਾਈਏ, ਵਿਰਾਸਤ ਆਪਣੀ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਿਤਾ ਖਜਾਨਾ ।।

ਮੇਰੇ ਇਨਸਾਨਾ ਮੇਰੇ ਕਿਰਸਾਨਾ.....!

ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸੰਧੂ
 ਪਾਪੂਲਰ ਨਰਸਿੰਗ ਹੋਮ
 ਜੇੜਾ ਫਾਟਕ ਧਨਬਾਦ

ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਪਾਰ

ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕੀ ਦਿਖਦਾ ਹੈ
 ਇਕ ਲਕੀਰ ਨਾਲ ਵੰਡੀ, ਇਕ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਆਸਾਰ
 ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਪਾਰ |
 ਨਦੀਆਂ ਵਿੱਚਰਦਿਆਂ ਦਾ, ਰਾਹ ਇਕ ਹੈ,
 ਪਰ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਖੜੀ,
 ਮੈਂ ਇਸ, ਤੂੰ ਉਸ ਪਾਰ
 ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਪਾਰ
 ਬੰਦੇ ਦੀ ਜਾਤ ਇਕ ਹੈ, ਲਹੂ ਦੇ ਰੰਗ ਲਾਲ ਸੂਰਤ
 ਇਕ ਹੈ ਪਰ
 ਉਸ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ,
 ਮੈਂ ਮੈ, ਤੂੰ ਤੂੰ
 ਉਸ ਪਾਰ ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਪਾਰ।
 ਇਕ ਲਕੀਰ ਨਾਪ ਸਾਡਾ ਆਂਗਨ ਜੁਦਾ ਹੋਇਆ
 ਮੇਰਾ ਰੱਬ ਇਸ ਪਾਰ
 ਤੇਰਾ ਖੁਦਾ ਉਸ ਪਾਰ
 ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਪਾਰ

ਸੁੱਖੀ ਚਾਹਲ

ਦੇ ਅਖਰਾ

ਦੇ ਅਖਰਾ
 ਦੇ ਅਖਰਾ ਦਾ ਬਣਿਆ ਬੰਦਾ
 ਦੇ ਅਖਰਾ ਦੀ ਜਾਨ
 ਦੇ ਅਖਰਾ ਦਾ ਦਿਲ ਚਲਦਾ
 ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਮਾਣ
 ਦੇ ਅਖਰਾ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੈ ਬਣਦਾ
 ਦੇ ਅਖਰਾਂ ਦਾ ਖਾਨ
 ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਅਲਾਹ ਬਣਿਆ
 ਦੇ ਅਖਰਾਂ ਦਾ ਰਾਮ
 ਦੇ ਅਖਰਾਂ ਦੇ ਮਾਂਹ ਮੁਕ ਜਾਣੇ
 ਦੇ ਅਖਰਾਂ ਦੀ ਮੇਤ
 ਦੇ ਅਖਰਾਂ ਦੀ ਦਰੀ ਵਛਾਕੇ
 ਦੇ ਅਖਰਾਂ ਕਾ ਸੋਗ
 ਦੇ ਅਖਰਾਂ ਦੇ ਮੇਡੇ ਤੇ ਚੁੱਕਣਾ
 ਦੇ ਅਖਰਾਂ ਦੇ ਫੱਟੇ ਤੇ ਪਾਕੇ
 ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਭੰਨਕੇ
 ਦੇ ਅੱਖਰਾ ਦੀ ਚਿਤਾ ਸਜਾਕੇ
 ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਸਿਵਾ ਬਾਲਕੇ
 ਦੇ ਅੱਖਰਾ ਦੀ ਤੀਲੀ ਲਾਕੇ
 ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਤੇ ਸਾੜਕੇ ਰਖਤਾ
 ਦੇ ਅਖਰਾ ਦੀ ਰਾਖ ਬਣਾਕੇ
 ਦੇ ਅਖਰਾ ਦੇ ਰਾਜੇ ਤੁਰ ਗਏ
 ਦੇ ਅਖਰਾ ਦਾ ਧਨ ਛਡ ਕੇ
 ਦੇ ਅਖਰਾ ਦਾ ਬੁਲਾ ਤੁਰ ਗਿਆ
 ਦੇ ਅਖਰਾ ਦਾ ਮਾਣ ਨਾ ਕਰੀਏ
 ਦੇ ਅਖਰ ਦੀ ਜਾਨ
 ਨਾ ਕਰ ਬੰਦਿਆਂ ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ
 ਦੇ ਪਲ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਤੇਰੀ।
 ਤੂੰ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਟੇਰੀ ਤੂੰ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਟੇਰੀ

ਦਿਲਜੋਨ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ

ਮਾਂ

ਮਾਂ ਬੜੀ ਪਿਆਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,
 ਮਾਂ ਬੜੀ ਪਿਆਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,
 ਹਰ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਗੁੱਝੀ ਮਾਂ , ਇਕ ਗੁੱਝੀ ਮਾਂ
 ਹਿਰਦੈ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਡੁਲ ਡੁਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ
 ਪਿਆਰ ਡੁਲ ਡੁਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ,
 ਸਾਡੇ ਹਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਲੈਂਦੀ ਹੈ,
 ਮਾਂ ਬੜੀ ਪਿਆਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ,
 ਮਾਂ ਬੜੀ ਪਿਆਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
 ਭਾਵੇ ਅਸੀ ਕਰੀਏ ਭੁੱਲ ਦਰ ਭੁੱਲ , ਭਾਵੇ ਅਸੀ ਕਰੀਏ ਭੁੱਲ ਦਰ ਭੁੱਲ
 ਫਿਰ ਵੀ ਸਦਾ ਸੀਨੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ , ਸਦਾ ਸੀਨੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ,
 ਮਾਂ ਬੜੀ ਪਿਆਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,
 ਮਾਂ ਬੜੀ ਪਿਆਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
 ਹਰ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਹੈ ਬਰਦਾਸ਼ ਦਾ ਦਰਿਆ ,
 ਹਰ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਹੈ ਬਰਦਾਸ਼ ਦਾ ਦਰਿਆ
 ਹਰ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪ ਸਹਿ ਲੈਂਦੀ ਹੈ
 ਤਾਹੀ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
 ਕਿ ਮਾਂ ਵਰਗਾ ਦਿਲ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੋ ਨਹੀ ਸਕਦਾ,
 ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਵੇਂ ? ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਵੇਂ ?
 ਔਲਾਦ ਵਿਚ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਤਾਂ ਵੇਖਦੀ ਹੈ ,
 ਔਲਾਦ ਵਿਚ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਤਾਂ ਵੇਖਦੀ ਹੈ ,
 ਤੇ ਹਰ ਗਮ ਸਹਿ ਲੈਂਦੀ ਹੈ,
 ਮਾਂ ਬੜੀ ਪਿਆਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,
 ਮਾਂ ਬੜੀ ਪਿਆਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
 ਮਾਂ ਹੈ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਖੇੜਾ
 ਮਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਤਾਂ ਰੋਸ਼ਨ ਹੈ ਹਰ ਵੇੜਾ ,
 ਮਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਤਾਂ ਰੋਸ਼ਨ ਹੈ ਹਰ ਵੇੜਾ
 ਮਾਵਾਂ ਠੰਡੀਆਂ ਛਾਵਾਂ,
 ਮਾਵਾਂ ਠੰਡੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ||

ਰਾਗੀ ਭਾਈ ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਿਰੋਲ
 ਛੱਤੀਸਗੜ ਵਾਲੇ
 ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਬੜਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ

ਓ ਫੈਸ਼ਨ ਦੇ ਮਾਰਿਓ ਅਜ ਦੇ ਸਿੱਖੇ

ਓ ਫੈਸ਼ਨ ਦੇ ਮਾਰਿਓ ਅਜ ਦੇ ਸਿੱਖੇ
 ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਕਿਉ ਭੁਲਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ
 ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਦੀ ਪੋਸ਼ਾਕ ਨੂ ਛੱਡ ਕੇ
 ਕਿਉ ਝੂਠੇ ਫੈਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ।
 ਜਿਨਾ ਨਸਿਆ ਤੋਂ ਰਖਿਆ ਗੁਰੂ ਨੇ ਦੂਰ ਸਾਨੂੰ,
 ਉਹ ਨਸੇ ਅਸੀ ਕਿਓ ਅਪਣਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ,
 ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਸਿਗਰਟ ਮੁਹ ਵਿਚ ਖੈਨੀ,
 ਮਝਾ ਦੀ ਤਰਹ ਪਾਨ ਚਬਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ,
 ਸਿਖੀ ਪੋਸ਼ਾਕ ਨੂ ਛੱਡ ਕੇ ਅਸੀਂ
 ਝੂਠੇ ਫੈਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ
 ਦਸਮ ਪਿਤਾ -----
 ਜਿਹੜੇ ਕੇਸ ਨਾ ਕਟ ਸਕੀ ਸਾਰੀ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ,
 ਉਹ ਕੇਸਾ ਨੂ ਅਸੀ ਨਾਈਆ ਤੇ ਮੁਨਵਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ,
 ਕੇਸਾ ਲਈ ਹੀ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸਰਬੰਸ ਵਾਰਿਆ
 ਪਰ ਧਰਮ ਨਾ ਹਾਰਿਆ,
 ਅਸੀਂ ਧਰਮਿੰਦਰ ਬਣਨ ਲਈ ਕੇਸ ਕਟਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ,
 ਦੇਖੋ ਅਸੀ ਸਰਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਗਦਾਰੀ ਕਮਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ।
 ਦਸਮ ਪਿਤਾ -----
 ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਦਿਤੇ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜ ਕਕਾਰ
 ਕੇਸ, ਕੰਘਾ , ਕੜਾ, ਕਛਾ , ਤੇ ਕਿਰਪਾਨ
 ਇਹ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਅਜ ਸਾਡੇ ਨਾਲ
 ਅਸੀਂ ਫੈਸ਼ਨ ਦੇ ਮਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪੰਜ ਫੈਸ਼ਨ ਨੇ ਪਿਆਰੇ,
 ਕੁਰਸੀ, ਕੋਠੀ, ਕੋੜਾ ਪਾਨੀ, ਕਾਲਾ ਧੰਦਾ ਤੇ ਕਾਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਪਿਆਰ,
 ਓ ਫੈਸ਼ਨ ਦੇ -----
 ਗੁਰਜੀਤ ਕਿਉਂ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਦੇ ਰਾਹ ਨੂੰ
 ਭੁਲੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਮਿਲੀ ਕਿਤਨੀਆ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੇ ਬਾਦ ਸਰਦਾਰੀ,
 ਫਿਰ ਸਰਦਾਰੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਗਵਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ॥

ਲੇਖਕ - ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ
 ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਕੱਤਰ
 ਬੜਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ
 ਧਨਬਾਦ

THE ACADEMIA

Department of Commerce

The Department of Commerce was established in the year the 1970 with the establishment of the college. Presently, our college is affiliated under Binod Bihari Mahto Koylanchal University, Dhanbad.

The Department of Commerce is most lively department of the College as it is home to more than half of the entire student strength which delineates the kind of significance and gravity the department holds in the existence of the college.

Upholding the tradition of the college in imparting excellent education, the department has adequate well qualified and competent faculty who are dedicated to academic and overall development of the student community. The department today boasts of a team of seven dedicated regular faculty members and excellent students. Following are the faculty members of the department:

**Dr. Gopal Kumar Shandilya
(HOD)**

Prof. Daljeet Singh

Prof. Santosh Kumar

Prof. Chiranjeet Adhikari

Prof. Sanjay Kumar Sinha

Prof. Snehal Goswami

Prof. Piyush Agarwal

The teaching highlights of the faculty of our department are learner centric, ICT enabled, project based continuous assessment comprehensive and realistic evaluation thus, recognizing the department as one among the best department of the colleges in the university.

Education is not just dissemination of knowledge, but equipping the students with appropriate skills and ability to take up new challenges for contributing the society as well as fulfilling their career dreams. The department also caters to the needs of the students enrolled in the courses of BCA and BA programme by offering discipline courses and SEC course respectively.

To develop administration and managerial skills among the students the department initiated two certificate courses under NSQF i.e. Certificate Course in Business Skills and Certificate course in NGO Management.

Thus, stimulating an environment for an overall round development of the students.

Future Plans: In response to the growing demand for the subject amongst the potential admission seekers, the department is all set to take a big leap by expanding both vertically and horizontally through the introduction of courses like M.com and BBA most likely from the academic year 2023, after the attainment of which our college will become a PG imparting college from an undergraduate college.

About Alumni: Graduates from our college are placed well. Many of the department's alumnae have made their mark in the fields of CA, CS, CMA and Management.

Departmental Activities:

Parent-Teachers' Meeting was organized on 19th January, 2020

The department conducts Parent Teachers' meeting from time to time to fulfill the following objectives:

To discuss the academic performance of the students

To inform about the future prospects relating to the department

To make parents aware of different courses available

Parents are asked to provide their suggestion, observation and criticism.

Parents are requested to fill feedback form for critical review of department's performance.

Career Counselling Programme in collaboration with Dhanbad Branch of CIRC of ICAI 16th December 2021

The Department of Commerce organised Career Counselling Programme in collaboration with the Dhanbad Branch of Central India Regional Council of Institute of Chartered Accountants of India on 16th December 2021 at RUSA Seminar Hall, Bhuda Campus for the students of B.Com. The Main Speaker of the event was CA Sunny Katesaria and the Co-speaker was CA Rahul Surekha

Online Students Seminar 17th November, 2021 (Wednesday)

The department of commerce organised an 'Online Students Seminar' on a very relevant topic "e-commerce" for the students of B.com semester I (session 2021-24) and B.com semester II (session 2020-23) through Google Meet. More than 140 students participated in the event.

Online Induction Programme

The department of commerce organised 'Online Induction Programme' for the students of B.com semester I (session 2021-24) through Google Meet.

Online Farewell Programme

Due to Covid 19 pandemic, the Department of Commerce decided to organise 'Online Farewell Ceremony' for the students of B.Com semester VI (session -2018-21) through Google Meet. The event was organised in two sessions.

Guru Nanak Dev Online Lecture: 'The impact of Covid-19 on the Indian Economy'

The 2nd lecture on the topic 'The impact of Covid-19 on the Indian Economy' under the aegis of Guru Nanak Dev Online Lecture Series was organised on the Google Meet by the Department of Commerce, Guru Nanak College Dhanbad on 08.08.2021. The main speaker was Dr. M. K. Singh, Registrar, Vinoba Bhave University, Hazaribag.

DEPARTMENT IN THE NEWS:

जीएन कॉलेज में सीए की करियर काउंसिलिंग

धनबाद | प्रमुख संवाददाता

गुरुनानक कॉलेज के भूदा कैम्पस के कॉमर्स विभाग ने सेंट्रल इंडिया रिजनल काउंसिल ऑफ़ इंस्टीट्यूट ऑफ़ चार्टर्ड एकाउंटेंट्स ऑफ़ इंडिया, धनबाद शाखा के सहयोग से करियर काउंसिलिंग का आयोजन किया।

बीकॉम के दर्जनों छात्रों ने इस कार्यक्रम में भाग लिया। कार्यक्रम के मुख्य वक्ता सीए सनी कटेशरिया एवं सहवक्ता सीए राहुल सुरेखा थे। कार्यक्रम में वक्ताओं ने चार्टर्ड एकाउंटेंट बनने की पूरी प्रक्रिया से जुड़े अनेक पहलुओं पर विशेष जानकारी दी। कार्यक्रम के दौरान सीए सनी कटेशरिया ने चार्टर्ड एकाउंटेंट्स कोर्स में नामांकन, परीक्षा, आर्टिकलशिप, प्लेसमेंट एवं अन्य विभिन्न रोजगार के अवसरों से अवगत कराया।

कार्यक्रम का संचालन प्रो. संतोष कुमार द्वारा किया गया। कार्यक्रम में कॉलेज के प्राचार्य डॉ. संजय प्रसाद ने स्वागत भाषण दिया और कॉमर्स विभागाध्यक्ष डॉ. गोपाल कुमार शांडिल्य ने धन्यवाद ज्ञापन किया। मौके पर प्रो. अमरजीत सिंह, प्रो. संजय कुमार सिन्हा, प्रो. दीपक कुमार, प्रो. पीयूष अग्रवाल, प्रो. दलजीत सिंह, प्रो. नीता ओझा, प्रो. चिरंजीत अधिकारी, प्रो. स्नेहल गोस्वामी एवं अनेक शिक्षकों ने अपनी उपस्थिति दर्ज कराई।

गुरुनानक कॉलेज भूदा परिसर में सेंट्रल इंडिया रिजनल काउंसिल ऑफ़ इंडिया की करियर काउंसिलिंग में मौजूद शिक्षक।

जीएन कॉलेज में करियर काउंसिलिंग, कई छात्र हुए शामिल

धनबाद. गुरु नानक कॉलेज की भूदा कैम्पस में कॉमर्स विभाग व सेंट्रल इंडिया रिजनल काउंसिल ऑफ़ इंस्टीट्यूट ऑफ़ चार्टर्ड एकाउंटेंट्स ऑफ़ इंडिया धनबाद शाखा के संयुक्त तत्वावधान में गुरुवार को करियर काउंसिलिंग का आयोजन किया गया। इसमें बी कॉम के दर्जनों छात्रों ने भाग लिया। मुख्य वक्ता सीए सनी कटेशरिया एवं सहवक्ता सीए राहुल सुरेखा थे। वक्ताओं ने चार्टर्ड एकाउंटेंट बनने की पूरी प्रक्रिया से जुड़े अनेक पहलुओं पर विशेष जानकारी दी। सीए सनी कटेशरिया ने चार्टर्ड एकाउंटेंट्स कोर्स में नामांकन, परीक्षा, आर्टिकलशिप, प्लेसमेंट एवं अन्य विभिन्न रोजगार के अवसरों से अवगत कराया। कार्यक्रम का संचालन प्रो. संतोष कुमार द्वारा किया गया। कार्यक्रम में कॉलेज के प्राचार्य डॉ. संजय प्रसाद ने स्वागत भाषण दिया और कॉमर्स विभागाध्यक्ष डॉ. गोपाल कुमार शांडिल्य ने धन्यवाद ज्ञापन किया। कार्यक्रम में प्रो. अमरजीत सिंह, प्रो. संजय कुमार सिन्हा, प्रो. दीपक कुमार, प्रो. पीयूष अग्रवाल, प्रो. दलजीत सिंह, प्रो. नीता ओझा, प्रो. चिरंजीत अधिकारी, प्रो. स्नेहल गोस्वामी एवं अनेक शिक्षकों ने अपनी उपस्थिति दर्ज कराई।

अर्थव्यवस्था पर कोविड 19 के प्रभाव पर वेबीनार

गुरुनानक कॉलेज वाणिज्य विभाग ने किया ऑनलाइन आयोजन

सरकार की ओर से उठाए जा रहे विभिन्न कदमों की भी सराहना

उप मुख्य संवाददाता, धनबाद

गुरुनानक कॉलेज के वाणिज्य विभाग की ओर से 'भारतीय अर्थव्यवस्था पर कोविड-19 का प्रभाव' पर ऑनलाइन वेबीनार का आयोजन किया गया। इसमें शिक्षकों के अलावा काफी संख्या में छात्र-छात्राओं ने भाग लिया। मुख्य वक्ता विनोबा भावे विश्वविद्यालय के डॉ. एमके सिंह ने अर्थव्यवस्था के विभिन्न क्षेत्रों पर कोविड-19 के प्रभावों पर चर्चा की। उन्होंने रोजगार, स्वास्थ्य और आम नागरिकों के जीवन पर पड़ रहे इसके प्रभावों को बताया। उन्होंने इस मामले में सरकार की ओर से उठाए जा रहे विभिन्न कदमों की भी सराहना की। स्वागत भाषण कॉलेज के प्राचार्य डॉ. संजय प्रसाद ने तथा संचालन विभाग के शिक्षक प्रो. चिरंजीत अधिकारी ने किया। वेबीनार में विभाग के शिक्षक प्रो. संतोष कुमार, प्रो. संजय कुमार सिन्हा, प्रो. दलजीत सिंह, प्रो. पीयूष अग्रवाल और प्रो. स्नेहल गोस्वामी के अलावा अन्य विभागों के शिक्षक भी उपस्थित थे। पूरे सत्र में कॉलेज शासी निकाय के अध्यक्ष सरदार आरएस चहल भी उपस्थित रहे। विभागाध्यक्ष डॉ. गोपाल कुमार शांडिल्य ने धन्यवाद ज्ञापन दिया।

Prabhat Khabar – 15 Aug 2021

जीएन कॉलेज : छात्रों को दी गयी विदाई

धनबाद. गुरुनानक कॉलेज के कॉमर्स विभाग ने शनिवार को ऑनलाइन विदाई समारोह का आयोजन किया। इसमें बी कॉम सेमेस्टर सिक्स सत्र 2018-21 के छात्रों को विदाई दी गयी। कार्यक्रम में कॉलेज के प्राचार्य डॉ. संजय प्रसाद, वैक मोड परिसर की प्रोफेसर इन-चार्ज डॉ. रंजना दास व कॉमर्स विभाग के अध्यक्ष प्रो. डॉ. गोपाल शर्मा सम्मिलित हुए। प्रो. चिरंजीत अधिकारी द्वारा संचालन व तकनीकी सहयोग प्रदान किया गया। बीकॉम सेमेस्टर सिक्स की छात्राएं निरंजना, सुहानी और मृणालिका संग तनुत्री और निहालिका ने नृत्य प्रस्तुत किया। एकता सिंह, पायल दिव्या, नन्दिनी, शिवम, श्वेता, शालू और अन्य छात्रों ने अपने भावों को व्यक्त किया। प्रो. संजय कुमार सिन्हा, प्रो. संतोष कुमार, प्रो. दलजीत सिंह, प्रो. पीयूष अग्रवाल, प्रो. स्नेहल गोस्वामी ने छात्रों को आगे की जीवन में सफलता के लिए शुभकामनाएं दीं।

Department of Economics

The Department of Economics is one of the Core departments established simultaneously with Guru Nanak College, Dhanbad in 1970. Since its Inception the Department has been offering undergraduate courses in Economics.

The Department had a modest beginning. Since then, the Department has grown in size and has a tradition of imparting quality education. The students who passed out from the department have joined many Universities within and outside the State for Higher studies.

The teaching methods in the Department are focused on proper blending of 'Quality' and 'relevance'. This is sought to be achieved by updating the methods of teaching in conformity with the syllabus and advancement of the knowledge in the subject with equal emphasis on theoretical and applied economics. Department introduces new methods of teaching as per the need and time and make tutorials more effective by establishing close student-teacher contact.

RECENT ACTIVITIES:

To Impart students with practical knowledge and to update them with the recent changes occurring in the Economy, Department organises Special lectures, Seminar, Workshops on a regular basis.

3rd Guru Nanak Dev Lecture was organised by the Dept. of Economics. Dr. Sajal Mukherjee, Professor and Head Dept. of Economics, Vinoba Bhave University, Hazaribag who was the key speaker of the event delivered lecture on the topic "Where are the Jobs: Decoding India's Jobless Growth."

A two-day workshop on November 27 and 28, 2021 was organised in joint collaboration with IEPF with a view to celebrate World Investor Week. The topic of this workshop was- "Capital Market" whose main objective was to make students aware on financial literacy. The keynote speaker of this program was Prof. Dr. Raman Ballabh (RP-IICA & CDSL), Ministry of Corporate Affairs, Government of India.

An online lecture was organised to enlighten the students on "Green GDP". Pragati Bakshi, Assistant Professor, Yogoda Satsang Mahavidyalya, Ranchi was the main speaker of the event.

A panel discussion on "Union Budget" was organized on 3rd February 2022. Event was organized in two segments, In the 1st segment opening statement was taken by each speaker & after the completion of 1st segment, question answer session cum discussion were held in the 2nd segment. The Panelists were:

Dr. Sajal Mukherjee, Head, Post Graduate Department of Economics, VBU Hazaribag

S.K.L Das, Former Dean & Head post Graduate Department of Economics, BBMKU, Dhanbad

K. K. Harodia, Chartered Accountant

Department organises Parent Teachers Meeting not only to apprise parents about the functioning of the department and performance of their ward, but to know the honest feedback from parents.

CAREER PROSPECT

Economics is one of the evergreen subjects because of its high utility and huge demand in the job markets. An Economics degree will boost the employability of our students in many areas of the economy, say, Banking, Insurance, Data Analyst, Financial Consultancy and many more.

ACHIEVEMENTS

In recent years, the students of Department of Economics have done exceptionally well in their final University examinations. More than 90% of our students of 2017-20 and 2018-21 have secured 1st Division in Economics Honours programme.

One of our students who is a “C” certificate holder in NCC got an opportunity to do PM Rally Parade at K C Kariyappa parade ground, New Delhi.

Arjun Singh, Student of the session 2018-21 awarded as Best Graduate of our College.

FACULTY MEMBERS

**Dr. Sanjay Prasad
(HOD)**

Prof. Suchitra

Prof. Sadhna Kumari Singh

Prof. Mousumee Banerjee

Prof. Sarita Kumari

Department of English

Department of English, Guru Nanak College came into effect right from the inception of the College in the year 1970. It continues to offer teaching of English language and literature at Degree levels since then. It is one of the most sought after Departments of English among students interested in pursuing English studies in this region, which caters to different tastes and needs of the students from time to time by teaching through conventional and ICT enabled methods, Communication skills in English classes, Functional English Certificate & Diploma Courses under the NSQF programme of UGC.

In past, the department has managed to engage its students through several academic initiatives, such as, workshops, National Seminar, Special Lectures, Classroom Seminars, Parent-Teachers' Meeting, Exhibitions, Creative Writing Sessions, Reading Sessions, Career Counseling Sessions, etc. Talking about the latest academic year, the department managed to engage its students in spite of the onslaught of Corona virus pandemic. The online classes were arranged with a proper functional routine in place. The Internal Examinations were also organized virtually, along with special academic programmes.

At present, the department has five faculty members:

Prof. Amarjit Singh
Professor-in-Charge –Bhuda Campus,
Dept. of English
(HOD)

Prof. Dipak Kumar
(Controller of Examination,
Programme Officer – NSS)

Dr. Varsha Singh
(Coordinator, UGC, NSQF –
Functional English Certificate
& Diploma Courses)

Ms. Ghanishtha Verma

Ms. Shivangi Pandey

INITIATIVES & ACHIEVEMENTS (2018 – Dec. 2021)

- In the session 2015-2018, a 99% result with 1st class was obtained.
- In the session 2016-2019, Vaishali Singh and Surabhi Kashyap became University toppers with 1st and 2nd ranks respectively.
- Shubhi Baweja (Awarded at National Level in Music, Youth Festival)
- Shweta Ranjan (Awarded at National Level in Music, Youth Festival)
- In the session 2017 – 2020, Sneha Singh became University topper and got selected at Banaras Hindu University for PG Studies.
- Shristy Singh from the session 2017 – 2020 secured 3rd position in the State Youth Parliament (December 2020) and was invited to the Parliament of India in January 2021.
- Priya Kumari from the session 2018 – 2021 performed as the city representative of Dhanbad in Jharkhand Youth Parliament 2.0 (March 2021)

- Several students from the department (Session 2018 – 21) got admitted for Higher Studies in different institutions of great respect.
- **Guru Nanak Dev Lecture Series – 24th Jan. 2018:** The main speaker was Prof. Ravi Nandan Sinha, Professor and former Head, Dept. of English, St. Xavier College, Ranchi. He delivered a lecture on “The Predicament of Modern Indian Writers in English”.
- **A One day workshop on the topic “How to Read Poems” was organised on 3rd May, 2019 by the Department of English.** The two experts were Dr. Basudhara Roy, Asst. Professor of English, Karim City College, Jamshedpur and Mihir Vatsa, a literary activist and Asst. Professor of English in Sidho Kanhu Murmu University, Dumka. The experts presented useful tips to the students of literature regarding appreciation of poems.
- **Two-days National Seminar on “Imagining the world: Literature, Philosophy, Myth and Reality” on 27th & 28th July, 2019.** Organising Secretary - Dr. Varsha Singh
- **A one day workshop "Sahityashala": A Literary Exhibition and Poetry Recitation Session was organized on 17th January, 2020.**
- **E-Learning:**
Keeping in mind the policy of enrichment programme, the Department of English, Guru Nanak College, Dhanbad designed an online guest lecture series named “**Rainbow Series of Online Guest Lectures**” during the period of Summer Vacation. To provide the students with a variety of learning experience, the series had seven (7) lectures with seven (7) different speakers on seven (7) different topics related to their subject areas.
- **23rd January, 2021 – Panel Discussion on “WORKSHOP CRITICISM: NEW VOICES IN CONTEMPORARY POETRY - A BRIEF SURVEY”** was organised by the Department of English, Guru Nanak College Dhanbad. Four young and prominent voices of contemporary Indian Poetry - **Chandramohan Sathyanathan, Suhit Kelkar, Madhu Raghavendra and Shamayita Sen** were invited as the panelists.
- **11th March, 2021 – Shakespeare's *Hamlet* as an Artistic Failure,** Speaker: Prof. P. Shekhar, (the then) Principal, Guru Nanak College.
- **15th January, 2021 – Initiation of Add-on-Courses Sponsored by U. G. C. under the National Skills Qualification Framework.** The Add-on courses approved by UGC are: Certificate Course in Business Skills, Certificate Course in NGO Management, Certificate Course in Tourism Studies, **Certificate Course in Functional English and Diploma Course in Functional English.**
- **(Plantation Drive) Remembering William Shakespeare: 23rd April, 2021:** In order to mark Shakespeare's remembrance on his birth and death anniversary (23rd April) the students were asked to plant a sapling around them and name it on any one of their favourite Shakespeare characters. More than 65 saplings were planted in response which made this day a remarkable one. The drive received encouraging response from scholars around the country.
- **Career Enhancement Programme:** A One Day Virtual Workshop on Career Prospects for the Students of English Language & Literature was organized on 5th July, 2021. **Geetika Kohli Amla**, a multilingual author and educator (also a Voice for Peace) from Jammu was invited to conduct the workshop.
- **Guru Nanak Dev Online Lecture Series: A lecture titled 'Strange Adventure' to 'Essential Light': Current Trends in Indian English Poetry** was delivered by **Prof. (Dr.) Jaydeep Sarangi (a widely anthologized English poet, translator, academic and Principal, New Alipore College, Kolkata)** on 14th July, 2021.
- An **Induction Programme** for the students of Semester 1 was virtually organized on 19th October, 2021.
- **Celebrating George Eliot's Birthday:** A BBC Documentary Film on George Eliot was shown to the students through Google Classroom on 22nd November, 2021 in order to celebrate the author's birthday.
- **Austen Carnival:** In order to celebrate the life and works of Jane Austen the Department of English organized Austen Carnival on 20th December, 2021 in the Courtyard of Bhuda Campus.

हिंदी विभाग

निज भाषा उन्नति अहै, सब उन्नति को मूल,
बिन निज भाषा ज्ञान के, मिटत ना हिय को मूल।

भाषा अभिव्यक्ति का सबसे सशक्त माध्यम होने के साथ-साथ जन संपर्क की प्रथम पायदान है। यह यहीं सीमित नहीं होती बल्कि स्वस्थ समाज के निर्माण में महत्वपूर्ण भूमिका का निर्वहन करती है। भारत जैसे संस्कृतियों से समृद्ध, बहुजातीय और बहुभाषी देश में हिंदी अपना विशेष स्थान रखती है जो विचार विनिमय का साधन है। अतः समाज के स्वस्थ परिचालन तथा शैक्षिक और सामाजिक रूप से उपेक्षित समुदायों को मुख्य केंद्र में लाने हेतु 'गुरु नानक कॉलेज' धनबाद में हिंदी विभाग की स्थापना सन् 1970 ईस्वी में हुई। आरंभ से ही हिंदी विभाग गुरु नानक कॉलेज की महत्वपूर्ण इकाई के रूप में कार्यरत है। आरंभिक समय में गुरु नानक कॉलेज, धनबाद रांची विश्वविद्यालय से संबद्ध था, उसके पश्चात् विनोबा भावे विश्वविद्यालय से संबद्ध हुआ और वर्तमान में "विनोद बिहारी महतो कोयलांचल विश्वविद्यालय" से संबद्ध है। कॉलेज का हिंदी विभाग सी. बी. सी. एस प्रणाली के तहत हिंदी प्रतिष्ठा/हिंदी समान्य पाठ्यक्रम में तीन वर्षीय डिग्री प्रोग्राम (छः सेमेस्टर) प्रदान करता है। विभाग में चार शिक्षक हैं-

प्रो. सोनू प्रसाद यादव
(अध्यक्ष, हिंदी विभाग)

प्रो. नीतु कुमारी

प्रो. पिकी कुमारी

प्रो. सिमरन श्रीवास्तव

हिंदी विभाग का उद्देश्य भाषा की उपयोगिता को सिद्ध करते हुए रोजगार अनुकूल बनाना है। छात्रों में भाषा कौशल के विकास हेतु समय-समय पर कार्यशाला का आयोजन किया जाता है।

गुणवत्ता युक्त शिक्षा प्रदान करने हेतु हिंदी विभाग परंपरागत शिक्षण पद्धति के साथ-साथ संगोष्ठी पद्धति और समूह चर्चा पद्धति पर आधारित शिक्षण प्रदान करता है। वर्तमान परिदृश्य को ध्यान में रखते हुए कोरोना महामारी जैसे विपरीत समय में विभाग द्वारा गूगल क्लासरूम और गूगल मीट के द्वारा आनलाईन कक्षा का आयोजन किया।

विभाग के लिए छात्रों का समग्र विकास मुख्य रहा है तथा उनके जीवन के सकारात्मक पहलुओं के विकास के लिए हमारे विभाग द्वारा समय-समय पर प्रख्यात विद्वानों के द्वारा भिन्न-भिन्न विषयों पर विशेष व्याख्यान, वेबिनार और कार्यशाला का आयोजन किया जाता है।

Department of History

The Department of History has been an integral part of the college since its establishment in 1970. At present it has five faculty Members:

Dr. Ranjana Das
(HOD)

Prof. Abhishek Kumar Sinha

Dr. Sarita Kumari Madesia

Prof. Arnab Sarkhel

Prof. Karuna Kumari Singh

The Department offers B.A. Honours and B.A. General programmes based on Choice Based Credit System (CBCS).

The Department of History has established itself as a place of learning, where students, scholars, and thinkers gather to debate and share their knowledge of history. Students are taught how to parse the detritus of the past in archives, literature, art, architecture, and other material remains through formal course work, research guidance, seminars, workshops, interactive class discussions, assignment work, and semester examinations.

Since its inception, the Department has been focused towards implementing its mission of providing quality and innovative education. To achieve that, majority of the faculty members have been actively participating UGC sponsored Orientation and Refresher courses. The department has also conducted National and State level seminars - *4 national seminars in the past few years:*

- *Issues and Challenges of national Integration since Independence*
- *Women Society and state: A Historical Perspective*
- *Ecological Imbalance: A challenge for Human Race*
- *Challenges and opportunities in higher education in the 21st century*

In addition to the interdisciplinary National Seminars, the Department has also organized Guru

Nanak Dev Lecture Series and Guest Lectures from time-to-time by eminent personalities through ICT enabled mode of teaching, that helps the teachers in explaining complex instructions and ensures comprehension. When the COVID-19 Pandemic hit the world, the Department also adopted online teaching methodology for the students. In addition to that, online lectures, webinars etc. are regularly conducted by scholars and professors from all over the country to enable maximum exposure to the students of Guru Nanak College.

Few of them were:

- *“Tribal movement in Bihar and Jharkhand - 28th March 2021”* - By Prof. Pramodanand Das; an Eminent Scholar from Patna University
- *“Buddhist Philosophy and its Relevance in Modern World - 26th December 2021”* - By Prof. Baidyanath Labh; Vice Chancellor Nav Nalanda Mahavihara deemed University, Ministry Of Culture, Government Of India and Central institute Of Buddhist Studies, Leh Ladakh, Deemed to be University, ministry of Culture, Government of India.
- *“Aspects of Medieval Indian History: Some Glimpses – Upcoming in March 2022”*- By Prof. Tabir Kalam; Head Faculty of Social Sciences, Banaras Hindu University.
- *“History and Historiography: Indian perspective”* – By Dr. I.K. Choudhary, Professor and Former Dean, Faculty of Social Sciences, Ranchi University, Ranchi

Not only that, the department has also been actively organizing class seminars and workshops at regular intervals every semester. These interactions help the lecturers in assessing the learning levels of the students easily – while the advanced learners can be identified in the internal and surprise tests, the slow learners tend to shy away from the spotlight. The department also holds special classes for helping such students to ramp up.

The Department strongly believes that a system of feedback with the students can be a powerful force for learning, hence the department organizes Parent Teachers' Meeting to apprise parents about the functioning of the department, performance of their ward and get their honest feedback.

The combined efforts of the students and the faculty have shown up in the overall performance of the students in the University examinations. Final results of the session 2018-2021 shows 95% of our students securing 1st Division with some students getting Distinction in Honours program. The students have also been actively involved in extra-curriculars like NSS, NCC, fine arts, dance, music, etc., as part of the Department of Creativity. In addition to that, several of our students have also performed at public platforms.

The department is constantly trying to provide better and relevant information to the students and is working towards organizing International Seminars and more multi-disciplinary courses, add-on courses like tourism etc. for the students. We believe that a critical understanding of the past will transform the students into citizens who live in the present wisely and meaningfully, and will strive for a fair and promising future.

Department of Political Science

The Department of Political Science is one of the core departments of our college established since 1970. The Department regularly organizes various academic activities such as internal seminars, faculty lectures, movie screenings, online lectures, etc. in order to provide a talking space to students. At present, there are four faculty members in the Department.

Dr. Mina Malkhandi
(HOD)

Ms. Bisheshwari Bhattacharjee

Dr. Neeta Ojha

Ms. Namita Kumari

The Department celebrated different important days like Teacher's day, Children's day, Constitution day etc. and recognized their forefront academic contribution in these testing times via Google meet. Students of the Department were exposed to inspiring lectures by distinguished scholars and academicians which were quality initiatives by the department. Recently, the department organized Mock Parliament in which 25 selected students took part as parliamentarians and presented a decent scenario through their enactment. The performance received high accolades from one and all.

The Department does have system of feedback of students which can be a powerful force for learning. Apart from the parent – teachers' meeting, the college has successfully organised several students' satisfaction survey sessions.

The students of our Department are actively associated with NSS and NCC Programme as Volunteers / Cadets. They do take part in regular activities as well as in special programmes organised by NSS, like special camp in the adopted village.

The students of our Department are actively engaged in the activities of the Department of Creativity chiseling and polishing their talents on Art and Culture. Students of our Department have participated in various inter college sports events organized by the university. Even the members of our faculty do take part in various extension activities.

Department of Psychology

The Department of Psychology is one of the Core departments of Guru Nanak College, Dhanbad since the establishment of the College in 1970. The Department offers a three - year Degree Programme (Six semesters) in Honours / General course under CBCS system.

Prof. Anuradha Kumari,
(HOD)

Prof. Kiran Kumari Singh

Prof. Pratima Kumari

The Department of Psychology aims to provide an environment which facilitates comprehensive quality of education to students aspiring to understand themselves and others . Students are taught with modern tools and techniques. Department has a Psychology laboratory which helps students comprehend the subject better. Department has various psychological tests and scales such as intelligence test, personality test, adjustment inventory anxiety scale, maturity scale, noise sensitivity scale, life satisfaction scale, noise attitude scale, etc.

Faculty members of our department do not rely only on conventional methods of teaching. Apart from classroom teaching /seminar methods we have introduced an online method of teaching using **GOOGLE CLASSROOM/GOOGLE MEET**.

In the pandemic period the department aims to share its responsibility by taking care of mental and emotional health in those testing times through its one week online Workshop (divided into multiple sessions) on Stress Management for the students of Guru Nanak College, Dhanbad.

Overall personality development of students has always been the focus of attention for the department. A Webinar on '**POSITIVE PSYCHOLOGY: AN OVERVIEW**' via Google Meet was organized by the department to educate the students about the positive aspects of life and importance of positivity in our daily life. Department also organized a workshop on '**GRATITUDE**' to inculcate positivity among students and teach them to be grateful for the good they already have in their life. Teachers of the department are members of the Counselling Cell of the College and provide counselling facilities to the students to solve their personal, emotional, social and psychological problems.

The Department plans to organize a number of special lectures, webinars and workshops on various topics via eminent scholars to enlighten students in near future.

Department of Vocational Studies: BCA

The Department of Vocational Studies: BCA came into being in 2011. The BCA programme was launched in the newly constructed building of the college. The purpose of creating a separate building for Vocational Studies was to have uninterrupted classes of BCA and that the classes should not be affected by the regular university's exams.

The department started its voyage as a 3-year degree course designed and approved by Academic Council, VBU, Hazaribagh to which our college was affiliated. It has now been adopted by BBMK University, Dhanbad in a CBCS semester programme having been formulated to meet the demand for increased qualities and analytical skills in the emerging areas of professional studies, providing opportunities to the students in an intensely competitive job market by delivering methodical, practical training and theoretical guidance. It is a matter of great pride that our college took the initiative to propose the programme. The initiative for the programme and designing of the curriculum was undertaken by our college's administration along with experts from esteemed institutions like IIT ISM, BIT and IGNOU. The curriculum and syllabus of this programme is prepared at our college itself.

Dr. Ranjana Das
(Co-ordinator)

Prof. Pushpa Tewari
(Co-Coordinator)

Prof. Uday Kumar Sinha

Prof. Kalyan Paul

Prof. Sanjay Sinha

Prof. Manisha Kumari

Prof. Santosh Kumar

Prof. Hamda Imam

Dr. Varsha Singh

The functioning of the BCA program of the college is quite popular with the society as department regularly improves its quality teaching by analysing the market trends, new development and conduct massive brainstorming. The department is committed to provide excellence in teaching and for that the department has proficient teachers, modern computer lab and sufficient books in library.

To enhance the excellence in teaching, the department is teaching Spoken Tutorial Program by MHRD Govt of India, curated by IIT Bombay. The college was declared the first FOSS centre of Jharkhand too in 2016. This MOOC programme has really chiselled the quality of students of the department and more than 1000 students are certified so far by IIT Bombay.

The department provides Holistic development to the students also through the dynamic and socially active Rotaract club. Nearly all the students are member of club and they regularly organise and participate in various social activities. The club has brought laurels to the college through activities like blood donation camps, organ donation rallies, plantation and many more.

More than 80% student score distinction marks and there is hardly a student below first division marks. Activities like Induction programmes, group discussions, communicative skills Classes, class seminars, participation in cultural activities, sports, Parent-Teacher meets, etc. groom the students for global stage and help them overcome their diffidence in speaking. A good number of students has been placed through campus placement and off campus in top companies like TCS, WIPRO, INFOSYS, AMAZON CS, Concentrix, BANKS, etc. Also, a recognizable number of students have been selected for higher education in IIT, NIT etc. Apart from this some of them opted for entrepreneurship and also work as freelancers.

The sudden boom of technology has drastically increased the scope of computer related courses. The department began with great promise and responsibility and it has lived up to its expectations till now and will continue to ascend to even greater heights in the years to come.

DEPARTMENT OF CREATIVITY

Creation of the Department of Creativity was an innovative idea. The students of the college had been performing quite well at various University level, inter college cultural event — Youth Festival from 2008 itself. The budding talent amongst the students was visible, and it was felt, it needed chiseling and polishing. The college did not have a sanctioned department of Performing Arts neither was there any scope for getting the posts of teachers sanctioned by the Government. It was felt that some training and teaching of Music, Dance, Drama, Fine Arts would make our students more proficient and skilled. With the above perspective in view, it was decided by the core committee of the college administration to have a department of Creativity in the college. The department was started on 16th February, 2012 with great fanfare and it was decided that the students enrolled who could spare time in this department will not be charged any extra fee for teaching and training. And serious efforts were made to enlist some eminent coaches from various sister institutions, who could spare some time for taking classes in our college in the afternoon.

These classes started since 2012 with great fanfare where budding artists were being groomed by some of the best coaches available from various sister institutions of Dhanbad, who were being paid by the college for their extra work. The students enrolled were given certificates on successful completion of the course. The department of Creativity has been further strengthened and better organised with the passage of time. It has also paid rich dividends by making our students win prizes even at the national level.

The following are the celebrated teachers of Music, Dance, Theatre items, Fine Arts and Literary activities who got associated with college in the department of Creativity, and added value to the imaginative idea of the college administration. Dr. Ranjana Das was appointed co-ordinator of the Department of Creativity and Dr. Mina Malkhandi was selected as assistant co-ordinator as also to lead the team in various youth festivals.

The following resource persons have contributed since the inception of the department, 2012 & helped us in chiseling and polishing talent of our student.

MUSIC :-	DANCE:-	THEATRE:-
Shubendu Dev Burman (2008-2014)	Mrs. Laxmi Thakkar (2008-2010)	Goutam Viswakarma (2008-2014)
Romen Mukharjee (2008-2010)	Ms. Kadambari (2010-2011)	Satish Kumar Ram (2008-2017)
Somnath Choudhary (2008-2017)	Sunita Mondol (2012-Continued..)	Swarup Kumar Roy (2008-2017)
Abhishek Choudhary (2008-2017)		Ram Murty Pathak (2013-2017)
Avinash Hazra (2018- Continued..)		Balwant Kumar (2018-Continued..)
Vikash Kumar Solanki (2018-Continued..)		
Amarnath Ram (2018- Continued..)		
Babu Soais (2018- Continued..)		

FINE ARTS:-	LITERARY EVENTS:-
A.K. Mishra (2008- Continued..)	Regular Teachers of the Department of English & Hindi.
Shyamal Sen (2013- Continued..)	
Bablu Kumar (2016- Continued..)	

The Department of Creativity went from strength to strength and had acquired an identity of its own by 2015. Its classes were organised regularly under the active supervision of the co-ordinator, Dr. Ranjana Das and Dr. Mina Malkhandi, the team leader for organising cultural events. Several new and important personalities were inducted as teachers in the department for training and teaching of the students. Even the number of students enrolled in the department has grown in big number.

College Library

From the desk of the Librarian:

Mrs. Nushrat Parween, M.Li.Sc., M.Phil(University of Delhi)

T.S.Eliot in his poem choruses from "The Rock" beautifully quoted the lines:-

"Where is the wisdom we have lost in knowledge?
Where is the knowledge we have lost in information?"

Data, Information, Knowledge, and Wisdom (DIKW) are the building blocks of a library and information society. With the establishment of the college in the year 1970, the college library was also established. The library was initially started on Bank more campus. With the relocation of the college's main campus in Bhuda Barmasia, the main library was also relocated. At present we operate three libraries on the college campus, first is the main library at Bhuda Campus and the other two are at Bank more campus Girls wings and at BCA (Vocational Studies).

College Main Library (Bhuda Campus, Barmasia)

Girls wing Library (Bank More)

BCA Library (Vocational Studies Building)

The library started with very few thousand's books but the college management and its authorities always focus on collection building. The collection of reading materials developed not only in terms of academic books but also in various non-academics, reference materials, Journals, Magazines, seminar Volumes, virtual books, audio and videos resources and other E-resources etc. All these reading materials are managed, stored, and archived by qualified and skilled librarian. The library is an integral part of the institution and always plays an important role in institutional development. During the first cycle of NAAC (National Assessment and Accreditation Council), the college library was in process of automation, and with the 2nd cycle of NAAC, it gets fully automated using Koha as library management software for all its in-house activities. From cataloguing to circulation all works is done in digital mode.

Circulation

Books Browsing

In the recent past, the college library has digitally transformed itself and entered into a new phase where it has started with full-time automation. At present we have more than 17000 books available through offline mode and more than 7.50lacs books through online mode. All the books available through offline mode are properly bar-coded and classified by using DDC(Dewey Decimal Classification – 3rd summaries) and these books are having due date slips on the title page with the bibliographic information encoded. This information helps in proper shelving and location tracking as well as help to find the circulation history of particular books. The books available in the library is available to users in an open stack system and searched by using an offline catalogue available at the entrance of the library and also can be searched by using OPAC (Online public access catalogue) facility. Library uses MARC 21 (Machine – Readable Cataloguing) for the bibliographic records which can be searched using the Z39.50 search engine.

Student Visit to Library

OPAC Searching

Shelves Browsing

Moving toward digital library or digitization, our College library is the paid member of an online consortium of N-List(INFLIBNET), a college-based consortium of UGC through which our students and faculties/staff get access to more than 7.5lacs books, 6000+ Journals, and numbers of audio and video materials. These E-content/E-resources are free for our students and can be accessed remotely while sitting at home. In order to be a member of the E-Library, students need to send their details like, Name, Class roll no, Session, Subject, Phone no, and a valid email id to the library email account i.e. gnclibrary19@gmail.com, after receiving an email from the students the college librarian create a free account for them and revert them with their user id and password. With the use of a newly created User ID and password, the users can access the E-resources remotely. The College library has taken this initiative so that even during the Pandemic like COVID 19 the students won't suffer. And the quality of education won't get compromised.

For the past two years, we have started to organize an orientation program for the new admissions so that they can be aware of the various resources, facilities, and services provided by the library. From time to time college library organizes interactive sessions with students so that if they have any queries about the services of the library, they can be resolved and answered. These days online platform gives a wide area to connect and expand your knowledge, in order to use it, we had come up with the idea to organize a webinar for our patrons, and in the month of January 2022 we had organized an online webinar on "Libraries and Reading" to inculcate reading habit amongst the students, it was conducted by the college library with the full hand expert in the area and Departmental Head from University of Delhi, Delhi Prof. Shailendra Kumar. The keynote speaker had delivered an interactive talk with students to motivate them for reading and use various resources provided by the library.

Our college library always works on college vision and mission to "give priority to those who belong to economically and socially weak and cater their educational need." For this we have started the book bank facility for the EWS students in our library, they can take books from the book bank for a semester and at the end of the semester, they have to return the books so that other students will also get benefited. We also have a full-fledged reading area where students can sit and explore the world of knowledge.

Library Reading Hall

"Libraries are as the shrine where all the relics of the ancient saints, full of true virtue, and that without delusion or imposture, are preserved and reposed."

- Francis Bacon (1561-1626)

Wall of Glory Memories from the Archive

East Zone Inter-University Cricket Tournament 1995-96

8th National All India Conference of Principals – 2007

Foundation of Bhuda Campus

Inauguration of New Building at Bhuda

NAAC 1st Cycle (2015)

SPORTS

GNC Sports Journey at a Glance:

GNC Sports have always been an integral part of the holistic development of the students since its inception and has long traversed a proud journey with flying colours. The college has always been the distinct choice of the University for being the organizer of various events from time to time. Inter College Cricket Tournaments were organised the most times successfully. In the years 1995-96, GNC was entrusted by Vinoba Bhave University, Hazaribag for being the co-host of the East Zone Cricket Tournament (M) and the tournament was organised at Dhanbad instead of Hazaribag. We also got the honour of being the organiser of the first Inter College Cricket Tournament of Binod Bihari Mahto Koylanchal University, Dhanbad, the now parent university established in 2017.

The college works round the year to validate it by inviting mass participation from students, teaching faculty as well as non-teaching staff in competitive and recreational sports events throughout the year. The students are given admission in various disciplines on the basis of their proficiency in sports. In the Bhuda campus of the college, Students Activity Centre is active towards Sports and Extension activities throughout the office hours. The college facilitates the students with Cricket practice pitch, Volleyball and Badminton courts and Table tennis, Carrom, Chess like indoor games.

Some Highlights:

VINOBA BHAVE INTER COLLEGE TOURNAMENT 1996 to 2017

Participant: - Guru Nanak College, Dhanbad

S. No.	Event	Participation 1996-2017	Winner	Runner	Participating in University team
1	Cricket	20	14	03	149
2	Volleyball	11	02	04	19
3	Badminton	16	04	02	13
4	Athletics	09	01	02	09
5	Air Rifle Shooting	14	08	03	24
6	Chess	15	09	04	36
7	Football	08	--	01	06

B.B.M.K.University INTER COLLEGE TOURNAMENT 2018 to 2019

S. No.	Event	Participation 2017-2019	Winner	Runner	Participation in University team
1	Cricket	01	01	--	12
2	Volleyball	02	01	01	06
3	Badminton	02	01	01	06
4	Athletics	02	01	--	04
5	Air Rifle Shooting	02	01	01	06
6	Chess	02	01	01	03

NCC

The NCC Unit (36) of Guru Nanak College is one of the most active groups in Jharkhand.

The NCC cadets of the College carry out a number of extension activities like making people aware of the traffic rules, preparing the villagers as a second line of defence in moments of crisis through presenting songs and dances and *nukkad* dramas. The College NCC has proved to be an effective tool in its effort to bring out the desired social change in the area.

Some Highlights:

Sl. No.	YEAR	Republic Day Camp, Delhi	All India NIC Camp	All India Trekking Camp	All India Army Camp	"B" Certificate	"C" Certificate
1	2001		9	7	19	42	9
2	2002	1	13	16	21	47	11
3	2003		17	9	26	39	17
4	2004		7	13	28	42	14
5	2005	1	5	17	14	49	8
6	2006	2	14	12	23	37	12
7	2007		8	13	17	44	20
8	2008	2	16	6	23	41	17
9	2009	1	19	14	17	43	19
10	2010		23	8	27	49	23
11	2011	3	17	15	19	45	17
12	2012		15	9	22	39	13
13	2013	1	20	28	16	47	9
14	2014		6	17	11	41	8
15	2015	1	13	8	19	49	31
16	2016		18	24	19	48	29
17	2017	3	9	7	24	43	18
18	2018		6	11	23	39	10
19	2019	1				43	6
20	2020					38	14
21	2021	1		16		49	25
	TOTAL	17	235	250	368	914	330

Degree Award Ceremony (2021)

Pratibha Sammaan (2022)

Golden Jubilee Celebration

Antarnaad (1st BBMKU Inter-College Youth Festival)

NAAC 2nd Cycle (2021)

Exit Meeting

NAAC Peer-team with University Officials, Principal, IQAC Members and Governing Council Members

Farewell – Prof. P. Shekhar

Non-Teaching Staff of the College

Sri Inderdeo Singh - Head Assistant

Sri Sadhan Kumar Mishra – Assistant

Sri Madan Lal Goswami – Accountant

Ms Nushrat Parween – Librarian

Sri Sanjay Kumar Singh - P.T.I

Sri Nagen Bauri – Counter Clerk

Sri Sarbjit Singh – Assistant

Sri Narender Singh – Assistant

Sri Ashok Kr. Pathak – LDC

Mrs. Braj Bala Dutta – LDC

Sri Ranjit Kumar Mishra – Assistant

Sri Amandeep - Accounts Assistant

Class IV Staff

Sri Moti Lal Mahato – Peon

Sri Jaspal Singh Broka – Peon

Sri Balraj Bahadur – Peon

Sri Dhiran Chandra Mahto – Peon

Shushila Devi – Peon

Sri Rajan Ram – Peon

Mrs. Tusu Kumari – Peon

Mrs. Ranjit Kaur – Peon

Mrs. Ramyanti Devi – Peon

GURU NANAK COLLEGE

NAAC Accredited 'B' Grade

(Established & Managed by Gurudwara Prabandhak Committee, Dhanbad)

DHANBAD- 826001

E-mail: principal@gncollege.org • Website: www.gncollege.org

PHONE : 2305070, 2307745, 2300994

